

Riksdagens protokoll



1975/76: 15

4 november 1975

Debatter m. m.

Tisdagen den 4 november

Antalet suppleanter i vissa utskott.....	3
Meddelande om fyllnadsväl	3
Svar på frågor:	
1975/76:44 av fröken Hörlén (fp) om översyn av svenskämnets ställning i grundskolan.....	3
1975/76:64 av fru Sundberg (m) om åtgärder för att förbättra ungdomars läsförmåga.....	3
1975/76:72 av herr Bladh (s) om särskilt stöd från skolan åt vissa elever	3
Svar på interpellationer:	
1975/76:2 av herr Lövenborg (vpk) om den planerade industriutbyggnaden i Karlsborg i Norrbotten.....	12
1975/76:26 av herr Burenstam Linder (m) om finansieringen av Stålverk 80.....	16
1975/76:16 av herr Burenstam Linder (m) såvitt avsåg förslag att förstatliga läromedelsproduktionen	50
1975/76:16 av herr Burenstam linder (m) såvitt avsåg förslag att förstatliga läromedelsproduktionen.....	65
Svar på frågor:	
1975/76:48 av herr Molin (fp) om förslag att förstatliga läromedelsproduktionen	65
1975/76:49 av fru Lantz (vpk) om förstatligande av läromedelsproduktionen.....	65
Svar på interpellation	
1975/76:9 av herr Burenstam Linder (m) om familjepolitiken	85
Svar på fråga	
1975/76:8 av fru Lantz (vpk) om utbyggnadsplanerna på barnomsorgens område.....	85
Svar på interpellationer:	
1975/76:17 av herr Börjesson i Falköping (c) om översyn av etableringsbestämmelserna för privatpraktiserande tandläkare.....	98
1975/76:18 av herr Börjesson i Falköping (c) om uppräknig av vissa livräntor till fiskare.....	102

1975/76:15

Anmälan av interpellationer:

1975/76:46 av herr Granstedt (c) om svenskt ekonomiskt samarbete med Angola	105
1975/76:47 av fru af Ugglas (m) om bidrag till den internationella jordbruksutvecklingsfonden	107
1975/76:48 av herr Wijkman (m) om uttalande mot politiskt förtryck i Chile.	108
1975/76:49 av herr Granstedt (c) om åtgärder för att underlätta kommunala investeringar i kraftvärmeverk och fjärrvärmenät	109
Meddelande om frågor:	
1975/76:75 av fru af Ugglas (m) om rekryteringen av kvinnor till tjänster som arbetsförmedlare	110
1975/76:76 av fru Landberg (s) om åtgärder för att vidmakthålla balansen på arbetsmarknaden i Norrköpingsregionen.	110

Tisdagen den
4 november 1975

Tisdagen den 4 november

Kl. 16.00

§ 1 Justerades protokollet för den 24 oktober.

§ 2 Antalet suppleanter i vissa utskott

Herr TALMANNEN:

Enligt till kammaren inkommet protokollsutdrag har valberedningen – för att bereda ersättare för riksdagsmän tillfälle att tjänstgöra i utskott – föreslagit att antalet suppleanter i trafikutskottet skall utökas från 15 till 16, i social-, kultur-, utbildnings-, närings- och civilutskotten från 16 till 17 samt i jordbruksutskottet från 17 till 19.

Jag hemställer att antalet suppleanter i trafikutskottet bestämmes till 16, i social-, kultur-, utbildnings-, närings- och civilutskotten till 17 samt i jordbruksutskottet till 19.

Kammaren biföll denna hemställan.

§ 3 Meddelande om fyllnadsväl

Herr TALMANNEN:

Jag får meddela att fyllnadsväl till utskott kommer att företas vid sammanträden den 5 och 13 november.

§ 4 Om särskilt stöd från skolan åt vissa elever, m. m.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöi ordet för att i ett sammanhang besvara dels fröken Hörléns (fp) den 22 oktober anmälda fråga, 1975/76:44, dels fru Sundbergs (m) och herr Bladhs (s) den 30 oktober anmälda frågor, 1975/76:64 resp. 72. och anförde:

Herr talman! Fröken Hörlén har frågat mig om jag är beredd att låta göra en översyn av svenskämnets ställning i grundskolan med sikte på ökad träning av elevernas läs- och skrivförmåga.

Fru Sundberg har frågat mig om jag planerar att vidta särskilda åtgärder för att förbättra undervisningen i svenska med hänsyn till resultaten av gjorda undersökningar om svenska ungdomars läsförmåga.

Herr Bladh har frågat mig vilka initiativ jag kommer att vidta för att barn som har svårigheter i svenska skall få tillräcklig hjälp och tillräckligt stöd från skolan.

Antalet suppleanter i vissa utskott

Meddelande om fyllnadsväl

Om särskilt stöd från skolan åt vissa elever, m. m.

Tisdagen den
4 november 1975

*Om särskilt stöd
från skolan åt vissa
elever, m. m.*

Jag avser att besvara frågorna i ett sammanhang.

Skolans träning av baskunskaper och basfärdigheter har kommit att uppmärksammas i allt högre utsträckning under senare år. Brister i ungdomarnas läs- och skrivförmåga och läsintresse har då särskilt påpekats. Så t. ex. har dessa problem behandlats av barnstugeutredningen, utredningen om skolans inre arbete, litteraturutredningen och låginkomstutredningen.

Av dessa utredningar kan utläsas att brister i elevernas läs- och skrivförmåga måste angripas med en rad olika åtgärder, bl. a. genom en intensifierad svenskundervisning. Den konferens som skolöverstyrelsen anordnade 1972 i syfte att utarbeta förslag till ett handlingsprogram för svenskundervisningen gav klara besked om att man måste bredda aspekterna på elevernas utveckling i skolan för att komma närmare en lösning på läs- och skrivproblemen. Brister i läs- och skrivförmåga är emellertid många gånger uttryck för problem som rör elevens hela situation i hem, kamratkrets och skola. Vi måste sålunda angripa dessa problem med olika metoder. En av dessa är att kunna ge samtliga barn en stimulerande uppväxtmiljö med rikliga tillfällen att träna utvecklandet av kommunikationsfärdigheter. På grundval av elevernas upplevelser och erfarenheter i samspel med andra i hemmet, på fritiden och i skolan, dvs. elevernas verklighet, kan vi utveckla deras språkförmåga. Det är bl. a. mot denna bakgrund förslagen från barnstugeutredningen och utredningen om skolans inre arbete skall ses.

Jag vill också påpeka att en betydande del av de faktorer som bestämmer de skillnader i läs- och skrivförmåga som uppträder bland skolbarn redan har utvecklats vid fyra års ålder. Sambandet mellan social bakgrund och barns språkutveckling har också uppmärksamats. En av de viktigaste åtgärderna för att skapa bättre förutsättningar för en följande utveckling av läs- och skrivförmågan är därför att medvetet stimulera förskolebarnens jag-utveckling, begreppsbyggnad och kommunikation. Detta är också en huvuduppgift för arbetet i förskolan och ingår därför som en viktig del i den arbetsplan för förskolan som nyligen har färdigställts inom socialstyrelsen. Beslutet år 1973 om den allmänna förskolan och de speciella åtaganden som samhället gjort genom lagen om förskoleverksamhet för barn med behov av bl. a. språklig stimulans är uttryck för de långsiktiga åtgärder som har vidtagits för att komma till rätta med läs- och skrivsvårigheter. Inom skolöverstyrelsen pågår vidare i samarbete med socialstyrelsen ett arbete med att utforma en utvecklingsplan för samarbetet mellan förskola och grundskolans lågstadium. Olika projekt har också igångsatts i flera orter i landet på detta område.

På grundval av förslag från litteraturutredningen beslutade riksdagen på förslag från regeringen i våras bl. a. om ökat stöd för att stimulera utgivningen av barnböcker. Vid samma tillfälle beslutade riksdagen även om en tvåårig försöksverksamhet med läsförbättrande åtgärder bland barn och ungdom.

Som ytterligare exempel på utvecklingsarbete som kommit i gång under

senare år kan nämnas pågående projekt inom utvecklingsblocken i Göteborg, Västerås, Eskilstuna och Växjö. I dessa ingår grupper som sysslar med läsning och språkutveckling. I Göteborg arbetar ett stort antal lärare och elever med att utveckla elevernas förmåga att läsa och skriva.

Vidare försöker man i ett antal gymnasieskolor förbättra kunskaperna i svenska bl. a. genom en samverkan mellan undervisningen i svenska och i andra ämnen. Sommaren 1975 sände skolöverstyrelsen ut en handledning som kan underlätta för lärare och elever att bygga läs- och skrivträningen vid de yrkesinriktade linjerna på texter och uppgifter som är aktuella för det blivande yrket.

I syfte att ge ökade möjligheter till fortbildning i svenska publicerade skolöverstyrelsen 1973 ett fortbildningsmaterial för lärare i svenska med beteckningen Läs- och skrivsvårigheter. Kurser i språksociologi, barns och ungdoms läsning samt språkutveckling har anordnats i samarbete mellan skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet. För de planerade kurserna i språkutveckling har utarbetats en särskild handledning, Språket och skolan.

Sedan ett par år finns en arbetsgrupp med uppgift att framlägga förslag till nya riktlinjer för metodikundervisningen i svenska vid lärarhögskolorna. Arbetsgruppen väntas inom kort framlägga sitt förslag.

Ett annat viktigt arbete som bedrivs inom skolöverstyrelsen gäller frågan om hur svensk-undervisningen i grundskolan bättre skall kunna anknytas till aktuella teorier om språkutveckling, allmän utveckling och inlärninng samt till de av riksdag och regering fastställda målen och riktlinjerna för skolan.

De åtgärder som jag redovisat och som rör både familje-, kultur- och skolpolitiken innebär att problemet med elevernas läs- och skrivförmåga angrips på olika områden och med olika metoder. Det är sålunda inte ett problem som enbart kan lösas genom ökad träning på särskilt avsatt tid. Det är mer en fråga om att skapa ett gemensamt socialt och känslomässigt klimat som medger att elevernas uttrycksförmåga utvecklas. Detta är en uppgift för alla lärare och måste genomsyra hela skolans arbete. Uppgiften vilar också på föräldrarna och alla andra som har kontakt med barn och ungdom.

Svenskämnet resp. undervisningen i svenska kan inte på det sätt fröken Hörlén och fru Sundberg menar ses över isolerat. Som framgått av min redovisning har frågan om elevernas kommunikationsfärdigheter angripits genom initiativ från skolöverstyrelsen, pedagogisk forskning, läroplansarbete, försöksverksamhet m. m. inte enbart avseende den direkta svenskundervisningen utan skolans totala förmåga att avhjälpa elevernas brister i språkutveckling. Också andra områden än skolans har uppmärksamats. Allt detta arbete borde leda fram till en bättre situation för de språkligt handikappade eleverna. Regeringen är självfallet beredd att ingående pröva förslag till ytterligare åtgärder för att medverka till att de mål som har uppställts för skolan verkligen uppnås.

Tisdagen den
4 november 1975

*Om särskilt stöd
från skolan åt vissa
elever, m. m.*

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret på min fråga. Det var ju utförligt och gav många positiva aspekter på den här frågeställningen.

Jag delar statsrådets uppfattning att undervisningen i svenska inte bara kan ses som en isolerad företeelse för skolans del, utan att åtgärder bör vidtas som spänner över ett vidare fält i den riktning som statsrådet redogjort för. Jag skulle emellertid vilja gå in på den del av frågeställningen som rör själva skolan, eftersom det närmast hör till utbildningsutskottets område.

Det har ju kommit en hel del förslag. Jag vet att statsrådet blivit uppvaktad från Svensklärarnas förening, som har fört fram ett helt åtgärdsprogram. Jag skulle bara vilja nämna ur detta: forsknings- och utvecklingsarbete, som skulle kunna ta sikte på frågan om hur barn och ungdomar tillägnar sig språk, utvecklingspsykologiskt och språkligt-socialt; förhållandet mellan stoff, arbetsformer och färdighetsträning; orsakerna till den stagnation som kan iakttas under senare delen av grundskolans mellanstadium och under högstadiet; grammatikundervisningens funktion; de tal- och skrivängsliga elevernas situation osv. Man påpekar också att litteraturundervisningen måste förstärkas, kontinuiteten i svenskundervisningen måste förbättras, svenskämnet kräver ökat timtal och mindre undervisningsgrupper, grundutbildningen och fortbildningen av lärare måste byggas ut, en arbetsgrupp bör tillsättas med uppgift att utarbeta handlingsprogram.

Jag vill också påpeka att slutrapporten från UKÄ:s arbetsgrupp för studieplansöversyn i svenska har inriktat sig på en nödvändig förstärkning av lärarutbildningen i svenska och också föreslagit att det anordnas forskarutbildning i svenska med pedagogisk inriktning. Man har vidare föreslagit att en samarbetsgrupp bildas som kontaktorgan i läroplans- och kursfrågor mellan SÖ och UKÄ.

Jag räknar med att det finns möjligheter för statsrådet att ta med alla de här förslagen i den framtida planeringen av svenskundervisningen på så sätt i varje fall att dessa förslag ställs under noggrann prövning.

Det finns alltså plats för åtgärder av flera slag, och jag begär inte att statsrådet omedelbart skall ta ställning till alla de förslag som jag här har berört, men jag skulle vilja veta: Vilka konkreta åtgärder avser statsrådet att ytterligare vidtaga för att avhjälpa de rådande bristerna i fråga om svenskundervisningen i dagens skola?

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag skall be att få tacka statsrådet Hjelm-Wallén för svaret. Jag vill gärna börja med att säga att jag instämmer i vad som där har anförts om angelägenheten av att barnen redan på ett tidigt stadium tränas i kommunikationsfärdigheter och får en god språklig utveckling.

Men de undersökningsresultat som är bakgrunden till min fråga gäller inte i första hand kommunikationsfärdigheter i allmänhet utan de rör den konkreta uppgiften att kunna läsa och skriva. Undersökningen visar

bl. a. att mindre än 90 % av dagens svenska ungdomar behärskar alfabetet, dvs. att sätta bokstäverna i rätt ordning. Den visar också, tyvärr, att svenskundervisningen på det tvååriga gymnasiet, där man bara läser svenska under ett år, inte förbättrats och att många elever lämnar grundskolan utan förmåga att fylla i blanketter av enklaste slag. Detta gäller även gymnasieeleverna. Dessutom har de en läshastighet, det visar den här undersökningen, som är utomordentligt låg. Detsamma visar olika internationella undersökningar.

Det är klart att man kan lösa de här problemen, statsrådet Hjelm-Wallén, genom att förändra den sociala miljön långsiktigt, bedriva försöksverksamhet, pröva förslag osv. – såsom redovisas i svaret. Men vad jag saknar i svaret är konkreta förslag om hur alla elever som i dag går i skolan skall få möjlighet till en bättre undervisning i svenska. Vi har t. ex. MUT-projektet, som lades ned men som ändå skulle få en fortsättning, bl. a. i vad gäller svenskundervisningen. Jag hade hoppats att svaret skulle lämna någon redovisning av de målpreciseringar som man avser att göra. Det visar sig nämligen att ingenstans i läroplanen finns angivet vad eleverna skall kunna i läsning och skrivning. Det talas om: en riktpunkt bör vara, man bör utveckla elevens färdigheter osv. Men något exakt fastställande av vilka kunskapsmål som är tillfredsställande för olika årskurser finns inte.

Jag vill också erinra om att redan för snart tio år sedan dåvarande högerpartiet ställde krav på att ämneslärarutbildningen skulle vara mer omfattande, bl. a. när det gällde svenska. Vi har gång efter gång sagt att det inte räcker med två terminers akademiska studier för att bli ämneslärare i svenska.

En annan sak: Varför har statsrådet ingenstans i svaret tagit upp frågan om boken som läromedel? Mer och mer går man över till "fyller-i-uppgifter" och häften. Vad har det haft för konsekvens för läsförmågan att boken alltmer sällan används, att eleverna läser mindre i skolan? Det skulle jag gärna vilja höra fru statsrådet svara på.

Herr BLADH (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka fru statsrådet för svaret på min fråga.

Bakgrunden är den nu och sedan lång tid tillbaka pågående utbildningsdebatten, som för tillfället särskilt rör sig om hur svenskundervisningen fungerar eller rättare sagt inte fungerar. Många exempel på dess misslyckande har redovisats, och lika många förslag har framförts om hur problemen skall lösas: mera tid för ämnet i skolan, längre utbildning för lärarna osv. Kravet på mera tid i skolan verkar vara gemensamt för en mängd ämnen. Alla vill ha mera tid för just sitt ämne, men man glömmer i detta sammanhang bort eleven och elevens arbetstid. Det har man i viss mån också gjort i den nu pågående debatten. Eller rättare: man har för litet undersökt hur mottagaren, dvs. eleven, fungerar. Har denne fått möjligheter att träna upp sin mottagningsförmåga, sin kommunikationsförmåga och sina färdigheter? Och hur är den enskildes

Tisdagen den
4 november 1975

*Om särskilt stöd
från skolan åt vissa
elever, m. m.*

bakgrund?

Vi vet alla att de tidigaste barnåren är av utomordentligt stor vikt för ett barn. Miljön under denna tid formar för hela livet. Det är då man börjar kommunicera och ta kontakter, det är då aktiviteter skall spurras och människor skall mötas. I en intressant artikel i Dagens Nyheter den 30 oktober, som var betitlad "Hemmet avgör barnens språkkunskap", redovisade man noga rön av forskaren Thord Erasmie rörande hemmets och miljöns betydelse för barnen. Dessa rön visar att det är viktigt att barnen tidigt får lära sig att vara med de äldre och lyssna, se, tala, fråga och vara med på ett levande sätt. De barn som inte får denna möjlighet kommer alltid att vara handikappade i vad gäller både språkutveckling och färdigheten att meddela sig med andra. Det gäller sådant som att diskutera, ifrågasätta, tränga in i frågekomplex och förkovra sig. I artikeln nämns bl. a. att barn från trasiga hemmiljöer och barn från hem där uppfostran går ut på tillsägelser och order ofta får språkliga hämningar. Det heter vidare:

"Och sådana miljöer finns inom alla samhällsgrupper. I Sverige är det språkliga handikappet inte så mycket knutet till socialtillhörighet som till uppfostringssituationen, till sättet hur familjen fungerar."

Intressant är också att samma tankegångar har tagits upp i barnstugeutredningens betänkande Utbildning i samspel. Det rör sig här om utbildning för dem som skall ha hand om våra barn, de yngsta i samhället, och som också skall stå för den miljö som är så viktig för barnens utveckling. Man betonar på många ställen hur viktigt det är att barnet får vara med på ett levande sätt. Man lanserar beteckningen "dialogpedagogik", något som jag skall be att få återkomma till om en liten stund.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! I mitt svar gjorde jag en lång uppräkningslista av de aktiviteter som nu äger rum i arbetet på att utveckla alla barns språkförmåga. Trots denna långa uppräkningslista kunde jag ändå inte göra rättvisa åt alla dem som lokalt, regionalt och centralt är sysselsatta i detta arbete. Jag menar att det nu är viktigt att låta det arbetet ge resultat.

Alla de som på allvar försöker sätta sig in i frågorna om elevers språkutveckling och om orsaken till språkfattigdom finner, att detta är ett mycket komplicerat spel. Det är omöjligt att peka på en eller några få konkreta åtgärder som skall lösa problemen, det må gälla behörskandet av alfabetet eller annat. Inte heller tror jag på enkla krav av typen en ytterligare undervisningstimme i svenska i den ena eller den andra årskursen.

Språket är ju ett socialt fenomen. Basen i den språkliga kompetensen är att kunna, våga och vilja använda sina språkliga resurser. Därför måste huvuduppgiften vara att stärka elevernas tilltro till den egna språkliga förmågan. Språkarbetet i skolan måste syfta till att främja inte bara elevernas språkutveckling utan hela deras personlighetsutveckling.

Tisdagen den
4 november 1975

*Om särskilt stöd
från skolan åt vissa
elever, m. m.*

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag kan instämma i vad statsrådet Hjelm-Wallén här säger om behovet av att se hela situation även socialt, när det är fråga om att stärka deras möjligheter till språklig utveckling. Jag tror också att det gäller att stärka elevernas tilltro till den egna språkliga förmågan. Men jag vill som gammal svensklärare ändå poängtera att eleverna i ämnet svenska lika väl som i andra ämnen bör få en stomme av fasta grundkunskaper och färdigheter att bygga vidare på. Inläringen av sådana baskunskaper och färdigheter måste få sin tid och måste ske med metoder som är avpassade efter elevens åldersstadium. Den kräver en medveten satsning, en medveten träning i läsning, skrivning, muntlig och skriftlig framställning och grammatik, så man får denna "stomme" att bygga vidare på. Detta måste man ge tid och plats åt i skolundervisningen.

Vidare tror jag att vi behöver tänka på fortbildningen av lärare. Den fortbildning på olika områden, som vi ser såsom önskvärd för skolans lärare, anser jag i alldeles särskilt hög grad behövs i ämnet svenska. Får inte eleverna sin grundkunskap i det ämnet, blir de mer eller mindre handikappade när det gäller inläringen av andra ämnen och när det gäller deras egen situation i samhället i övrigt.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag tror inte heller, fru statsråd, på en extra svensktimme i veckan.

Jag ställde några frågor till statsrådet men fick dem inte besvarade. Jag skall upprepa dem. Men låt mig först ta upp vad som står i svaret om skolöverstyrelsens konferens 1972.

Till den konferensen och till vad som där kom fram ställdes ju mycket stora förhoppningar, som statsrådet här också redovisat. Men vilka konkreta förslag har den konferensen lett till?

Vidare talas det här mycket om kommunikationsfärdigheter. Men min fråga till statsrådet är: Utgör inte själva läsandet en berikning av språkfärdigheten? Här verkar det hela tiden som om man förts skulle stimulera kommunikationsfärdigheten i form av tal, och sedan skulle eleverna automatiskt kunna läsa. Men det rör sig ju om en form av tvåsidig verkan. De barn som läser mycket får god förmåga att kommunicera med tal. Mot bakgrund härav ställde jag frågan till statsrådet Hjelm-Wallén: Vad har konsekvensen varit av att läroböckerna i den gamla formen, där man hade mycket att läsa, har utbytt mot moderna läromedel med betydligt mindre krav på läsning men väl krav på bildseende, ifyllande av uppgifter, i vissa fall mindre tänkande?

Har man gjort en undersökning av vad denna förändring av läromedel kan ha haft för betydelse när det gäller barnets läsförmåga? Jag skulle gärna vilja ha svar på den frågan.

Vidare vill jag gärna upprepa en annan fråga som jag ställt till statsrådet: Vad har hänt med mål- och utvärderingsarbetet när det gäller svenska,

*Om särskilt stöd
från skolan åt vissa
elever, m. m.*

dvs. uppföljningen av MUT? Det har trots allt en mycket stor betydelse. Eller menar statsrådet att man här inte skall precisera kraven på vad eleverna i de olika årskurserna skall kunna i svenska?

Herr BLADH (s):

Herr talman! Bland allt det fina som står i det här betänkandet, Utbildning i samspel, står det också en del om dialogpedagogik. Jag skall be att få citera vad man menar med densamma. Det heter att dialogpedagogiken "utgår från att det bör försiggå en kontinuerlig dialog mellan barn och vuxen, på både ett inre och yttre plan, som gäller ett ömsesidigt givande och tagande i fråga om känslor, upplevelser och kunskaper." Vidare står det:

"I 'dialogen' barn-vuxen ryms respekten för barnet som en aktiv individ, liksom det i 'dialogen' ligger förutsättningar för att barnet skall uppleva meningsfulla mänskliga relationer som på sikt skall leda till att barnet självt kan utveckla sådana."

Herr talman! Jag menar att med barnets upplevelser av allt det fina som står här om hur man skall bygga upp en levande kontakt kan man på ett annat sätt göra mottagligheten större hos de unga. Jag ser också frågan i sin helhet så, att alla livsupplevelser är en del i en ständigt pågående utbildning för var och en. Mot bakgrund av vad som sagts och redovisats här i dag tror jag att man genom en satsning på en breddad s. k. dialogpedagogik i alla åldrar – från den yngste till den äldste – kan lägga grunden för bättre mottaglighet och större förståelse ända från barnaåren och framåt i tiden.

Till sist, herr talman! Vi kommer, såvitt jag förstår, att få ta ställning till de här frågorna. Jag hoppas också, fru statsråd, att vårt ställningstagande skall leda till ett positivt resultat för dem som kanske behöver ett extra stöd på såväl språkets som livets väg.

Fru statsrådet HJELM-WALLEN:

Herr talman! Eftersom vi redan åtskilliga gånger har diskuterat MUT-projektet liksom baskunskaper och basfärdigheter hade jag inte tänkt att vi återigen skulle behöva ta upp denna diskussion. Det torde tidigare ha framgått att jag anser det viktigt att vad som kan anses vara baskunskaper och basfärdigheter bör läggas fast, så att träningen i skolorna av dessa kunskaper och färdigheter blir intensivare än den är i dag. Fortbildningen menar också jag är väsentlig i detta sammanhang, fröken Hörlén. Intressant är att svensklärarna vid sin uppvaktning hos mig sade att fortbildning i svenska inte bara skall gälla svensklärare utan alla lärare i skolan.

SÖ har verkligen haft svenskkonferensen år 1972 som ett rättesnöre i mycket av sitt pedagogiska utvecklingsarbete och därvid haft god hjälp av den – och kommer givetvis att ha det även i fortsättningen.

Jag håller med fru Sundberg i hennes åsikter om betydelsen av att barn får läsa mycket. Det var därför också mycket väsentligt att riksdagen

i våras fattade beslutet om läsfrämjande åtgärder för barn och ungdom när kulturpropositionen behandlades. Jag konstaterar att den borgerliga sidan var bra mycket njuggare än regeringen vid behandlingen av just det förslaget.

Jag håller vidare med fru Sundberg om att fyller-i-häftena inte är särskilt lyckade. SÖ har många gånger försökt att få en annan ordning till stånd, men förlagen fortsätter att producera dessa häften.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag noterar med tacksamhet att statsrådet Hjelm-Wallén också räknar med att vi skall få möjlighet till en intensifiering av bas-kunskapsinläringen i skolan. Likaledes förmodar jag att statsrådet menade att svensklärarnas framställning om fortbildning, som skulle gälla inte bara svensklärare utan också andra lärare, kommer att falla framåt vid den fortsatta behandlingen.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag blev glad när jag hörde statsrådet hålla med mig om att läromedlen har stor betydelse för barnens möjligheter att förbättra sin förmåga att läsa. Det erkännandet borde i och för sig utgöra ett tecken på att man vid pedagogisk forskning och försöksverksamhet i högre grad skall kunna inrikta sig på nya typer av läromedel, som ställer större krav på läsning eller rättare sagt tränar barnens läsförmåga.

Statsrådet ville sedan inte gå in på mål och utvärdering av svenska språket i olika årskurser, men som debatten gick när vi diskuterade MUT framgick klart att statsrådet ansåg att denna verksamhet kommer att fortsätta. Jag kan, såsom icke tillhörande det socialdemokratiska partiet, bara beklaga att den verksamheten efter detta har blivit mera fördold för mig. Därför tycker jag det är ganska självklart att jag har rätt att ställa frågan till statsrådet: Kommer det ett mera preciserat fastställande av fordringarna i svenska språket i olika årskurser, eller kommer målsättningen att vara lika opreciserad i framtiden som den är nu?

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Fru Sundberg känner säkerligen till att det i arbetsgrupper hos SÖ pågår arbete med denna fråga, och innan det arbetet har nått ett resultat kan jag inte ge något svar.

Som en allmän kommentar vill jag gärna säga att det är bra att de här frågorna diskuteras liksom det är bra att de har diskuterats i SIA-debatten. I dag finns det inte anledning för mig att ge konkreta förslag till åtgärder. Det första tillfälle jag har att återkomma är i SIA-propositionen. Jag delar herr Bladhs uppfattning att dialogpedagogiken är mycket viktig, och detta hoppas jag kunna få utveckla i SIA-propositionen.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om särskilt stöd
från skolan åt vissa
elever, m. m.*

Tisdagen den
4 november 1975

*Om den planerade
industriutbyggnaden
i Karlsborg i
Norrbotten*

§ 5 Om den planerade industriutbyggnaden i Karlsborg i Norrbotten

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr Lövenborgs (vpk) den 15 oktober anmälda interpellation, 1975/76:2, och anförde:

Herr talman! Herr Lövenborg har frågat mig dels om jag är beredd att medverka till att Aktiebolaget Statens Skogsindustriers (ASSI) planerade industriutbyggnad i Karlsborg kan genomföras, dels när regeringen avser att fatta beslut i ärendet.

De svenska skogsföretagen har mot bakgrund av en väntad framtida brist på skogsråvara kommit överens om att fram till utgången av år 1977 inte ta i anspråk mera sådan råvara än vad som förbrukades år 1973 eller år 1974. Överenskommelsen omfattar massaindustrin, sågverken och skivindustrin. Under den tid överenskommelsen gäller kommer regeringen att utforma en långsiktig näringspolitik på skogsområdet. Ett samlat näringspolitiskt program för skogsindustrin beräknas bli klart under år 1977.

Innan detta program för skogsnäringen blir klart måste stor restriktivitet iakttas med råvarukrävande utbyggnader inom skogsindustrin. Eftersom restriktiviteten är föranledd av den allvarliga brist på skogsråvara som kan förutses för landet som helhet måste stor återhållsamhet iakttas även när företag vid sin utbyggnad vill ta i anspråk lokala eller regionala överskott av skogsråvara.

Mot bakgrund av den allvarliga råvarusituationen kommer regeringen redan i höst att föreslå riksdagen att också hushållningen med skogsråvara blir prövningsgrund enligt 136 a § byggnadslagen.

Investeringsprogrammet i Karlsborg innebär att produktionskapaciteten ökar från ca 170 000 ton produkter till ca 290 000 ton. Därvid ökar också råvarubehovet med 100 000 m³ barrmassaved och 200 000 m³ björkmassaved trots att råvarusnålare produktionsmetoder används. Den planerade utvidgningen är av sådan art att den måste prövas av regeringen enligt 136 a § byggnadslagen. Denna prövning pågår f. n., och remissvaren från berörda myndigheter och organisationer väntas föreligga tidigast vid årsskiftet 1975-1976.

Regeringen har formulerat en beslutsregel som anger vilka utbyggnadsprojekt inom skogsindustrin som kan frisläppas. Denna regeringens ståndpunkt, som bygger på huvuddragen i industrins överenskommelse, är känd såväl inom industrin som inom berörda fackliga organisationer. Inom ramen för denna huvudregel kommer varje utbyggnadsärende – även Karlsborgsprojektet – att prövas för sig.

På detta stadium finner jag det inte möjligt att närmare gå in på frågan till vilket resultat prövningen kan leda.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på min interpellation. Ett

annat statsråd har i annat sammanhang framfört en stilla undran över att de som plågar statsråden med frågor och interpellationer sällan är riktigt nöjda. Jag vet inte om det är så. Får man ett positivt besked skall man naturligtvis förklara att man är nöjd. Men jag kan med bästa vilja i världen inte uttala någon särskild tillfredsställelse över det besked jag har fått i dag. Det säger nämligen ingenting som man tidigare inte visste.

Frågorna till statsrådet framställdes inte för att tillfredsställa min personliga nyfikenhet. De framställdes efter många samtal med arbetare vid ASSI och med annat folk i Kalixbygden som känner omsorg om sin egen bygd men också om den statliga träindustri som man vill utveckla och trygga för framtiden. Vi anser från vårt håll att det är helt nödvändigt att gå in för en mycket långtgående förädling när det gäller den statliga träindustrin – och träindustrin över huvud taget. Det måste bli slut på råvaruexporten och den alltför starka tyngdpunkt som man f. n. har på råvaror och halvfabrikat. Man måste förädla mera, gå in för mera finpapper och mjukpapper, och på sågverkssidan en industriell uppföljning till trähus, möbler osv.

Min interpellation handlar i stor utsträckning om ett skisserat steg i rätt riktning, nämligen planerna på en kartongfabrik i Karlsborg. I februari meddelade chefen för Karlsborgs Bruk på en konferens, där jag deltog, att man planerade att bygga en kartongfabrik i Karlsborg. Det var ett besked som togs emot med mycket stor glädje, och det slogs naturligtvis upp i lokalpressen. Sedan dess har en hel del tid förflutit, och det står nu klart att det har kommit grus i maskineriet. Som uppträdde på ett snöre har en rad remissinstanser pläderat mot projektet. Det beror inte på någon onaturlig misstänksamhet om man i en del svar spårar det privatkapitalistiska intresset av att bygga ut den privata industrin i stället – och att man av den anledningen möter ASSI med kalla handen.

Det finns också en rad remissinstanser som har sagt ja. Dit hör KF, domänverket, de privata skogsägarna i Norrbotten, Pappersindustriarbetareförbundet och Skogsarbetareförbundet. Den privata skogsindustrin har lämnat in ansökningar om utbyggnad av åtta platser i Syd- och Mellansverige. Den statliga träindustrin har nöjt sig med en begäran om tillstånd för utbyggnad, och det gäller alltså Karlsborg.

Den motivering som en rad remissinstanser har anfört mot utbyggnaden är virkesbrist, och det är ju argument som man inte utan vidare bör vifta bort. Vi har ju också i olika sammanhang vänt oss mot rovdriften med våra naturtillgångar, inte minst skogen. Men vi har också alltid sagt att ökad förädling innebär att man bättre kan hushålla med skogstillgångarna. När det gäller den planerade utbyggnaden i Karlsborg är det emellertid, tycker vi, förvånande att det argumentet kommer till heders. I sin beskrivning av den planerade utbyggnaden visar ju företaget att man kan klara sig med ett obetydligt ökat uttag av barrved jämfört med nuvarande förhållande och att ökningen kan täckas inom brukets naturliga fångstområde – i stor utsträckning genom tillvaratagande av

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om den planerade
industriutbyggnaden
i Karlsborg i
Norrbotten*

*Om den planerade
industriutbyggnaden
i Karlsborg i
Norrbotten*

hyggesavfall och klenved. Också den erforderliga lövvedskvantiteten finns tillgänglig inom brukets naturliga fångstområde.

I en del handlingar – senast i ett svar av Ingvar Svanberg i Norrbottens landsting – har man anfört den undersökning som Norrbottens läns landsting och länsstyrelsen gjorde 1974. Där beräknades överskottet av lövmassaved i Norrbotten, som inte kan förbrukas inom länet, för perioden 1974–1976 uppgå till mer än 0,3 miljoner skogskubikmeter per år – och till kartongfabriken behöver man ett tillskott på 0,2.

Jag har i min interpellation försökt påvisa det orimliga i att man med hänvisning till råvarusituationen för hela riket går emot den planerade utbyggnaden vid Karlsborg. 1973 års skogsutredning kom ju fram till att man redan nu har ett betydande underskott i virkesbalansen i riket som helhet och att man av det skälet måste pröva skogsindustrins utbyggnadsplaner mycket noga. Jag håller också med om att det är en riktig linje. Men jag vänder mig mot att man försöker använda det förhållandet som argument mot en skogsindustriell utbyggnad i Norrbotten. Situationen där är ju inte densamma som för riket i dess helhet. Vi har bättre balans mellan råvarutillväxt och industriuttag. Dessutom har vi på senare tid fått veta att det finns en betydande skogsreserv i länets fjällområden. Därtill kommer, som jag tidigare har anfört, att uttaget för kartongfabriken kommer att öka mycket obetydligt genom ett bättre utnyttjande av klenvirke, stubbar och annat skogsavfall. Jag vill med andra ord tolka ASSI:s utbyggnadsplaner i Karlsborg också som ett bevis på nytänkande när det gäller nyttiggörandet av skogsråvaran, och det bör ju uppmuntras. Råvarubalansen för riket är alltså inget skäl att säga nej till utbyggnad i Karlsborg.

Sedan finns det ytterligare ett skäl som man under inga omständigheter kan gå förbi i sammanhanget, nämligen det uppenbara behovet av systerföretag i Kalixbygden. Fortfarande redovisar den delen av länet arbetslöshetssiffror som ligger bland de högsta i landet. Kartongfabriken skulle ge ca 250 nya arbetstillfällen, och det är ett tillskott av mycket stor betydelse för bygden som helhet. Den planerade kartongfabriken är emellertid bara en del av den utbyggnad som vi hoppas kommer till stånd. Den skall kosta 260 milj. kr., och 320 miljoner skall användas till effektivisering och någon utökning av nuvarande produktion.

Jag betraktar hela det här utbyggnadsprogrammet som synnerligen viktigt. Det är nödvändigt att förbättra de miljömässiga anläggningarna vid Karlsborg, men det är också nödvändigt med övriga investeringar som tryggar Karlsborgsindustrins framtid, och gör man inte den ena investeringen gör man förmodligen inte den andra. På sikt handlar det alltså om åtgärder avsedda att trygga den statliga träindustrin i Karlsborg, göra den konkurrenskraftigare och stabilare, och varje åtgärd i det syftet bör ligga industriministern varmt om hjärtat.

Jag vill sluta med att betona vikten av en förändrad produktionsriktning för hela den svenska skogsindustrin. Fortfarande är det massa, papper och sågade trävaror som utgör huvudproduktionen, och några

stora ansträngningar för att få fram nya och mindre konjunkturkänsliga produkter görs inte. Jag syftar på produktion av finpapper och lättpapper samt inbrytningar på emballageområdet som måste stå på dagordningen också för den statliga träindustrins utveckling.

Det hade varit av värde om industriministern gett åtminstone en liten vink om att utbyggnad i Karlsborg ligger bra till i den kommande prövningen. Det handlar ju om att trygga framtiden för en viktig statsindustri, och det handlar om behovet av arbetstillfällen i en bygd som har det mycket, mycket besvärligt.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Herr Lövenborg sade att han i mitt svar inte funnit något som han inte visste tidigare. Jag skulle tro, herr talman, att herr Lövenborg också visste att det f. n. pågår en prövning av det här ärendet med hänsyn till att det skall behandlas enligt 136 a § byggnadslagen.

Remissyttrandena kommer, som jag har nämnt i mitt svar, tidigast vid årsskiftet 1975-1976. Det skulle vara orimligt om jag i ett sådant läge föregrep den prövning av remissinstansernas utlåtanden som vi skall göra någon gång efter årsskiftet. Remissförfarandet är inte bara en pappersexercis, utan vi förväntar oss att vi ur remissyttrandena skall kunna hämta faktaupplysningar för en slutgiltig bedömning av projektet.

Jag kan nämna att förutom de remissyttranden som redan inkommit och som herr Lövenborg åberopade, så har exempelvis Pappersindustriarbetareförbundet och Träindustriarbetareförbundet i sina remissyttranden avstyrkt projektet Karlsborg. Likaså har LO avstyrkt.

Vilken är då bakgrunden till dessa avstyrkanden? Ja, herr talman, vi kan naturligtvis vara kritiska mot den brist på förutseende eller långsiktig planering som karakteriserat utvecklingen inom skogsindustrin. Men man har nu, delvis på regeringens tillskyndan, kommit fram till åtaganden på frivillig basis som i praktiken innebär ett moratorium, dvs. att man ålagt sig själv att inte bygga ut skogsindustrin så att den tar i anspråk mer råvara än 1973-1974. Då måste vi ju ta hänsyn till den överkapacitet som har byggts upp inom landet och som innebär att vi 1974 tog ut ca 84 miljoner m³ skogsråvara, under det att tillväxten ligger på 69 à 70 miljoner m³. Vi måste sålunda iaktta den allra största varsamhet när det gäller den fortsatta utbyggnaden, så att vi inte om tio femton år befinner oss i ett läge där vi bara kan utnyttja ca 65 % av den kapacitet som vi har byggt ut. Därför är det viktigt att vi gör en grundlig prövning, och då kan det hända att i och för sig starka intressen i någon mån får stå tillbaka för den mera överskuggande frågan hur vi skall planera vår fortsatta utbyggnad av skogsindustrins kapacitet.

Jag har förstått att herr Lövenborg inser nödvändigheten av att vi kommer fram till en mera planmässig politik i detta avseende, och jag tror också att han är beredd att godta utarbetandet av ett skogspolitiskt näringsprogram som vi hoppas skall kunna efterträda det frivilliga moratoriet. Men herr Lövenborg vill uppenbarligen säga att planering är

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om den planerade
industriutbyggnaden
i Karlsborg i
Norrbotten*

bra, bara den inte berör honom själv och den del av landet som han representerar. Vi måste emellertid se skogsindustrin i dess helhet, alltså mot bakgrund av de skogstillgångar vi har här i landet, och därför kan jag för dagen bara säga att det kommer att göras en mycket grundlig prövning av detta liksom av andra projekt, men vilket resultat vi därvid kommer fram till vågar jag i dag inte uttala mig om.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Industriministern och jag är helt överens när det gäller planmässigheten på detta område, och vi är också överens om att vi med större varsamhet än tidigare måste pröva skogsindustrins utbyggnadsplaner. Men vad jag har velat framhålla i detta sammanhang är att situationen för Norrbotten faktiskt inte är densamma som för andra delar av landet. Råvarubalansen för riket som helhet bör inte appliceras på Norrbotten. Det tycker jag är ett viktigt påpekande.

Nu förstår jag dock att jag inte kan komma längre med statsrådet, även om det hade varit värdefullt om industriministern i dag hade kunnat ge ett besked i någorlunda positiv riktning. Det är tydligen omöjligt att pressa fram ett sådant besked, och då vill jag bara uttrycka den förhoppningen att statsrådet aktivt försöker verka för en utbyggnad i Karlsborg. Här handlar det nämligen om en kommuns invånare som verkligen kan betecknas som ett lutrat släkte och som har upplevt många besvikelser: sågverksdöden på 1920- och 1930-talen, nedläggningen i Törefors, det upprörande spelet kring Båtskärsnäs sågverk och den faktiska nedläggningen av Karlsborgs hamn. Nu anser människorna där uppe att de kan fordra att något görs när det gäller utbyggnaden av Karlsborg. Därför vill jag vädja till herr statsrådet att försöka verka på sådant sätt att människorna i denna bygd inte ännu en gång känner sig svikna av stat och regering.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om finansieringen av Stålverk 80

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Burenstam Linders* (m) den 16 oktober anmälda interpellation, 1975/76:26, och anförde:

Herr talman! Herr Burenstam Linder har till mig ställt följande frågor.

1. Vilka åtgärder kommer att vidtas för att göra NJA vinstgivande och därmed stärka järnverkets framtida möjligheter?

2. Hur avser man att lägga upp finansieringen av Stålverk 80?

3. Vilka ytterligare ändringar i Stålverk 80-projektet övervägs?

Under de första åren av 1970-talet har Norrbottens Järnverk AB (NJA) genomgått en genomgripande förnyelse- och expansionsprocess. Genom Investeringsprogram 70 (IP 70) har företagets kapacitet i fråga om rå-

stålsframställning tredubblats och uppgår nu till ca 1,6 miljoner ton per år. IP 70 har också medfört att vidareförädling av stålet kan ske i ökad omfattning.

Det nya s. k. Koksverk 75 producerar närmare 1 miljon ton koks per år, vilket väl svarar mot behovet efter utbyggnaden av stålverket.

Såväl IP 70 som Koksverk 75 har kunnat färdigställas inom planerade tids- och kostnadsramar.

Intrimningen av IP 70 och produktionsstarten av Koksverk 75 skedde under en nedgång av stålkonjunkturerna. Denna konjunkturedgång, som stålindustrin i hela världen fått känna av under det senaste året, är svårare än någon tidigare under efterkrigstiden. NJA stod med en tredubblad produktionskapacitet färdig att tas i bruk när prisfallet på stål inträffade och drabbades därför hårdare än andra av det ändrade konjunkturläget.

Detta har medfört att förhoppningarna om en snabb resultatförbättring inte har kunnat infrias. Sett i ett längre tidsperspektiv kan man emellertid förutse att efterfrågan på stål kommer att öka mycket starkt. Därom är alla bedömare eniga. När återhämtningen kommer, förmodligen någon gång under andra halvåret 1976, kan NJA väntas stå bättre rustat att möta efterfrågan än de stålverk som inte har företagit några mera omfattande moderniseringar under senare år.

När beslutet om IP 70 togs var stålverket i behov av en mycket omfattande förnyelse. Det är den genomgripande upprustning som tog sin början 1970 som kommer att ge "gamla" NJA förutsättningar att hävda sig på stålmarknaden. De åtgärder som herr Burenstam Linder efterlyser i syfte att åstadkomma ett bättre resultat i NJA så att det blir vinstgivande är sålunda i stor utsträckning redan genomförda.

När det gäller övrig svensk stålindustri finns i dag på många håll ett uttalat behov av modernisering och utbyggnad av råvaruförsörjning för manufakturering. Sedan beslutet om ämnesstålverket i Luleå tagits har från företrädare för svenska företag i branschen uttryckts intresse för en gemensam diskussion om hur framtiden för svensk stålindustri skall mötas. Regeringen står inte främmande för tanken att vidga samarbetet mellan staten och de privata stålföretagen. Denna diskussion har påbörjats.

Det vidgade perspektivet i fråga om förädlingsverksamheten inom stålindustrin har också föranlett kontakter med privata intressenter i fråga om vidareförädlingen av stålämnen från Stålverk 80. Sålunda utreds ett projekt i samarbete mellan NJA och den tyska Kruppkoncernen om möjligheterna att uppföra ett gemensamt balkvalsverk i anslutning till anläggningarna i Luleå. Resultatet av de gemensamma undersökningarna väntas vara klart omkring årsskiftet. Under sommaren 1975 träffade NJA en överenskommelse med Stora Kopparbergs Bergslags AB om att studera förutsättningarna för att tillsammans uppföra ett bandvalsverk i Gävle. Projektet utreds nu i ett gemensamt företag.

Om de båda valsverken kommer till stånd kan omkring 3 miljoner

ton stål av Stålverk 80:s totala produktion på ca 4 miljoner ton väntas bli förädlad inom landet. Valsverken skulle ge landet ett väsentligt tillskott i stålförsörjningen och öka den svenska stålindustrins konkurrenskraft. Dessutom medför industriutbyggnaderna en värdefull förbättring av industristrukturen inom berörda regioner och tillför den nya arbetstillfällen.

Det är mot denna bakgrund projekteringen av ett balkvalsverk och ett bandvalsverk nu har integrerats i Stålverk 80-projektet. En integrering med valsverk kommer också att göra Stålverk 80-projektet mindre konjunkturkänsligt än om man enbart satsar på ämnesproduktion. Denna delvis förändrade inriktning påverkar inte i nämnvärd grad Stålverk 80:s första utbyggnadsetapp men innebär en förskjutning av andra etappen med ca två år. Omkring ett år efter varje etapp av utbyggnaden av ämnestillverkningen beräknas valsverken tas i drift. Hela projektet inkl. valsverken beräknas vara färdigställt och i full drift under år 1984.

Det är helt riktigt, som herr Burenstam Linder säger, att Stålverk 80 kompletterat med två valsverk kommer att bli betydligt dyrare än det ursprungligen presenterade projektet. Härtill kommer kostnadshöjningar på framför allt anläggningsidan. Uttryckt i 1975 års penningvärde kan kravet på kapitalmarknaden för det reviderade programmet i genomsnitt under en tioårsperiod beräknas uppgå till omkring 1 200 milj. kr. per år vid uppbyggnaden av anläggningarna. I bedömningen ingår kostnadshöjningar föranledda av den starka internationella kostnadsökningen för industrianläggningar, ökade miljökostnader m. m. Till detta kommer nödvändigt rörelsekapital.

NJA kommer att ytterligare studera förutsättningarna för det kompletterade Stålverk 80-projektet. Bl. a. kommer lönsamhetsförutsättningarna att analyseras närmare. Jämförande undersökningar i fråga om kostnaderna för andra liknande projekt, som är aktuella, kommer också att göras. NJA har begärt att under en fyramånadersperiod lå göra dessa nödvändiga analyser. Därefter avser NJA att återkomma till Statsföretag och regeringen med de förslag som kan föranledas av den förändrade projektinriktningen.

Regeringen avser att nästa år återkomma med en utförlig redovisning av Stålverk 80 och planerna på valsverksutbyggnader och förelägga riksdagen de förslag som prövningen av projektet i dess nya utformning kan föranleda.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Socialdemokraterna med industriministern i spetsen har under senare tid talat mycket om den demokratiska socialismens planmässiga hushållning. Från moderat sida har vi hävdad att denna planmässiga hushållning ofta tycks ske utan plan. Projektet Stålverk 80 är ett exempel på hur verkligheten är en annan än den socialdemokratiska dikten.

i maj förra året när riksdagen fattade sitt första beslut om att bygga Stålverk 80. Så här sade han bl. a.:

”Ledningen för Norrbottens Järnverk, som under ett par års tid varit hårt engagerad i utredningsarbetet för ämnesverket, har gjort ett bra arbete. Så långt det är möjligt har marknadens förutsättningar analyserats.”

Nåväl, det är detta utredningsarbete som nu tydligen har visat sig inte alls hålla.

Rune Johansson frågade i samma debatt sig och andra följande:

”Kan man då inte utreda mer, undersöka ytterligare förutsättningar och möjligheter? Jag har också inom den statliga företagsamheten mött dem som inför ett flertal större projekt har velat skjuta detta framåt i tiden. Betänksamhet och eftertanke är goda egenskaper, men de kan leda över till handlingsförlamning där tid och möjligheter rinner förbi och man kommer för sent. Platsen, marknaden är upptagen.”

Nu sedan arbetet på Stålverk 80 har bedrivits något år är det tydligen likväl dags för ny betänksamhet och eftertanke. Nya utredningar bedrivs. Hur är det egentligen med planmässigheten? I januari detta år i budgetpropositionen anför industriministern följande:

”I fråga om arbetet med Stålverk 80 har jag inhämtat att projektplanering pågår i enlighet med uppgjord tidsplan. Tekniska specifikationer håller på att utarbetas.”

Det är något groteskt över sådana uttalanden när man nu vet att industriministern med troskyldig min står färdig att presentera dramatiska omläggningar i hela projektet och utvidgningar därtill för enorma belopp.

I april i år önskade de borgerliga i riksdagen att näringsutskottet skulle göra en förnyad genomgång av utvecklingen av Stålverk 80-planerna. Inför den tanken stegrade sig industriministern våldsamt:

”Jag skall inte uttala någon förvåning, men kammarens ledamöter bör besinna sitt ansvar. Beslutet är fattat, planeringen pågår. Vad som inträffar nu är självfallet att man bryter den planeringsverksamhet som pågår.”

Det sade alltså industriministern i april, och det gör ett märkligt intryck mot bakgrund av vad vi just hört honom säga. Ett sådant uttalande skorrar mera illa nu än det gjorde när det ursprungligen fälldes.

I samma debatt gjorde Ingvar Svanberg, näringsutskottets ordförande, gällande att de borgerliga partierna genom att ånyo granska stålverksplanerna ”gett ny fart, inte åt en saklig diskussion, utan snarare åt en förtalskampanj”. Det var alltså näringsutskottets ordförande som yttrade sig så om de borgerligas ansträngningar att man skulle få göra en förnyad genomgång av planerna.

Det har sagts tidigare härifrån – och det bör sägas en gång till – att socialdemokraterna när det gällt Stålverk 80 ägnat sig åt en form av debattförtryck. Citatet från herr Svanberg är ett gott exempel på hur tongångarna gått. De som velat framföra en avvikande mening har utmålats som sabotörer. Utredningsmaterialet har hemligstämplats. Ekonomer som yttrat sig har man tagit heder och ära av. ”Mycket väsen och litet ull, sa` han som klippte suggan” – det var näringsutskottets

ordförandes sätt att känneteckna de borgerligas diskussion av Stålverk 80 för några månader sedan.

Jag har gjort några citat ur debatten. Det är inte för att på ett småaktigt sätt stå och gräla, utan därför att det pågår en stor principiell diskussion om just planmässig hushållning. I denna debatt är det utan tvivel av stort allmänt intresse att se hur planmässig hushållning i praktiken går till.

Hur förvånade skall inte de lyssnare som statsrådet hade i Kiruna och Malmberget den 1 maj vara när de hör de nya planerna och drar sig till minnes vad statsrådet då bl. a. sade, nämligen:

”Med de borgerligas spel av Stålverk 80 och den olustiga spekulatation som på vissa håll i massmedia bedrivs kring projektet har frågor ställts såväl inom landet som utanför från flera ur kundkretsen: Vad händer med Stålverk 80? Kan vi inte lita till en enhällig riksdags beslut? Är vi vilseledda i vår egen planering? Den oron är begriplig.”

Vad skall då dessa kunder säga nu när de hör företrädare för den planmässiga hushållningen i stor utsträckning gå ifrån tidigare planer?

Den här sortens attacker mot meningsmotståndare har särskilt vi moderater drabbats av när vi framfört våra uppfattningar. Vi har nämligen redan från början framställt vissa krav för att vi skulle delta i ett beslut om Stålverk 80.

Till att börja med har vi begärt att man skulle söka samarbete med privata stål företag för att få tillgång till större kunskap och få en bättre prövning av projektet. Men den tanken avvisades blankt. Företrädare för NJA vill inte släppa in andra intressenter, eftersom man inte ville dela med sig av de enorma vinster man såg fram mot. Industriministern menade att något samgående med privata inte behövdes därför att NJA ”har tillverkat tackjärn sedan tillkomsten omkring 1940 och besitter också genom sin för svenska förhållanden stora ämnesproduktion den kunskap på området som är tillgänglig”.

I interpellationssvaret i dag finns andra tongångar, och det är i sig självt mycket bra.

Ett krav som vi också framfört är att man borde dela upp Stålverk 80 i två etapper. Om denna idé yttrade näringsutskottets ordförande herr Svanberg så sent som i maj i år följande:

”Moderaterna säger i sin reservation att projektet Stålverk 80 lämpligen bör delas upp i två etapper. — — Men man har (vid olika föredragningar) — — sagt att en sådan uppdelning fördyrar projektet rätt väsentligt och gör vissa marknadsföringsåtgärder mycket svårare. — — Denna åtgärd har alltså diskuterats och från alla håll ansetts vara mindre lämplig. Det är en åtgärd som man möjligen kunde vidta i en ytterst krisartad situation.”

Nu är näringsutskottets ordförande tydligen inte närvarande vid denna debatt, och det finns då anledning att fråga industriministern: Är det nu ”en ytterst krisartad situation”? Så yttrade sig i alla fall här för fem månader sedan en person som ofta talar om behovet av planmässig hus-

hållning i socialistisk regi. Jag skulle dock inte bli förvånad om denna person snart kommer att tala lika varmt för det kloka i en uppdelning av verket i två etapper.

Herr talman! Vi har krävt ett samgående med andra företag och en uppdelning av projektet i två etapper. Industriministern är i sitt svar i dag inne på sådana tankar. Men som detta projekt skötts är det inte möjligt att låta allt löpa vidare utan fortsatta frågor och frågetecken.

Vi har till att börja med kostnaderna för projektet. Om vi först ser till stålverksdelen angavs dessa kostnader ursprungligen till 4,6 miljarder kronor i löpande priser. Man hade alltså när man i maj förra året angav det beloppet inte tagit hänsyn till förväntad inflation. I april i år angav industriministern att projektet nog skulle komma att kosta 5,5 miljarder. Några dagar senare meddelade NJA-chefen att kostnaderna skulle komma att bli 5,6 å 6 miljarder kronor.

I en debatt som vi hade här i februari vågade jag mig på att förmoda att stålverksdelen skulle komma att kosta upp emot 7 miljarder kronor. Den bedömningen från min sida ironiserade industriministern över. Men såvitt jag förstår beräknar NJA-ledningen nu att stålverksdelen i det projekt vi här diskuterar skall komma att kosta 7,3 miljarder kronor. På något mer än ett år har man alltså måst räkna upp investeringskostnaden från 4,6 till 7,3 miljarder kronor. Detta är som jag ser det inget dåligt exempel på de praktiska svårigheterna när det gäller planmässig hållning. Vi får hoppas att stålverksdelen inte kommer att bli ändå dyrare. Jag skulle inte bli förvånad – och här har industriministern fritt fram att ironisera igen – om den slutliga kostnaden för Stålverk 80 blir dubbelt så hög som den han ursprungligen angav.

När nu kostnaderna blir så höga som de uppenbarligen kommer att bli undrar man hur det ställer sig med lönsamheten. Det är nämligen kapitalkostnaderna som utgör den tunga posten vid stålframställningen, och när de ökar på detta sätt blir kalkylen en helt annan. Blir det på det viset att vi kommer att bedriva en olönsam tillverkning av stålämnen och därmed årligen kommer att subventionera ett valsverk där Krupp tänks ingå?

Detta med lönsamheten är inte något som man kan bortse från med hänvisning till andra syften. Projektet har hela tiden presenterats med utgångspunkt i företagsekonomiska överväganden. Det gäller också en sådan stor satsning av våra investeringsresurser att lönsamheten verkligen måste iakttas. Pengarna kommer att tas från alternativa användningsområden. Små och medelstora företag kommer inte i samma utsträckning som annars att kunna genomföra olika projekt. Andra företag kommer inte att kunna investera lika mycket t. ex. för att hålla konkurrensförmågan mot utlandet uppe, när nu pengarna i så stor utsträckning dirigeras till Stålverk 80.

Över huvud taget undrar man vad det är för en beräkning av de totala investeringskostnaderna som industriministern nu gör. Industriministern säger så här i sitt svar till mig: "Uttryckt i 1975 års penningvärde kan

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om finansieringen
av Stålverk 80*

kravet på kapitalmarknaden för det reviderade programmet i genomsnitt under en tioårsperiod beräknas uppgå till omkring 1 200 milj. kr. per år vid uppbyggnaden av anläggningarna.”

Pressen har dragit den slutsatsen att projektet skulle komma att kosta $10 \times 1,2$ miljarder kronor, dvs. 12 miljarder. Men jag skulle vilja fråga industriministern vad som menas med ”kravet på kapitalmarknaden”? Menar man bara den del av kostnaden som skall finansieras på den öppna kapitalmarknaden när man talar om 1,2 miljarder kronor årligen? Eller avser man den totala kostnaden, då också inräknats de bitar av projektet som man tänker sig finansiera med hjälp av riksdagen, AMS och i någon utsträckning Statsföretag?

Ett klarläggande på den punkten måste det vara möjligt att åstadkomma. Eftersom industriministern nämnt vissa belopp här måste han också kunna ange hur man skall tolka de beloppen.

Ett frågetecken är också i vad mån NJA-ledningen, som har så många andra stora problem och uppgifter på hand, verkligen har den kapacitet som fordras för att hålla samman denna gigantiska satsning. Jag gör det uttalandet bl. a. mot bakgrund av att vi så ofta har hört att man väntade sig att förlusterna för det nuvarande NJA skulle bytas i vinster. Men så har det inte blivit. Industriministern säger att med det investeringsprogram som redan genomförts kommer det att bli vinst så fort konjunkturen vänder. Men förra året var det högkonjunktur och ändå blev det förlust. Ursäkten att man bundit sig att leverera stora delar av produktionen till varven till fasta priser är knappast riktig eftersom t. ex. Oxelösunds Järnverk hade precis samma sorts kontrakt i lika stor utsträckning och ändå gjorde ganska goda vinster.

I detta sammanhang vill jag också fråga hur det egentligen är med NJA:s finansiella ställning i dag. Kommer det att behövas tillskott från riksdagen av pengar för att täcka förluster? Har NJA för att täcka de förluster som har gjorts och som görs i år förbrukat pengar som man har fått för att investera i Stålverk 80? Det vore mycket bra med klarlägganden på de punkterna.

Industriministern säger att NJA snart skall bli lönsamt. Det är bra, och vi hoppas att så också blir fallet. Men vi har hört sådana uttalanden förr. Bara för att ta ett exempel vill jag nämna att statsrådet Wickman år 1971, då han var industriminister, i en proposition om NJA angav att verket skulle visa vinster fr. o. m. 1974. Att det blir lönsamhet i NJA – och för den delen också i Stålverk 80 – är viktigt inte minst mot bakgrund av vad Krister Wickman slog fast i riksdagsdebatten om NJA 1970: ”Att företaget måste bli självbärande är inte bara ett uttryck för ägarens, skattebetalarnas, naturliga krav på företaget utan lika mycket ett krav som måste uppfyllas av hänsyn till de anställda, då det bara är i ett företag som självt kan klara sina kostnader som vi kan nå den arbetstillfredsställelse vi eftersträvar i våra företag.”

Det var klokt sagt av Krister Wickman, men tyvärr har det kravet inte visat sig möjligt att uppfylla.

Industriministern säger i sitt svar till mig att "NJA kommer att ytterligare studera förutsättningarna för det kompletterade Stålverk 80-projektet. Bl. a. kommer lönsamhetsförutsättningarna att analyseras närmare. --- NJA har begärt att under en fyramånadersperiod få göra dessa nödvändiga analyser."

Lönsamhetsfrågorna skall alltså granskas bättre, och det är bra. Men är det så att industriministern och jag just nu resonerar om det utvidgade Stålverk 80-projektet utan att statsrådet längre har en lönsamhetskalkyl till grund för de ställningstaganden som han här gör? Så måste det nästan vara, eftersom det sägs att lönsamhetsfrågorna ännu inte är riktigt klara.

Jag undrar också: Räcker det med fyra månader för denna fortsatta utredning? Vi vet ju – enligt citatet inledningsvis från industriministern – att ledningen för NJA var hårt engagerad i ett par års tid med utredningsarbete för ämnesverket och vi vet nu också att de mödorna inte gav ett hållfast resultat. Då undrar jag: Räcker det med de här fyra månaderna?

De utredningar som bolaget nu gör och de satsningar som man står inför måste vara hållfasta. Jag vill starkt understryka att de som bor i Luleåregionen har ett särskilt starkt intresse av att vad som nu drivs i gång blir till framgång och inte till fiasko.

Herr talman! De erfarenheter som vi hittills har haft av planeringen eller bristerna i planeringen av Stålverk 80 gör att jag anser att vi bör tillsätta en delegation med företrädare bl. a. för riksdagspartierna och med uppgift att följa och gå igenom planerna för stålverket och även att utreda de näringspolitiska konsekvenserna för inte minst mindre och medelstora företag av det minskade investeringsutrymme som kommer att stå till buds i andra branscher och på andra håll.

Det är riksdagen som så småningom skall fatta nya beslut om i vad mån man skall göra dessa enorma satsningar. Det får inte bli så att företagens planer, utredningar och olika avtal är hemligstämplade, att propositionen innehåller endast en mager redovisning, att utskottet under en hetsig vecka mitt i annat riksdagsarbete skall i praktiken bara kunna göra en alltför ytlig granskning och att alla andra riksdagsmän kommer att nästan helt sakna möjlighet att i praktiken bedöma frågan.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Frågan om Stålverk 80 har under rätt lång tid varit föremål för en ganska intensiv debatt och följts med mycket stor uppmärksamhet. Det förefaller som om den uppmärksamheten håller på att skärpas ytterligare. Det finns uppenbarligen mycket stor anledning för det svenska näringslivet med dess olika sorters företag att noga studera utvecklingen av detta projekt, men det finns minst lika god anledning för det svenska samhället i stort att göra detta med hänsyn till kapitalmarknadens utseende i dag och framdeles därest projektet kommer att realiseras i full utsträckning.

Jag har, herr talman, haft tillfälle att följa både den offentliga och

Tisdagen den
4 november 1975

*Om finansieringen
av Stålverk 80*

den interna debatten, den sistnämnda från bästa tänkbara utsiktspunkt, nämligen riksdagens näringsutskott, och har alltså kunnat observera de olika faserna i utvecklingen.

Med anledning av industriministerns interpellationssvar i dag till herr Burenstam Linder vill jag mot bakgrund av erfarenheterna från näringsutskottet och från andra sammanhang bara säga att det är uppenbart att regeringen, industriministern och ledningen för NJA och Stålverk 80 har tagit intryck av den mycket starka kritik som framfördes mot projektet under 1974. Det är ingenting att beklaga sig över. Jag tillhör inte dem som anser att man skall gnöla över missgrepp och försummelser i det förflutna utan anser att det gäller att se till framtiden. Men det är intressant att se den argumentation som industriministern ger uttryck för i interpellationssvaret, då han säger:

”Om de båda valsverken kommer till stånd kan omkring 3 miljoner ton stål av Stålverk 80:s totala produktion på ca 4 miljoner ton väntas bli förädlad inom landet. Valsverken skulle ge landet ett väsentligt tillskott i stålförsörjningen och öka den svenska stålindustrins konkurrenskraft. Dessutom medför industriutbyggnaderna en värdefull förbättring av industristrukturen inom berörda regioner och tillför nya arbetstillfällen.”

Det är nästan ordagrant, herr talman, den argumentation som kritikerna framförde för halvtannat år sedan. Men det är ju bra när någon syndare sig förbättrar och när man har möjlighet att få en bättre bedömningsgrund och kanske en bättre utveckling på ett sådant här astronomiskt stort projekt – jag vill faktiskt ta detta starka ord i min mun när det gäller en så liten nation som Sverige. Formuleringen ”dessutom medför industribyggnaderna en värdefull förbättring av industristrukturen inom berörda regioner och tillför nya arbetstillfällen” tror jag dessutom kommer att citeras mycket intensivt i fortsättningen, kanske framför allt av näringslivets representanter men även av en intresserad allmänhet, när debatten om det här projektet snart börjar ligga i var mans mun.

En mycket naturlig och enkel fråga inställer sig när man får höra att denna astronomiska satsning ger ”en värdefull förbättring av industristrukturen inom berörda regioner och tillför nya arbetstillfällen”. Vi är alla överens om att Norrbotten är en region som i utomordentligt hög grad behöver ha det svenska samhällets nästan maximala resurser till sitt förfogande för att klara den svåraste sysselsättningssituation som man har någonstans i det här landet. Den fråga som uppkommer är, som jag sade, mycket enkel: Hade kanske de här miljarderna, investerade i några alternativa projekt, kunnat ge bättre utveckling av industristrukturen och tillföra ännu fler arbetstillfällen? Hade det kunnat bli väsentligt billigare för samhällsekonomin om man provat alternativ?

Jag tror att industriministern i fortsättningen kommer att få vara beredd på att allt fler frågar: Vad har ni utrett för slags alternativ till detta för att få en kanske bättre placering av de här många miljarderna?

Industriministern säger nu att NJA skall lägga fram finansieringsförslag

och att även regeringen skall lägga fram finansieringsförslag. Nästa år skall det bli en utförlig redovisning av Stålverk 80 och planerna på valsverksutbyggnaden skall föreläggas riksdagen. Då skall riksdagen få de förslag som prövningen av projektet i dess nya utformning kan föranleda. De förslagen måste uppenbarligen i första hand gälla finansieringen. Och nog är det, herr talman, angeläget att här verkligen läggs fram en övergripande och på samma gång detaljerad finansieringsplan, som i hög grad får ta sikte inte bara på den företagsekonomiska finansieringsaspekten utan kanske fastmera på den samhällsekonomiska. Här är det nämligen märkliga ting och märkliga siffror som redovisas. Och perspektivet mot framtiden är utomordentligt oroväckande med hänsyn till dels vilka andra slags behov som finns i det svenska samhället, dels vilka andra slags investeringar som man redan har bundit sig för.

Industriministern säger att kraven på kapitalmarkanden beräknas uppgå till i genomsnitt 1 200 milj. kr. per år. Jag kan inte nu bedöma om den beräkningen är på tok och alldeles för låg, men det finns en mycket initierad herre som är känd för att vara en realistisk bedömare av ekonomiska ting, nämligen chefen för Statsföretag, Per Sköld. Han har sagt alldeles nyligen i, om jag minns rätt, Veckans Affärer, att en enkel huvudräkning ger vid handen att de här kostnaderna – jag kunde inte dra någon annan slutsats än att också han menade kraven på kapitalmarknaden – skulle komma att uppgå till ca 20 miljarder totalt. Det är alltså inte 1 200 milj. kr. per år utan det är 800 miljoner till, dvs. 2 000 miljoner per år det är fråga om. Han sade att en enkel huvudräkning ledde fram till slutsatsen. Man måste – speciellt eftersom huvudräkningar tenderar att komma för lågt – fråga sig: Vad ger preciserade kalkyler och analyser för summa i slutänden?

Det allvarliga i den här situationen – och det är där Sveriges riksdag har anledning att kräva redovisning – är utvecklingen mot en våldsam ökning av kapitalbehovet och hur den arma kapitalmarknaden i det här landet skall se ut till slut. Jag vill ställa ett par frågor till industriministern.

Om, till att börja med, kraven på kapitalmarknaden, som industriministern säger, under den närmaste tioårsperioden kommer att uppgå till inte mindre än 1 200 milj. kr. per år – eller kanske 2 000 miljoner, som Statsföretags chef säger – hur mycket blir då över för de andra företagen i Statsföretagsgruppen? Enligt uppgifter jag har planerar de investeringar under den här perioden på åtskilliga miljarder, och jag utgår från att industriministern och regeringen har något slags planering även på den punkten, för till syvende og sist är det ändå regeringen som har ansvar för hur kapitalmarknaden ser ut. Hur mycket blir det över till andra företag i Statsföretagsgruppen?

Och vidare: Det svenska näringslivet består ju av ytterligare några företag, utöver Statsföretagsgruppen. Ungefär 90 % av det svenska näringslivet består av privata företag. Vad blir över för dem?

Och, herr talman, en ytterligare fråga: Hur har ni tänkt finansiera två – eller snarare tre – monumentalt våldsamma projekt på en gång under

denna tidsperiod? Till dessa investeringar och krav på kapitalmarknaden under en tioårsperiod kanske på 20 miljarder kr. skall man nämligen addera den resterande delen av atomkraftsutbyggnaden som kommer att kosta minst 20–25 miljarder i dagens penningvärde. Till yttermera visso finns det planer på en daghemsutbyggnad, som är utomordentligt lovvärd och angelägen och som enligt Kommunförbundet skall kosta 32 miljarder. En stor del av dessa miljarder kommer självfallet att kunna stå till förfogande på grund av det minskade bostadsbyggandet i vårt land, men det kommer ändå i dessa sammanhang att ställas anspråk på ytterligare miljarder på kapitalmarknaden.

Jag vill fråga industriministern: Har ni analyserat situationen framöver, så att ni vet och kan redovisa att den svenska kapitalmarknaden eller upplåningen utomlands räcker till de gigantiska investeringar som det är fråga om?

Regeringen säger nu via industriministern att riksdagen nästa år skall få sig förelagd till prövning förslag angående projektet Stålverk 80 i dess nya och ännu kostsammare utformning. Jag vill, herr talman, understryka att jag personligen inte på något sätt försöker kritisera projektet. Det är måhända väldigt bra och kanske t. o. m. mycket lönsamt – vi hoppas det – men jag frågar varifrån pengarna skall tas till detta och till andra projekt, framför allt till den stora satsning på atomkraften som skall ske samtidigt.

Jag vill framställa det kravet till industriministern när han nu lovar att riksdagen skall få förslag om Stålverk 80 nästa år, så att projektet i dess nya utformning kan prövas i grunden, att han lägger fram den både övergripande och detaljerade finansieringsplan – med framför allt samhällsekonomisk syftning – som jag talade om tidigare, så att riksdagen kan bedöma om vi har råd med både atomkraftssatsningen, Stålverk 80 och de andra stora projekt som planeras. Är industriministern beredd att biträda det kravet?

Jag vill säga, herr talman, att få situationer är mera olyckliga för ett samhälle än att tvingas in i en återvändsgränd och nödgas göra prioriteringar mellan sådana stora projekt. Först då börjar man på allvar komma in i en Englandssituation, och det är något som vi bör försöka undslippa.

Slutligen en liten detaljfråga, herr talman! När det nu bara är några få veckor kvar till dess att man definitivt offentligt skall redovisa läget beträffande samarbetet med Krupp bör det finnas i varje fall vissa antydningar om hur det går med dessa förhandlingar. Är det möjligt för industriministern att här tala om huruvida han har en optimistisk bedömning av om man kan göra upp med Krupp på godtagbara villkor? Eller har förhandlingarna tagit den vändningen att man trampar vatten på något sätt? Det är mycket väsentligt för vår bedömning att verkligen ha klarhet på den punkten. Det har nämligen varit en del rykten om att Krupp håller på att krypa ur detta projekt. Det vore därför angeläget att industriministern talade om hur det egentligen ligger till med detta.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag hoppas att herr Burenstam Linder ursäktar mig om jag börjar med att svara herr Sjönell. För övrigt sammanfaller en del av svaren till de båda talarna, eftersom deras frågor i ett par avseenden varit likartade.

Låt mig då börja med Krupp-projektet. Jag kan inte ge annat besked än att de gemensamma utredningar som genomförs av en grupp sammansatt av representanter för NJA och Krupp fortsätter och att man beräknar att i december i år bli klar med det grundläggande utredningsarbetet. Då får vi tillfälle att studera kostnads kalkyler och övriga förutsättningar. Det är ju först därefter som ett förhandlingsarbete kan tas upp. De uppgifter som jag har från NJA-ledningen – jag kan inte åberopa andra uppgifter – går ut på att intresset från Krupps sida är detsamma nu som när man startade det gemensamma utredningsarbetet.

Låt mig sedan ta upp de frågor som herr Sjönell ställde om kapitalmarknaden. Detta ämne berördes ju redan i de frågor som herr Burenstam Linder tog upp.

Det är riktigt att jag här har angivit kostnaden till 1 200 milj. kr. per år under en tioårsperiod. Men jag har i denna summa inkluderat de kostnader som vi beräknar ligger i de två valsverksprojekten. Det kostnadsunderlag som jag nu bygger på omfattar alltså utbyggnad av stålverket i två etapper, med den tidsförskjutning och den kostnadsfördyring som därmed inträffar, och utbyggnad av de två valsverksprojekten i Luleå resp. Gävle.

Kostnaden 1 200 milj. kr. per år innefattar inte rörelsekapital och de ökade räntekostnader som den större kostnadsvolymen kan komma att medföra.

Beträffande anspråken på kapitalmarknaden kan jag inte finna anledning till annat än att försöka bedöma dem utifrån de investeringar som vi genomför i vårt land, i industrin, i energiförsörjningen – såväl kärnkraftverk som oljeraffinaderier m. m.

Enligt de bedömningar vi har – det är offentlig statistik – är den samlade investeringsvolymen ca 25 miljarder per år. Det är de senaste årens uppgift. Det betyder att vi för de närmaste åren inom energiområdet – inkl. utbyggnad av kärnkraften, vattenkraften och oljekraftverk – kommer att ta i anspråk ca 8 % av detta utrymme. Stålverksprojektet inkl. de två valsverken skulle med samma utgångspunkt ta i anspråk ca 5 %.

Herr Sjönell frågar mig: Vad blir då utrymmet för den övriga delen av Statsföretag? Jag skulle gissa att stålverksprojektet inkl. valsverksutbyggnaden kommer att ta i anspråk ungefärligen hälften av det investeringsutrymme som rimligen borde kunna stå till förfogande för den aktiva satsning som kan förväntas från Statsföretagsgruppen. I detta räknar jag in en aktivare oljepolitik och en utbyggnad av den petrokemiska industrin – för att nu nämna ett par områden.

När jag angett siffrorna 8 % plus 5 % eller tillsammans 13 %, har jag också redovisat det utrymme som står till förfogande för andra ak-

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om finansieringen
av Stålverk 80*

tiviteter. Det betyder att tyngdpunkten fortfarande ligger på helt andra grupperingar – även om jag inte på något sätt nonchalerar den utomordentligt stora satsning som vi här diskuterar.

Jag tror också att det, när man skall bedöma framtiden, finns anledning att iakta hur investeringarna ser ut inom andra områden. Vad har under de senaste åren inträffat i fråga om t. ex. bostadsbyggandet? Vi investerade under åren 1965–1970 i ungefär 100 000 igångsatta lägenheter per år, något år 110 000. Vi låg ännu högre vid något tillfälle. Tyvärr råkar vi nu in i ett läge där vi förmodligen inte kan komma väsentligt över 50 000 igångsatta nya lägenheter. Om jag beaktar att ett större antal nya lägenheter i dag byggs i form av egnahem, med större utrymme osv., finner jag att de också tar i anspråk ett relativt sett större kapitalutrymme. Men säg att den relativa andelen av våra totala investeringar för bostadsbyggandet i år ligger vid ungefärligen hälften av den summa där den låg under senare delen av 1960-talet! Därmed har jag velat visa att här finns investeringsutrymme även för andra ändamål. Och om vi, som vi diskuterade i den föregående interpellationsdebatten, har en situation på skogsindustriområdet där vi måste *bromsa* investeringarna med hänsyn till att skogstillgången inte är tillräcklig för en utbyggnad enligt önskemålen, betyder det ju samtidigt en begränsning av investeringarna och ett ökat utrymme för andra ändamål.

Ärade kammarledamöter! Vi kommer därmed in i en diskussion om på vilka områden vi har förutsättningar att bygga ut det svenska näringslivet, utnyttja våra råvarutillgångar och öka vår förädlingskapacitet för att därmed föra in ytterligare inkomster till landet och skapa underlag för ytterligare sysselsättning. Jag har redan nämnt skogen – en av våra utomordentliga råvarutillgångar – där begränsningen i dag är alldeles klarlagd. Vi har också tagit upp frågan om en vidareförädling av malmen såsom varande en av våra rika tillgångar, som vi borde kunna utnyttja på ett mer ändamålsenligt sätt. – Detta är bakgrunden till förslaget om Stålverk 80.

Nu har vi kommit in i en situation där kostnadsstegringarna gett ett resultat som har varit överraskande. Det har överraskat mig – som jag klart deklarerat vid något tillfälle. Jag fick de här beskeden, som vi nu bygger beräkningarna på, den 29 september. Det var vid en telefonuppringning, där jag under hand fick veta att projekteringsgruppen nu var färdig med sina beräkningar och att dessa pekade i riktning mot att vi har att emotse – om jag inkluderar rörelsekapital – en fördubbling av kostnaderna i förhållande till de kostnader vi presenterade för riksdagen.

Det är självklart att regeringen begärde en ordentlig redovisning av dessa uppgifter. Projekteringsgruppen och NJA-ledningen blev nedkallade till Stockholm för att först för en grupp ur regeringen och sedermera inför hela regeringen redovisa de nya kalkylerna och de nya förutsättningarna. Jag tror att jag i korthet kan ange att kostnadsstegringarna till två fjärdedelar har samband med den faktiska prisutvecklingen från 1973 fram till 1975 sådan den tar sig uttryck i de nu granskade offerterna.

En fjärdedel anges hänföra sig till anspråken på att vi i Stålverk 80 skall söka lägga in den hittills bästa kända tekniken för inre och yttre miljö. Den återstående fjärdedelen representeras av en som jag bedömer det underskattning av kostnaderna för vägar, ledningar osv., samt räntor på det kapital som kommer att engageras vid utbyggnaden. – Det är klart att man därmed har ställts inför åtskilliga frågor.

Låt mig gå litet tillbaka i tiden. Redan tidigare under våren – vilket herr Burenstam Linder också har åberopat – togs kontakter dels från det tyska företaget Krupps sida, dels sedermera från Stora Kopparbergs sida, och diskussioner har förts med regeringen och även med NJA-ledningen. De här diskussionerna har ju föranletts av att riksdagen har fattat sitt beslut om Stålverk 80. Utan detta beslut räknar åtminstone jag inte med att vi hade fått det intresset från de privata företag som nu vill samverka med staten.

Jag tycker att herr Burenstam Linder, som i sin interpellation skriver att det från moderat sida anfördes att man borde göra en etappuppdelning och att man borde söka samverka med privata företag, borde kunna känna en tillfredsställelse över att utvecklingen har kommit att gå i den riktningen.

Jag känner tillfredsställelse över det beslut som riksdagen tog därför att utan detta beslut om Stålverk 80 hade vi inte fått de här kontakterna.

Nu har vi dem, nu är diskussionen i gång om en projektering som skulle kunna gå i riktning mot att vi delar upp projektet i etapper, så att vi bygger ett första valsverk efter första masugns-etappen och sedan fortsätter med nästa masungsutbyggnad och ett ytterligare valsverk.

Till yttermera visso har också inträffat att andra företag inom järn- och stålindustrin har anmält intresse för en samverkan med staten. Herr Burenstam Linder söker att ur mina uttalanden läsa ut ett mycket bestämt motstånd mot samverkan med andra företag. Jag var inte benägen att gå in i en diskussion om en samverkan i fråga om LKAB och i fråga om NJA och stålverksprojektet, men jag är intresserad av att vi kan få till stånd en samverkan med andra företag i utbyggnaden av förädlingsverksamheten. Jag har också tillåtit mig säga att om man från t. ex. svensk järn- och stålindustri på handelsstålsidan skulle komma med ett erbjudande till staten att gå in i deras verksamheter och samtidigt ange att de skulle vara intresserade av att gå in i en diskussion om andel i stålverket, tycker jag att det vore rimligt att ta upp en sådan diskussion.

Jag kan väl begripa om de järn- och stålindustrier som vi i dag diskuterar med framför allt vill koncentrera sig på en utbyggnad av förädlingsindustrin. Detta är utomordentligt angeläget av flera skäl – inte minst därför att den svenska järn- och stålindustrin under 1960-talet, speciellt dess senaste del, inte har investerat – bortsett från NJA-investeringsarna – i någon sådan utbyggnad av kapaciteten, att man kan säga att en påtaglig konkurrenskraft har förts in i företagen. Man medger det klart. Det framgår bl. a. av de uttalanden direktör Johan Åkerman i Gränges AB har gjort i Svenska Dagbladet häromdagen liksom i Dagens

Nyheter, där han går ett steg längre och ger uttryck för den meningen att man väl kan tänka sig ett samarbete med staten för att på det sättet åstadkomma en utbyggnad av svensk järn- och stålindustri, så att den blir konkurrenskraftig ute på världsmarknaden. Det ligger ingenting orimligt i detta, allra minst med hänsyn till att anspråken på kapital är så omfattande att det är svårt för de enskilda företagen att bära dem. Vi står alltså öppna för en sådan diskussion, är inbegripna i den och kommer att genomföra ett utredningsarbete för att undersöka hur långt vi kan gå i denna samverkan.

Jag tycker att man här skulle kunna ha det betraktelsesättet att vi diskuterar AB Sveriges affärer, våra möjligheter att hävda oss ute på världsmarknaden, våra möjligheter att investera så mycket kapital som det här är fråga om för att förstärka och ge effektivitet åt en viktig del av den svenska basindustrin. En samverkan mellan stat och företag kan te sig ganska naturlig. Jag tillåter mig ännu en gång att återropa direktör Johan Åkermans uttalande att "det blir allt vanligare med statlig medverkan i basindustrier runt om i världen, att det knappst längre byggs några stålverk utan att staterna är med". Det är därför ingenting nytt som inträffar på den svenska marknaden – det förekommer i en rad länder. Därför ser man också från den svenska industrin inom detta område inga större problem när det gäller att gå in i en sådan diskussion om samverkan. Borde vi då inte ta vara på de här möjligheterna? Borde vi inte granska förutsättningarna för en sådan samverkan och våra möjligheter att bibehålla effektiviteten i denna viktiga industrigren?

Det är ungefär så jag i dag ser på detta – med de förutsättningar som nu föreligger. Det är utomordentligt intressant, men det ställer naturligtvis också mycket stora anspråk på det svenska samhället i form av åtaganden – det är betydande investeringar som här kommer i fråga.

Jag skall naturligtvis inte på något sätt krypa bakom det förhållandet att riksdagen har följt regeringen i dess förslag om utbyggnad av stålverket. Men det är rimligt erinra om att det var ett enhälligt beslut, så långt jag kan erinra mig. Näringsutskottet hade samma materialunderlag för granskning som regeringen i sin bedömning av projektet. När vi kom fram till våren begärdes i kammaren att frågan om den fortsatta anslagsbeviljningen till stålverket skulle återremitteras. Vi motsatte oss det – det är riktigt. Men riksdagen beslutade om återremiss. Så långt jag är underrättad kallade näringsutskottet företrädare för projektledningen och för NJA-ledningen, liksom också företrädare för Statsföretag, till hearings i utskottet – och kom tillbaka med ärendet och föreslog att riksdagen skulle bevilja medel. Jag upprepar: Näringsutskottet hade vid det tillfället samma materialunderlag för bedömning som industridepartementet och regeringen hade haft.

Jag har redan tidigare talat om att jag blev överraskad av den nya situationen. Vid en närmare granskning har jag kommit fram till att de mycket stora kostnadsökningarna har sin rimliga förklaring men att man behöver ytterligare tid för att granska dels kostnadsutvecklingen,

dels förutsättningarna för att genomföra projektet i en ny utformning, dvs. etappuppdelning och byggande av valsverk.

Jag utesluter inte, herr talman, att vi i den fortsatta debatten och överläggningarna med övriga delar av svensk järn- och stålindustri också kommer att ställas inför en prövning av möjligheten att bygga ett ytterligare – dvs. ett tredje – valsverk. Detta skulle i så fall innebära att praktiskt taget hela den produktion av stålämnen som vi kan få ut från Stålverk 80 kommer att vara placerad på den svenska marknaden för vidare förädling.

Naturligtvis är det nödvändigt att i det sammanhanget göra en grundlig studie av lönsamheten. Projektutredningen kan stå för att lönsamheten hos Stålverk 80 inte kommer att bli sämre än hos konkurrerande verk som byggs vid samma tid, under förutsättning att dessa verks priser tillåts anpassa sig till den faktiska kapitalkostnaden. Och det är ju inte minst i det här sammanhanget som vi har begärt att få de jämförande kostnadsanalyserna beträffande motsvarande projekt i andra länder. Vi förväntar, som jag har sagt, att få in detta material i början på nästa år, någon gång i februari månad.

Herr talman! Det är i och för sig inte fråga om någon dramatisk omläggning av själva ämnesverket. Det är oförändrat i fråga om layouten. Det nya är kopplingen till valsverken. Dessa valsverk har i sin tur kommit in i diskussionen, närmast genom det beslut om ämnesverket som riksdagen har fattat. Det är klart att det ligger en ökad styrka för projektet Stålverk 80 i den uppläggning som vi kan vänta oss under den fortsatta prövningen. Men vi har avstått från att göra andra uttalanden i dag än att vi förväntar oss att få in materialet samt att regeringen efter sin prövning kommer att förelägga riksdagen sin syn på förslaget i det skick som det då har.

Jag har med detta velat ge min syn på problemet, och jag hoppas att jag också har svarat på de frågor som herr Burenstam Linder har ställt om kostnaderna och hur vi i dag ser på möjligheterna till samarbete med andra företag.

Beträffande NJA:s utveckling har jag klart angett att förutsättningarna för NJA att kunna uppleva en ny situation föreligger samt att projekten och investeringarna blev klara just när vi fick en konjunkturedgång, som då verksammare har påverkat resultatet för NJA än för något av de övriga företagen. Men jag vill än en gång åberopa direktör Johan Åkerman i Grängesbergsbolaget, som i sitt uttalande i Svenska Dagbladet menar att den internationella konjunkturedgången är den djupaste under efterkrigstiden. Det upplever Grängesbergsbolaget, det upplever stålindustrin ute i Europa och runt om i världen. Det är inte märkligt att det drabbar NJA och drabbar företaget hårt. Men tillåt mig ändå uttala en förhoppning om en förändrad situation för NJA:s vidkommande i samband med en konjunkturuppgång som vi hoppas kommer under nästa år.

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om finansieringen
av Stålverk 80*

Tisdagen den
4 november 1975

*Om finansieringen
av Stålverk 80*

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Till att börja med kanske vi skall slå fast att när frågan om Stålverk 80 ursprungligen behandlades i riksdagen förelåg det från vår sida en reservation som gick ut på att man borde söka samarbete med andra företag för att redan från början få tillgång till den expertis som vi ansåg behövdes för att man inte skulle råka in i ett virrvarr i vad gäller planering och kostnader.

Det är riktigt att vi med hänsyn till Norrbotten inte motsatte oss idén att man skulle göra en satsning; affärsidén i sig själv kunde det finnas fog för. Men det hade – jag upprepar det – med hänsyn till Luleåregionen och Norrbotten varit bättre om man redan från början tagit fasta på vårt krav att man skulle söka kontakt med annan sakkunskap för att få bättre ordning i själva projektet.

Sedan har vi frågan om kapitaltillgången och de krav som det utvidgade stålverksprojektet kan komma att ställa. Till att börja med har jag inte fått riktigt klart för mig huruvida industriministern håller med om att om man ser på stålverksdelen för sig själv är kostnaderna för den enligt de planer som nu föreligger uppe i drygt de 7 miljarder som jag i februari angav och som industriministern då ironiserade över.

Vidare sade industriministern i sin redogörelse här att krav kommer att ställas på kapitalmarknaden på 1,2 miljarder om året. Men det blev inte klarlagt om industriministern då menade vad han faktiskt sade, att det är kapitalmarknadskraven som är så stora – alltså upplåningsbehovet på kapitalmarknaden – eller om han menade att det är de samlade anspråken på pengar för att förverkliga planerna som uppgår till 1,2 miljarder.

(Herr industriministern *Johansson*: jag menade det sistnämnda.)

I så fall är det väldigt slarvigt uttryckt i interpellationssvaret, men då har vi i alla fall fått klarhet på den punkten.

Sedan sade industriministern att även om detta är en mycket stor satsning, så är det ändå inte en så förskräckligt stor del av de samlade årliga industriinvesteringarna, vilka han angav till 25 miljarder. Nu har inte jag här i kammaren, till skillnad från industriministern, ett antal medarbetare som kan stå till förfogande till min hjälp, men jag undrar om inte denna siffra, 25 miljarder om året i industriinvesteringar, är en bruttosiffra. Det är det antagligen. Men skall vi göra en sådan beräkning, så är det väl rimligare att jämföra med de årliga nettoinvesteringarna. Och mitt bristfälliga minne säger mig att nettoindustriinvesteringarna uppgår till 15 miljarder om året, och då kommer ju denna proportion i en helt annan dager än den som industriministern här försökte framställa den i. Därmed kommer också frågan vad som egentligen kommer att hända med andra intressanta projekt här i landet i en helt annan dager, t. ex. mindre och medelstora företags möjligheter att erhålla kapitalförsörjning. Hur kommer det att gå för andra företag, som vill försöka att investera för att klara sig bättre igenom en hårdnande utländsk konkurrens? Kan de få pengar till det? Den frågan är inte be-

svarad av industriministern, och den fordrar absolut ett svar, om inte i dag så definitivt när regeringen kommer till riksdagen med förslag. Det ingick också i vad jag försökte säga från början, när jag bl. a. krävde en delegation som skulle göra en utredning av dessa frågor och följa planerna på detta projekt. Herr Sjönell hemställde också om en, som han uttryckte det, övergripande samhällsekonomisk finansieringskalkyl samt en mera detaljerad kalkyl för projektet som sådant. Det anser jag vara ett mycket motiverat krav, och vi vill gärna höra vad industriministern säger om det.

När det sedan gäller specialfinansieringen av detta projekt kvarstår också frågan om det går att hitta pengar. Industriministern måste väl ha tänkt igenom hur kapitalmarknaden fungerar. Såvitt jag förstår finns det inga möjligheter att låna upp dessa pengar utomlands, kanske inte ens med svenska statens garanti. Och under alla förhållanden kommer det att fordras en sådan garanti. Men en utländsk skuldsättning är inte alldeles entydigt välkommen med tanke på att vi redan för att täcka det allmänna underskottet i vår bytesbalans lånar ungefär 10 miljarder kronor om året, vilket är oroväckande. Och jag undrar om det på den inhemska kapitalmarknaden finns några långgivare som är beredda att ställa upp med dessa pengar. Men det skulle vara spännande att höra industriministerns bedömning av den saken. Industriministern är ju expert på planmässig hushållning och måste naturligtvis ha denna del av planeringen alldeles klar för sig. Finansieringskalkylen kan inte förenklas av att det som vi nu hörde av industriministern – jag hörde väl rätt på den punkten? – plötsligt är fråga om tre valsverk; det har jag inte hört tidigare.

Vad är då motivet för denna satsning, vilken är den näringspolitiska idén bakom den? Jo, det är – det har vi hört flera gånger tidigare, och vi fick nu höra det på nytt – att vi i Sverige skall vidareutveckla våra råvaror. Det låter så självklart. Men i det svar som industriministern kommer att lämna till mig om en stund om läkemedelsindustrin säger han att läkemedelsindustrin är en tekniskt avancerad industri där vi av olika anledningar har speciala förutsättningar att göra oss gällande – alltså en helt annan näringspolitisk strategi. Man undrar därför om kappan svängs efter vinden när det gäller att hitta motiv till att staten skall göra den ena eller andra satsningen.

Sedan några ord om återremissen till näringsutskottet. Industriministern säger att näringsutskottet då hade samma material som regeringen, och därmed anser han att han är fullständigt ursäktad och att näringsutskott och riksdag bär precis samma ansvar som han. Men om det är så – det vill jag verkligen klart säga industriministern – är det skräp till regering som inte har sett till att det så sent som i maj i år i så fall fanns underlag för det som vi nu presenterar som något alldeles självklart, rimligt och riktigt att göra. Det är en mycket dålig industriminister som försöker att urskulda sig på det viset.

Ni borde vara glada, sade industriministern. Nu har ni ju fått som

Tisdagen den
4 november 1975

*Om finansieringen
av Stålverk 80*

ni ville. Han syftade då dels på att projektet nu skall delas upp i två etapper som vi krävde, dels på att NJA nu söker samarbete med andra som vi önskade. Ja, så långt är det bra. Men man får komma ihåg på vilket sätt som saken har kommit i detta läge. Det är såvitt jag begriper på grund av en mycket stor brist på planering som man har hamnat i denna situation.

Herr Svanberg sade – och det refererade jag i mitt första anförande – att man endast i ett krisartat läge kunde tänka sig att dela upp projektet i två etapper. Jag frågade industriministern om det nu är en kris. Det måste ju vara det, eftersom herr Svanberg, som är med i styrelsen för NJA och är näringsutskottets ordförande, sade att det var endast i ett krisläge som man kunde tänka sig att dela upp projektet i två etapper. Om det är den bedömning som ligger bakom de åtgärder som nu vidtas kan väl inte industriministern begära att vi skall vara glada! Vi hade varit glada om man från början hade satsat efter de linjer som vi angav.

Jag fick inte heller något riktigt svar på frågan hur NJA:s finansiella läge i dag är. Vi kan vara helt överens om att det är angeläget att det skall bli en förbättring. Vi kan också vara överens om att NJA på grund av konjunktturnedgången har svårigheter f. n. Men det är väl så att NJA – av de speciella anledningar som vi här diskuterar – har exceptionella svårigheter, som har förklaringar som går långt utöver den nuvarande konjunktturnedgången.

Den fråga jag ställde var: Är det meningen att NJA skall begära nya pengar för att finansiera underskottet i den redan existerande verksamheten? Vidare frågade jag: Är det så att stålverket, alltså NJA, redan har tagit i anspråk för existerande verksamhet de pengar som man fått för finansiering av Stålverk 80?

Det vore bra om vi fick förbättrad inblick i de båda frågorna också.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Efter industriministerns långa och utförliga svar med anledning av mitt tidigare inlägg här i debatten måste jag konstatera att Rune Johansson väl ändå har framträtt som den främste och starkaste kandidaten till finansministerposten. Den grundläggande förutsättningen för att bli en framgångsrik finansminister och sitta ett antal årtionden här i landet är tydligen att vara en otrolig optimist, en överoptimist. Det är precis vad industriministern gav intryck av i detta inlägg, inte minst när han bollade med de olika siffrorna.

Som bassiffra tog han investeringarna i näringslivet i år och det är, som herr Burenstam Linder sade, uppenbarligen bruttosiffran han nämner. Nettosiffran ligger 10 miljarder kronor lägre och uppgår till ca 15 miljarder kronor. Det ger en helt annan bild av läget.

Dessutom sade industriministern att energin – atomkraftsutbyggnaden,

oljaffinaderierna och allt detta – av de samlade investeringarna tar ca 8 % per år. Jag har förstås sett andra siffror som ligger på ungefär 10 %, men det må vara hänt. Detta är emellertid den procentandel som dessa investeringar har i dag. Men satsningen på atomkraften accelererar för varje år på grund av det stora program som är beslutat och tar alltså ganska snart i rullande takt i anspråk en mycket större procentandel än dessa 8–10 %.

Dessutom säger industriministern att Stålverk 80-projektet skulle ta ungefär 5 % av de samlade nettoinvesteringarna. Där får jag återigen åberopa Per Sköld. När industriministern säger att projektet kostar 1 200 milj. kr. om året, säger Statsföretags chef Per Sköld att det kostar nog 2 000 milj. kr. När industriministern säger att detta tar 5 % av de samlade investeringarna, säger Per Sköld att det tar 10 %. Jag skall inte försöka upphöja mig till något slags domare och tala om vem som är mest vederhäftig, industriministern eller Statsföretags chef, men låt oss säga att sanningen ligger någonstans mitt emellan. Då får vi en helt annan bild av anspråken på kapitalmarknaden.

Kvar står den utomordentligt oroande situation som resten av företagen i Statsföretagsgruppen måste hamna i och kanske framför allt de mer skräckblandade utsikterna för det övriga näringslivet när det gäller möjligheter till investeringar i fortsättningen. Vår svenska kapitalmarknad är nämligen ingen amerikansk kapitalmarknad. Den bygger på ett folk på 8 miljoner människor och den är begränsad. Våra upplåningsmöjligheter i utlandet är snart uttömda. Vi kan inte utan vidare låna flera tiotal miljarder kronor till. Med en statlig svensk borgen kanske det går, men så hanterar man inte sådana här saker.

Fortfarande har jag inte fått svar på frågan hur ni tänker klara finansieringen. Det svar som Runc Johansson gav var inte något svar över huvud taget på den frågan – han bara anförde vissa siffror och förhoppningar om att detta skulle ordna sig bl. a. genom bostadsbyggandets minskade anspråk på kapitalmarknaden, vilket jag själv var inne på.

Med förlov sagt tycker jag, herr talman, att detta är något slags sjö-
rövarfilosofi: det svenska statsskeppet seglar på en vid, tom ocean och hoppas att det plötsligt skall dyka upp något guldskepp som man kan kapa och därmed förbättra kapitalsituationen. Men det blir inte så. Det dyker inte upp några guldskepp på 1970-talet. Vi står inför den bistra verkligheten att kapitalmarknaden och upplåningsmöjligheterna i utlandet inte räcker till. Och vilka drabbar det värst?

Industriministern säger i svaret att den svenska industrin inte ser något hinder att gå in i detta projekt. Nej, det är möjligt, men detta gäller den verkligt stora, svenska multinationella industrin. Jag har sagt att företag i Statsföretagsgruppen säkerligen ser med skräck på den här utvecklingen, därför att det inte blir mycket kvar åt dem. Industriministern räknar med att hälften av den aktiva investeringssatsningen till Statsföretagsgruppen skulle kunna komma de övriga företagen till del. Jag

tror att den siffran är oerhört överoptimistisk. Jag tror inte ens att det blir 10 %, men den uppskattningen får ju stå för min räkning.

Över huvud taget tycker jag att dessa investeringsfrågor som har att göra med Statsföretag, atomkraftssatsningen och övriga jättesatsningar inom en tioårsperiod, med de anspråk på kapitalmarknaden som de kommer att medföra, för första gången borde föranleda en rundabordskonferens. Visserligen har regeringen varit i det närmaste allergisk mot rundabordskonferenser, sannolikt därför att man inte vill blanda in oppositionspartier och fackliga organisationer, men här borde ni ha en rundabordskonferens alldeles för er själva, en rundabordskonferens där industriministern, Statsföretags chef Per Sköld och Krister Wickman var med och där ni analyserade dessa saker ordentligt, inte minst genom att lyssna till vad riksbankschefen Krister Wickman har att säga. Jag tror att det vore mycket nyttigt att man gjorde så.

Jag återkommer till detta att den svenska industrin möjligen kan gå in i detta projekt. Det gäller de allra största företagen, de multinationella företagen. Dessa måste se till sina intressen och om det kan vara förenligt med dem att medverka. Om det är så vet jag inte – det kommer väl utredningen att visa. Men hur går det för de svenska småföretagen? Företagen i Statsföretagsgruppen kommer tydligen på svältkost, men detta gäller i ännu högre grad de mindre och medelstora företagen i den privata industrin. Dessa företag tycker jag att man bör ta med i bilden även i sådana här sammanhang.

Jag tycker att industriministern har all anledning att försöka slå vakt om dessa företag. Jag frågar än en gång: Vilket utrymme på kapitalmarknaden kommer att stå till deras förfogande för högst nödvändiga investeringar? AP-fonden kan vi på en gång saklost föra bort ur diskussionen. Jag tycker att det är bra och riktigt att industriministern inte försökt att dra in den i detta sammanhang. Där finns uppenbarligen inte särskilt stora möjligheter.

Jag återkommer till något som jag sade tidigare och som industriministern inte svarat på. För att Sveriges riksdag skall ha möjlighet att göra den allvarliga och nödvändiga analysen av dessa jätteprojekt måste regeringen när den enligt industriministerns löfte återkommer till vår riksdagen med Stålverk 80-projektet presentera en övergripande finansplan för hela det samhällsekonomiska komplexet i de här sammanhangen och även en detaljplan. Jag vill fråga om industriministern är beredd att tillmötesgå detta mycket väsentliga krav.

Sedan har jag, herr talman, anledning att med några få ord uppehålla mig vid vad industriministern sade om återremissen i våras till näringsutskottet. Industriministern sade att exakt samma material presenterades för näringsutskottet som för regeringen. Detta är fel, herr talman. Eftersom jag har suttit i näringsutskottet hela tiden och eftersom det var jag som stod i den här talarstolen och begärde återremiss har jag möjlighet att tala direkt i den här frågan. Anledningen till att vi begärde återremiss var att det i dagspressen, i veckotidningar och på andra håll förekommit

en rad uppgifter om detta projekt som vi i näringsutskottet inte hade haft en aning om. Vi blev lindrigt sagt uppretade och förtörnade över en sådan behandling, den saken omvittnade vi mycket ordentligt den gången.

Det fanns flera anledningar till att vi begärde återremiss, men detta var huvudanledningen. Vi hade alltså inte till vårt förfogande haft samma material som regeringen haft, och vi begärde återremiss för att få det. Då fick vi det, och näringsutskottets ordförande sade: "Det kunde ni väl ha fått om ni begärt det." Det skall inte gå till så i svenska riksdagsutskott. Där skall hela materialet fullödigt och hundra procentigt presenteras för ledamöterna. Man skall inte behöva ana sig till var det finns luckor och springa till ordföranden och fråga om man möjligen kan få litet mer information. Men det var den historien. Jag gnölar inte över gammalt, utan jag ser framåt.

Vad jag nu ser fram emot är den övergripande finansieringsplanen, som jag hoppas skall komma. Men hur det skall kunna klaras med tre valsverk har jag, herr talman, ytterst svårt att begripa. Finansieringsfrågorna är fortfarande utomordentligt vanskliga, för att inte säga – med dagens belysning – olösliga.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Det borde väl ändå vara möjligt att genomföra denna debatt utan att missförstå varandra. Jag sade att näringsutskottet fick ärendet återremitterat. Vi reste motstånd mot det, men riksdagen biföll återremissyrkandet. Näringsutskottet hade haft tillfälle att ta del av samma material som regeringen vid sin bedömning. Detta var vad jag sade. Nu säger herr Sjönell att utskottet efter återremissen fick exakt samma material och det är ju ingenting annat än vad jag sade. Detta material föranledde alltså näringsutskottet att komma tillbaka till riksdagen och föreslå att anslaget skulle beviljas.

Sedan var det ju så, herr Burenstam Linder och herr Sjönell, att herr Sjönell förde in i debatten också frågan om kostnaden för utbyggnaden av vår energiproduktion, framför allt kärnkraft. I det läget måste jag åberopa de totala siffrorna för investeringar i såväl industri- som energiproduktion och motsvarande. Statistiken redovisar industriinvesteringarna till 15 miljarder kronor, men de totala investeringarna – om jag nu kommer ihåg siffrorna rätt, jag gör den reservationen eftersom jag inte har tillgång till statistiken just nu – inkl. kärnkraftsutbyggnad, vattenkraftsutbyggnad, oljekraftverk m. m. ligger på 25 miljarder kronor. När herr Sjönell tar in energiproduktionens utbyggnad i bilden och säger: "Vad kommer inte detta att kräva i form av investeringskapital?" är det ju ganska rimligt att jag måste peka på den totala siffran som är 25 miljarder. Enligt de beräkningar som gjorts i industridepartementet blir då de närmaste årens kostnad för energiinvesteringarna – om jag får förenkla begreppet till det – 8 %.

Jag har velat ta fram denna siffra även med tanke på den allmänt

pågående energipolitiska debatten, där centern nu har infört kostnadsproblemet som en mycket viktig faktor. Jag kan i detta sammanhang säga att motsvarande siffra för den relativa andelen av vår utbyggnad av energiproduktionen för exempelvis år 1952 var 9 %. Siffran har i mellantiden fluktuerat litet och pendlat mellan 9 och 7 %, men med de beslut vi har fattat på det energipolitiska området ligger den nu vid 8 %.

För att då få en jämförelse mellan denna siffra på 8 % och kostnaden för stålverket plus de två valsverken använder jag mig av samma underlag, och då blir det 5 %. Men det är riktigt som herr Burenstam Linder säger att om man enbart avser industriinvesteringarna och de 15 miljarder kronor som var fjolårets investeringar blir siffran där 8 %. Detta tycker jag borde ha framgått av mitt resonemang, och mitt försök att så långt det är möjligt redovisa de uppgifter man här efterlyst.

Man frågar också om det kommer att finnas utrymme för dessa investeringar. På grund av de minskningar i investeringarna som kan förutses inom ett par viktiga områden – bostadsbyggandet och skogsindustrin – borde det finnas ett sådant utrymme. Jag säger detta utan att i dag kunna presentera en sådan långtgående kalkyl. Vi skall så långt möjligt försöka att göra en analys av de närmaste årens förväntade utveckling också på detta område.

Jag vill sedan ta upp frågan om vad jag har menat med de 1 200 miljonerna, dvs. om detta är det utrymme vi behöver i fråga om kapitalanskaffning. Jag har under hand velat säga till herr Burenstam Linder att den totala kostnaden för de projekt jag nu uppehållit mig vid uppgår till 1 200 milj. kr. per år under en tioårsperiod uttryckt i 1975 års penningvärde och med beaktande av att däri ligger varken rörelsekapital eller räntekostnader. Så långt kan vi alltså vara överens.

En del av detta kommer då att finansieras via budgeten på samma sätt som när vi 1974 tog beslutet om Stålverk 80. Det angavs då att ett aktietillskott på 1 miljard 50 milj. kr. till stålverket borde komma i fråga, varav riksdagen anslog 700 miljoner och Statsföretag tog på sig 350 milj. kr. Jag förutser att om regeringen kommer att presentera förslaget i dess utvidgade form, kommer vi att föreslå riksdagen anslag över budgeten i form av såväl aktieägartillskott – ägarkapital – som en utvidgad ram för lokaliseringsslån, också det taget över budgeten.

Vi kommer naturligtvis också att i övrigt söka presentera en finansieringskalkyl för de totala projekten. Vi lägger då in i beräkningen att om vi samverkar med Krupp om ett valsverk och med Stora Kopparbergs Bergslags AB om ett annat så är det fråga om de gemensamma ansträngningarna att få fram kapital. I fråga om Stora Kopparbergs Bergslags AB har vi åtminstone preliminärt diskuterat ett 50 – 50-förhållande. I fråga om Krupp har vi i den preliminära diskussionen gått ut ifrån att vi skall svara för 55 % under det att Krupp skall svara för 45 %. Jag kan i dag inte i detalj redovisa en finansieringskalkyl, jag har nu bara velat beröra dessa förhållanden.

Herr Burenstam Linder säger i inledningen av sitt andra anförande

att det var riktigt att moderaterna inte ville motsätta sig projektet med Stålverk 80, utan anslöt sig till det, och att det var av hänsyn till Norrbotten. Ja, det är i och för sig en idealistisk tanke och en välgörenhet mot Norrbotten. Men skall det betraktas som så? Gjorde man inte även i den moderata riksdagsgruppen ett försök till analys av projektet, dess möjligheter i fråga om lönsamhet, avkastning, dess effekter i fråga om sysselsättning osv.? Det var ju vad vi försökte göra, när vi kom fram till det positiva resultatet. Jag är övertygad om att man inom den moderata riksdagsgruppen också gjorde en motsvarande bedömning.

Nu är det inte så, jag vill upprepa det, att jag försöker krypa bakom riksdagen och näringsutskottet. Jag bara hänvisar till förhållandet att näringsutskottet hade samma materialunderlag för bedömningen av sina ställningstaganden som regeringen hade. Jag har klart angett att uppgifterna om de kostnadsberäkningar som NJA-ledningen och projektgruppen nu har kommit fram till presenterades för oss ungefär i månadsskiftet september-oktober. Det är först då jag fick de siffror med vilka vi nu rör oss.

I fråga om möjligheten av ett tredje valsverk säger jag bara att jag utesluter inte att vi i en diskussion om den fortsatta planeringen och utbyggnaden av svensk järn- och stålindustri på handelsstålssidan kan komma in i en diskussion om ett tredje valsverk, eftersom jag vet att Grängesbergbolaget har en sådan plan liggande. Man har emellertid haft svårigheter att få fram tillräckligt kapital. Och när jag nu har åberopat uttalanden från VD i Grängesbergbolaget, Johan Åkerman, som ställer sig positiv till en samverkan mellan staten och Grängesbergbolaget, förväntar jag mig att man i den här diskussionen kan komma in på ett sådant projekt. Då får vi naturligtvis bedöma om det är möjligt att genomföra det inom den tioårsram som vi nu preliminärt har tänkt oss, eller om vi får förlänga denna utbyggnadsplan ytterligare ett par år för att klara också den uppgiften.

Avgörande blir ju hur vi mäter möjligheterna att åstadkomma en lönsamhet också i ett utbyggt valsverksprojekt som – jag vill gärna framhålla det redan nu – inte på något sätt konkurrerar med vare sig Luleå- eller Gävleprojektet.

Frågan om en delegation som skall följa utvecklingen har förts fram två gånger nu, och jag ber om ursäkt för att jag inte svarade på den i mitt förra inlägg. Personligen har jag sett det som mycket viktigt att näringsutskottet blir i tillfälle att följa den fortsatta utvecklingen. Jag har tagit initiativ till att näringsutskottet skulle få en redovisning av det f. n. befintliga materialet från NJA:s projektledning. Om jag inte är fel underrättad har en sådan sammankomst förevarit i dag. Jag förmenar att det är riktigt att näringsutskottet också kan fortsättningsvis följa frågan och att initiativet inte behöver tas från industriministern utan att utskottet självfallet skall ha både rätt och anledning att påkalla sådan information från projektledningen. Det skulle vara av stort värde.

I fråga om att följa de samhällsekonomiska konsekvenserna kan jag

meddela – i den mån som herr Sjönell avser att studierna bör omfatta vad som händer i anslutning till hela denna utbyggnad – att ett sådant uppdrag har givits åt utvecklings- och forskningsgruppen ERU.

Jag kan inte yttra mig om det som herr Svanberg har sagt, men om jag kommer ihåg rätt gjordes hans uttalande i en situation då det inte var aktuellt att diskutera valsverksutbyggnader som ett svar på en fråga om stålverksprojektet skulle kunna delas upp i två etapper. Den preliminära uppgift vi hade då var att en sådan uppdelning skulle medföra ökade kostnader på flera hundra miljoner kronor. Jag förmodar att det var mot den bakgrunden som herr Svanberg gjorde uttalandet och att det enbart skulle vara i ett likviditetsmässigt besvärligt läge som projektet skulle skjutas framåt i tiden med olägenheterna av denna merkostnad som följd.

Nu har frågan kommit i ett helt annat läge när vi parallellt med diskussionen om stålännesverket diskuterar också valsverksutbyggnader.

Till sist vill jag som svar på den fråga som herr Burenstam Linder har ställt om behovet av medelstillskott till NJA meddela, att Statsföretag har skrivit till regeringen och begärt kapitaltillskott också för att täcka kostnader som inte kan täckas av NJA självt. Personligen kommer jag – åtminstone är det min preliminära ståndpunkt – att avvisa tanken på att nu lämna bidrag till NJA för att täcka förlusterna. Det är Statsföretags uppgift att inom ramen för sin koncernfunktion söka att balansera vinsterna och förlusterna i de skilda företagen. Blir påfrestningen för stor för Statsföretag, får naturligtvis ägaren medverka till att skaffa fram det nödvändiga kapitalet, men det behöver inte ske i form av bidrag som täcker förlusterna. Det är ett likviditetstillskott som i den situationen kan komma att bli nödvändigt. I övrigt får förlusterna i dotterbolagen balanseras på det sätt som hittills har skett.

Vi har självfallet att pröva denna framställan från Statsföretag. Denna fråga blir också föremål för regeringens prövning i det budgetarbete som nu pågår och så småningom – om vi beslutar att lägga fram ett förslag för riksdagen – presenterad i budgetsammanhang.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! I ett par omgångar har industriministern sagt att näringsutskottet i samband med återremissen hade till förfogande exakt samma material som regeringen. Jag har för min del redan gjort den invändningen att om det är fallet, är det en dålig regering som inte sett till att den haft ett bättre material till förfogande än vad detta visat sig vara.

I den pressrelease som jag antar, fast det inte riktigt framgår, att industridepartementet gjort om de nya Stålverk 80-planerna och som är daterad den 16 oktober i år börjar man med att säga: "Den fördjupade projekteringen av Stålverk 80 som beslutades i april 1975 har nu i sina huvuddrag genomförts." – Jag har icke tidigare hört talas om att någon fördjupad projektering beslutades i april. Är det verkligen så att herr

Svanberg har talat om det i näringsutskottet? Har industriministern talat om det i debatterna här i riksdagen? Vill herr Svanberg, som står här i kammaren, nicka instämmande om det verkligen är så att han talat om det i näringsutskottet? Nej, det har han inte gjort. Jag vill alltså förstå detta så, men industriministern får väl kommentera det, att man inte har redovisat detta för riksdagen tidigare och kanske av en slump eller av misstag plötsligt i denna pressrelease talar om att man i april 1975, vilket alltså var före den förnyade genomgången i näringsutskottet, hade beställt en fördjupad projektering.

Sedan har vi finanserna. Industriministern har varit älskvärd och svarat på en serie frågor som jag och herr Sjönell ställt, men fortfarande har jag inte fått något klart besked om hur det är med själva stålverksdelen i projektet. Är det så att den kommer att kosta, vilket jag har hört, 7,3 miljarder, alltså ungefär den siffra som jag angav i februari och som industriministern då ironiserade över?

När det gäller finanskalkylen har vi fått reda på att finansieringen skall ske till icke oväsentlig del över budgeten. Eftersom socialdemokrater alltid framställer krav på totalfinansiering av alla utgifter och eftersom det vanligen brukar innebära att man ökar löneskatten, vill jag fråga: Avser man nu att införa en Stålverk 80-löneskatt? När det gäller information om § 32-utredningen, något som beräknas kosta 50 milj. kr., vill man ju höja löneskatten med 0,05 % bara för det ändamålet. Här rör det sig om mycket mer än 50 milj. kr., och då inställer sig mot bakgrund av de uppgifter jag har fått en förnyad fråga: Avser man som ett led i de ständiga strävandena efter totalfinansiering att införa en särskild Stålverk 80-löneskatt?

Sedan finns det när det gäller finansieringen ett problem som blivit alltför litet uppmärksammat och som kanske i dagsläget ändå bör påpekas: Om det visar sig att detta stålverk får svårigheter och staten måste gå in på många olika sätt med subventioner, vad kommer då att sägas i det handelspolitiska umgänget med andra länder? Har ni tänkt på det? NJA är ju en så liten del att det spelar liksom ingen roll i sådana här sammanhang att där förekommit en hel del statliga subventioner. Man kan dessutom i allra högsta grad motivera dem som regionalpolitik. Sådana subventioner är ju tillåtna enligt våra internationella förpliktelser. Men det här är ett affärsmässigt projekt av helt annan omfattning. Om det blir svårigheter här och man blir tvingad att gå in med stora statliga subventioner, undrar jag om inte våra handelspartner kommer att protestera.

När det gäller finanserna har vi också fått höra att de 1,2 miljarderna om året var en belastning på kapitalmarknaden och tänkta totalkostnader. Men som industriministern sade hade man inte här räknat in rörelsekapital och inte heller ränta. Den som sätter sig ned och gör litet beräkningar, i huvudet, av vad räntan på detta kommer att belöpa sig till finner att det blir synnerligen betydande belopp, flera miljarder kronor. Vi kanske redan här är uppe i närheten av 20 miljarder kronor i stället

för 12. Då är vi inte så långt ifrån det som herr Sjönell påminde om att Statsföretags chef har talat om i det här sammanhanget, nämligen investeringar på kanske 25 miljarder kronor.

Sedan är det då fråga om vad moderaterna skrev och inte skrev i sin ursprungliga motion. Jag har vår motion om Stålverk 80 framför mig. Där anförde vi: "Tidsmässiga eller resursmässiga begränsningar gör att vi" – alltså moderaterna, eller vilket oppositionsparti som helst – "inte har ens tillnärmelsevis samma möjligheter att göra erforderliga ingående självständiga bedömningar och analyser. Det är att ställa orimliga krav på ett oppositionsparti att det skall – på samma sätt som en regering – kunna ta ansvaret för en satsning av skattebetalarnas pengar av denna storleksordning. Vår granskning – och därmed också vårt ansvar – måste därför rimligen begränsas till mera översiktliga bedömningar av det material som ställts till riksdagens förfogande och i hög grad bygga på förtroende för de experter som berörda statsföretag – NJA och Statsföretag AB – anlitat."

Vi har inte något industridepartement eller liknande. Vi ger inte några order till en stab av experter att utreda. Vår situation är alltså en annan. Jag skulle vilja säga, på ett mer ideologiskt plan, till industriministern att detta förhållande kanske är en av anledningarna till att vi anser att den politiska beslutsprocessen inte är så lämplig när det gäller sådana här direkta företagssatsningar utan att det bör vara en annan typ av bedömningar. Det är också mot den bakgrunden som vi nu har framfört kravet på att det skall tillsättas en delegation.

Jag vet att näringsutskottet gör ett förtjänstfullt arbete och försöker följa de här frågorna, men vi skall vara medvetna om att näringsutskottet har en lång rad andra arbetsuppgifter. Vi skall också vara medvetna om att det uppenbarligen inte är så lätt för ledamöterna i näringsutskottet – så som det hittills varit möjligt att bedriva arbetet där – att fullständigt känna till vad som händer. Man har ju inte den löpande kontakten med det planeringsarbete som försiggår.

Jag undrar om erfarenheterna inte är sådana att industriministern borde försöka fundera närmare på att tillsätta en delegation, så att det inte blir så – jag upprepar det – att riksdagen någon gång i april, under en i övrigt hårt ansträngd riksdagssession, får sig "pålangad" en ganska tunn proposition. Så har det ofta gått till tidigare i sådana här sammanhang. Det får inte bli så att näringsutskottet tvingas att, på kort tid och under i övrigt stor arbetsbelastning, försöka bilda sig en uppfattning. Under dessa perioder har också partierna en mängd andra ting att syssla med än att skriva motioner i den här frågan. De riksdagsmän som inte tillhör näringsutskottet får inte heller – om det går så snabbt som tidigare – möjlighet att göra någon genomgripande bedömning innan de så småningom skall trycka på sina voteringsknappar.

Det är därför det skulle behövas en sådan delegation som jag talar om.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Som ledamot i näringsutskottet är jag nästan rörd över det mycket stora förtroende som industriministern nu visar näringsutskottet – och som han avser att i fortsättningen visa även i konkret handling. Det är bara det att förtroendet för näringsutskottet – i varje fall dess icke-socialistiska del – inte var lika stort när vi begärde återremiss. Det är om det en del av den här debatten har handlat.

Det är möjligt att det uppstått ett missförstånd mellan Rune Johansson och mig i det här sammanhanget. Jag angav huvudanledningen till att vi begärde återremiss, nämligen att det i massmedia hade förekommit en mängd uppgifter som vi inte hade haft tillgång till. Det gjorde att vi var upprörda och det var bl. a. av den anledningen som vi begärde återremissen.

När Rune Johansson – för andra eller tredje gången – säger att näringsutskottet hade tillgång till exakt samma material som regeringen, i varje fall på sommaren eller försommaren, är det visserligen i och för sig riktigt. Men någon tillgång till detta material hade vi verkligen inte haft, om industriministerns mer eller mindre frenetiska ansträngningar att förhindra återremissen hade lyckats. Det är bara ett enkelt konstaterande.

Men det är fortfarande sådant som har hänt i det förflutna. Det finns ingen anledning att nu bråka om det, bara att konstatera hur det gått till. Viktigare är att se framåt, och jag återkommer till det. Det är de otroliga anspråken på kapitalmarknaden för de av regeringen presenterade och nu av oss diskuterade gigantiska projekten som gör att en betydande oro har uppstått och uppstår inom näringslivet, framför allt inom de privata företagen. Men jag föreställer mig att, som jag sagt tidigare, lika stor oro har uppstått bland de företag utom NJA – med Stålverk 80 – som tillhör Statsföretagsgruppen.

Industriministern nämner återigen siffran 8 % av industriinvesteringarna inkluderande atomkraftutbyggnaden, oljeraffinaderierna etc., och det är väl riktigt att dessa investeringar i dag motsvarar en andel av ungefär 8–10 %. Men jag upprepar än en gång att med en accelererande utbyggnad av atomkraften stiger denna andel. Det är också kostnaden för atomkraftens utbyggnad som stiger mest, upp till en nivå som vi finner orimlig i förhållande till de övriga kraven på kapitalmarknaden.

Jag har dessutom sagt att Per Sköld menar att stålverksprojektet kommer att ta 10 %, inte 5 % av investeringsutrymmet. Herrarna får väl tvista om vem som har rätt, men att andelen ligger över 5 % är jag alldeles övertygad om.

Jag återkommer, som jag hoppas för sista gången, till motsättningen i bedömningen av resurserna på kapitalmarknaden respektive upplåningsmöjligheterna utomlands. Industriministern säger i sitt senaste inlägg, hänvisande till att bostadsbyggandet ställer mindre krav på kapitalmarknaden och till att skogsnäringen på grund av virkesbrist inte kommer att kunna ta in anspråk samma stora investeringsvolym som tidigare, att

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om finansieringen
av Stålverk 80*

han hoppas att de jättelika investeringar som vi talat om skall kunna klaras. Men, herr talman, det är väl ett orimligt dåligt underlag att utgå från för ett samhälle och för en regering att industriministern har förhoppningar om att allt skall reda sig. Jag tror att industriministern – det vill jag i rättvisans namn säga – också lade till att han hoppades att kunna prestera något slags kalkyl. Då hoppas jag – om också jag skall uttrycka en förhoppning – att vi skall kunna förena oss i bedömningen att det är nödvändigt med en övergripande samhällsekonomisk kalkyl och en detaljkalkyl över stålverksprojektet.

Jag vill därför, herr talman – också här som jag hoppas för sista gången i denna debatt – återkomma till den obesvarade frågan: Hur skall det gå för de mindre och medelstora företagen, som alltid är strykpojarna i detta sammanhang och som under resten av 1970-talet behöver större investeringsvolym till sitt förfogande för att kunna överleva än de någonsin gjort tidigare?

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag skulle beträffande de mindre och medelstora företagen tro att de kommer att ha ungefär samma utrymme på kapitalmarknaden som de har haft hittills och att vi inte minst via de statliga kapitalinstitut, som har tillskapats för att förmedla kapital till denna typ av företag, kommer att bedriva en lika aktiv verksamhet som hittills.

Beslutar vi om dessa stora investeringar, kan man också räkna med att ungefärligen 70 % av kostnaderna kommer att utgöras av beställningar till svensk industri, till svenska byggnadsföretag osv. Det kommer i och för sig att ge ett tillskott till orderingången hos åtskilliga mindre och medelstora företag. Jag skulle också vilja säga att de stora företagen – som ju inte står i motsättning till mindre och medelstora – ger underlag för tillkomsten av åtskilliga mindre och medelstora företag i en längre gående förädlingsprocess m. m. Därför kan i varje fall inte jag se att ett beslut om de här stora investeringarna kan få till konsekvens att man därmed krymper utrymmet och försämrar möjligheterna för de mindre och medelstora företagen.

Herr Sjönell har, som många andra talare i de här debatterna, framhållit att det borde vara möjligt att satsa kapitalet på många andra investeringsprojekt i stället för på de här stora projekten. Till det vill jag säga nu, som jag har sagt tidigare, att det gäller ju att ha de projekten, en produktion kring vilken man skall skapa företag och bereda sysselsättning. Enligt min bedömning kommer vi framöver också att ha råd till att bygga upp nya företag inom den gruppering som herr Sjönell nu i så hög grad gör sig till tolk för.

Låt mig sedan säga att herr Sjönell och herr Burenstam Linder får väl ändå bli överens om hur det förhöll sig med det material som näringsutskottet hade till förfogande vid sin bedömning. Jag har sagt att efter återremissen – jag går inte in i historien om hur återremissen skedde, jag bara noterar den – hade näringsutskottet tillgång till samma material

som regeringen. Och herr Sjönell har två gånger i debatten här sagt att så var förhållandet.

Beträffande den stora finansieringsfrågan får vi tillfälle att återkomma till den. Det är ju inte i dag fråga om att ta ett beslut om vare sig stålverket eller valsverksutbyggnaden. Jag har i mitt interpellations-svar sagt att vi bör ha möjligheter – om allt går bra – att efter februari månads utgång för riksdagen redovisa ett mera fullständigt material. Därför är det lite väl mycket begärt att jag nu skall presentera en färdig kalkyl, liksom en utförlig finansieringsmodell.

Jag har velat hänvisa till vårt förslag hur finansieringen skulle ske när riksdagen 1974 tog beslutet om stålverksprojektet, och jag kan således tänka mig att man i stort sett följer samma uppläggning. Det är min personliga bedömning nu.

Beträffande herr Burenstam Linders återkommande fråga, om det är 7 miljarder eller 7,3 miljarder, vill jag erinra om att jag i mitt första inlägg efter svaret sade att det material som jag fick vid en underhandskontakt beträffande kostnadsutvecklingen den 29 september och vid två beredningar med NJA-ledningen och projekteringsgruppen visade en kostnadsökning som gjorde att vi kom upp till ungefärligen det dubbla beloppet i förhållande till vad som beslutades 1974, inkl. rörelsekapital och förväntade räntekostnader i 1975 års penningvärde. Om jag tar bort rörelsekapital och räntekostnader ligger summan vid ungefär 7,3 miljarder.

Får jag sedan säga till herr Burenstam Linder att den presskonferens som hölls den 16 oktober var NJA-styrelsens presskonferens, där projekteringsgruppen för Stålverk 80 presenterade det projekt och de kostnader som man då hade kommit fram till. Kommunikén var utformad av NJA-styrelsen. Jag hade således inte med den utformningen att göra.

Nu kan det sägas att industriministern deltog i presskonferensen. Ja, jag deltog i slutet av denna presskonferens. Efter en och en halv timma – om jag kommer ihåg det riktigt – blev jag tillkallad därför att man ville ställa några frågor till mig om hur jag bedömde projektet i detta nya läge.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Jag skall bara ta upp *en* sak, nämligen huruvida näringsutskottet har haft tillgängligt samma material som regeringen. Industriministern har sagt att så är fallet, men kvar står faktiskt ändå denna fråga. Ledningen för Stålverk 80 – alltså NJA-ledningen – hade nämligen beslutat om en annan projektering i april 1975.

Herr Svanberg är med i styrelsen för NJA och herr Svanberg är ledamot av näringsutskottet – han är dess ordförande. Då måste ju frågan ställas till både Rune Johansson och Ingvar Svanberg. Till Rune Johansson:

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om finansieringen
av Stålverk 80*

Kände inte statsrådet till att man i NJA hade bestämt sig för en sådan fördjupad projektering? Det är en uppgift som inte har lämnats av statsrådet tidigare. Och i så fall: Om statsrådet inte kände till det, anser jag det vara skräp! Om statsrådet kände till det, är det en falskhet att säga att de borgerliga representanterna i näringsutskottet hade tillgång till samma material som regeringen! Så är det ju inte. Regeringen måste ha känt till att detta mycket viktiga beslut hade fattats utan att meddela det. Och till Ingvar Svanberg blir frågan onckligen: Har herr Svanberg som ordförande i näringsutskottet icke till utskottet meddelat det beslut som han har varit med om att fatta i styrelsen för NJA?

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Industriministern uttrycker ytterligare optimism, och det är ju bra. Den här gången gäller optimismen småföretagens möjligheter i fortsättningen, på en kapitalmarknad som verkar att ganska snart bli obefintlig. Som stöd för sin optimism säger industriministern att småföretagen kommer att få göra en väldig mängd leveranser i samband med Stålverk 80. Ja, det är möjligt att en och annan underleverantör får order och tillfälle till leveranser, men normalt levererar Sveriges mindre och medelstora industrier synnerligen litet grejor till de svenska valsverken, i varje fall under deras uppbyggnadsskede.

Sedan säger industriministern, när jag uttryckt farhågor för att de mindre företagen skall komma på verkligt undantag då det gäller deras möjligheter att investera i en högst nödvändig utbyggnad under resten av 1970-talet för att de skall kunna överleva, att han tror – förra gången hoppades han, men nu *tror* han! – att de statliga institut som finns för att hjälpa mindre företag med kapitalinvesteringar, han tänker väl då på Industrikredit och liknande, skall finansiera småföretagen. Men snälla Rune Johansson, det är ju inte det som saken gäller! Hela denna debatt har rört möjligheten att få ett utrymme på kapitalmarknaden, och det blir inte en enda krona mera till det, även om vi här i riksdagen skulle besluta om tio nya finansieringsinstitut. Knuten är hur befintliga finansieringsinstitut skall kunna få de ökade medel, exempelvis från AP-fonden, som är erforderliga i det här sammanhanget, något som jag ifrågasätter om det kommer att bli möjligt.

Industriministern yttrade om hela det här projektet också att jag i en tidigare replik skulle ha sagt att man borde ha satsat på alternativ i stället. Nu sade jag inte det, utan jag sade att industriministern i fortsättningen får lov att vara beredd på att en ökande andel av näringslivet och en massa vanliga konsumenter, som skall betala skatter i det här landet, när miljarderna rullar i den här takten kommer att fråga sig, om det inte hade varit möjligt, för att få kanske t. o. m. bättre sysselsättningsmöjligheter i både Norrbotten och Västerbotten – vilket är hövligt – att genom en analys, en grundlig utredning, få en uppfattning av om det finns något alternativ; man kunde gott kosta på sig en insats av många miljoner för det ändamålet. Den frågan kommer

att ställas, herr industriminister, på grund av den gigantiska satsning det här rör sig om. Men jag sade inte att jag fordrar ett sådant alternativ i stället för Stålverk 80.

Den här diskussionen om återremissen tycker jag egentligen är ganska obehövlig, för fakta finns ju i målet, därtill i riksdagens protokoll. Industriministern menar att näringsutskottet efter återremissen hade tillgång till materialet, och det är riktigt. Men jag säger än en gång att om industriministern, som stod här i riksdagen och talade om ansvar för riksdagens ledamöter – underförstått att vi icke-socialistiska ledamöter av näringsutskottet icke kände något ansvar, eftersom vi begärde återremiss – hade lyckats i sina föresatser, då hade vi inte kunnat bedöma hela materialet.

Herr Burenstam Linder har ställt upprepade frågor om beslutet om fördjupad projektering av Stålverk 80. Som ledamot av näringsutskottet vill jag svara att jag inte har hört talas om det. Det är möjligt att jag varit borta från något utskottssammanträde och att mina kollegor inte har underrättat mig om ett sådant beslut, men det vore egendomligt i så fall.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Vi skall väl inte fortsätta den här debatten hur länge som helst, men jag tycker ändå att jag måste bemöta ytterligare ett par påståenden. Jag skall inte upprepa resonemanget om vilket material ni hade eller inte hade; jag har bara noterat att ni hade samma underlag i näringsutskottet och kom till samma resultat som regeringen i er bedömning, nämligen att tillstyrka fortsatta anslag till Stålverk 80.

Frågan om en vidgad och fördjupad analys och projektering hade sin bakgrund dels i att kontakt tagits med Krupp om ett valsverk i Luleå, vilket vi bekantgjorde, dels i att vi – som jag sagt – så småningom kom till ett resultat i diskussionerna med Stora Kopparberg om att bilda ett gemensamt utredningsbolag för studier av ett valsverksprojekt i Gävle. Det är klart att de här två åtgärderna, som båda under hand godtagits av regeringen i fråga om utredningsarbetet, kan föranleda en ändring av projekt Stålverk 80. En i viss mån annan uppläggning kan komma i fråga, framför allt när det gäller den valskapacitet och utrustning som skall till omedelbart efter själva ämnesstälverket, och då måste naturligtvis projektgruppen kunna göra en sådan här studie. Vi är ju inte framme vid något förslag, och regeringen bör väl ändå ha möjlighet att låta genomföra sådana studier som eventuellt kan leda fram till en presentation också av nya förslag.

När den här frågan var uppe i NJA:s styrelse förordade projektledningen att den fortsatta projekteringen skulle drivas så att en fördjupad bedömning, baserad på säkrare underlag beträffande projektets kapitalbehov, skulle kunna presenteras i september 1975, och det beslutet tog NJA:s styrelse den 16 april. Det är väl ganska naturligt att man avvaktar genomförandet av en sådan fördjupad studie innan man presenterar ett material

för en allmän diskussion och för regeringen redovisar de konsekvenser som detta kan få. De konsekvenserna är, som vi angav vid presskonferensen, att man på NJA-ledningens och projektgruppens eget förslag har begärt att få ytterligare fyra, fem månader på sig för att genomföra en fördjupad studie och göra jämförande kostnadsanalyser så att vi har ett så sakligt materialunderlag som möjligt när vi går till riksdagen och begär beslut som berör denna fråga.

Jag hann inte svara på en fråga som herr Burenstam Linder tog upp i ett av sina anföranden. Det gällde den internationella reaktionen. Principiellt vill jag bara svara att såvitt jag känner till är det allmänt godtaget i de internationella sammanhangen att man från regeringarnas sida går in i projekt som har lokaliserings- eller etableringspolitisk karaktär. Jag kan inte se att framför allt stålämnesprojektet bör ge anledning till någon annan reaktion från omvärlden än vad vi hittills har fått del av.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Som jag sade när jag tog upp de internationella frågorna är lokaliseringspolitiska aktiviteter godtagna. Men det här projektet har ju inte alls av regeringen presenterats på det viset. Det har presenterats som en rent företagsekonomiskt motiverad satsning, och vi får väl anta att omvärlden då också kommer att betrakta det så, vilket vi har gjort här i Sverige från olika håll.

Men på det här stadiet i vår debatt är fortfarande huvudfrågan hur det egentligen var med den här återremissen. Det är ingen bagatell, utan det är en fråga om hur öppenheten – t. o. m. inom så slutna sällskap som näringsutskottet – egentligen är från regeringens sida när det gäller de statliga företagen. Jag noterar att industriministern säger att utskottet har fått samma material till sitt förfogande som regeringen har haft. Men jag noterar också vad herr Sjönell sade – att det i utskottet, såvitt han vet, icke har meddelats att man i Statsföretags styrelse har fattat ett beslut om förnyad prövning. Det är helt riktigt att man har rätt att göra olika studier runt ett projekt. Men vad frågan här gäller är: Har man meddelat att man har funnit anledning till den typen av vad man kallar fördjupad projektering, som nu har lett till dessa mycket omfattande ändringar?

Och jag frågar herr Svanberg: Har styrelseledamoten i NJA, herr Svanberg, i sin egenskap av ordförande i näringsutskottet låtit meddela att man i NJA:s styrelse har funnit anledning till en sådan här s. k. fördjupad projektering, som har lett till mycket stora ommöbleringar i projektet?

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Jag har mycket svårt att riktigt fatta varför debatten just nu rör sig om huruvida jag har meddelat att det och det beslutet har fattats.

Näringsutskottet har för ca tre veckor sedan fått en grundlig redogörelse av projektledningen för Stålverk 80 och NJA om den projektering som

nu pågår. En fördjupad studie, som det här talas om, innebär väl att man gör en projektering som underlag för ett beslut och att man sedan inhämtar offerter, går in i detaljer. Låg det inte i riksdagsbeslutet att man också skall inhämta offerter osv.? Är det någonting som man skall anklaga NJA-ledningen för eller något som jag skall tala om för näringsutskottet? Det är väl självklart att näringsutskottet har begripit att man måste göra detta när man skall utföra detaljstudierna.

I övrigt har utskottet för ungefär tre veckor sedan fått denna grundliga genomgång. Krångligare än så är inte det här fallet.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! I april – alltså samtidigt som man i näringsutskottet satt och diskuterade det som man skulle diskutera efter det att ärendet hade återremitterats – fattades tydligen i NJA:s styrelse beslut om vad som här kallas för en fördjupad projektering men som uppenbarligen avser en total eller långtgående omprojektering av det hela. Jag ber då att i protokollet få slå fast att herr Svanberg icke har meddelat detta till utskottet.

Herr Svanberg började sitt inlägg, herr talman, med att säga att han hade svårt att fatta vad den här debatten gällde – och det var just det jag var rädd för!

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Jag har fortfarande svårt att göra klart för mig vad det är herr Burenstam Linder vill att den här debatten skall handla om.

Den fördjupade projektering som har skett är en detaljprojektering för det stålverk man skulle bygga och går ända ned till infordrande av offerter. Det är en sak.

Sedan gäller det frågan om kontakterna med Krupp och frågan om att eventuellt komplettera med valsverk. Det är detta som herr Burenstam Linder menar är den fördjupade projekteringen. Detta har skett utan att det på något sätt berört Stålverk 80. Den dag man kom fram till att det här skulle innebära en förändring i planerna har inte bara regeringen utan också näringsutskottet fått en detaljerad genomgång av vad det är man utreder, och besked har lämnats att man kommer att vara färdig med projekteringen om ett antal månader.

Jag förstår inte var hemlighetsmakeriet skulle ha funnits. Skulle man möjligen ha gått ut och sagt att här för vi vissa resonemang med en utländsk industri? Det gör man inte på egen hand i ett svenskt företag utan att ha den industrins medverkan. Och det har aldrig, förrän man nu kommer till näringsutskottet, varit tal om några detaljer, utan frågan har gällt: Finns det över huvud taget en möjlighet att komma överens om någonting i detta sammanhang? När man kommit så långt att det visar sig att reella förutsättningar för ett samarbete finns, då har näringsutskottet fått en redogörelse. Detta tycker jag är ganska självklart.

Tidigare i debatten har man tagit upp vad jag sagt beträffande upp-

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läkemedelsindu-
strin*

delningen i två projekt. Det är helt riktigt att jag har sagt att en sådan uppdelning gör man bara om man inte kan låna pengar. Jag vill också hänvisa till det yttrande som i dag fälldes i näringsutskottet av Statsföretags chef, som sade: Att uppdelna stålverket i två bitar går tillfälligt, när man också bygger ett valsverk, men man får betala 70 % av investeringskostnaden på 2 miljoner ton, och följaktligen har man inte mer än 30 % på den andra delen.

Det är ju precis vad jag har sagt att man kunde göra om det var nödvändigt av kapitalskäl. Det gick tekniskt att göra det, men det var ekonomiskt en dålig affär, när man inte hade valsverket att komplettera med.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om förstatligande av läkemedelsindustrin

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Burenstam Linders*(m) den 15 oktober anmälda interpellation, 1975/76:16, om förslag att förstatliga läkemedelsindustrin och läromedelsproduktionen, såvitt interpellationen avsåg läkemedelsindustrin, och anförde:

Herr talman! Herr Burenstam Linder har till mig ställt följande frågor.

1. Vilka är motiven för ett övertagande i statlig regi av läkemedelsindustrin?
2. Vilka är motiven för en socialisering av läromedelsproduktionen?
3. Avser statsrådet att framlägga proposition om förstatligande av dessa branscher?

4. På vilket sätt avser statsrådet att låta de anställdas uppfattning bättre än hittills få inverka på beslut om i vad mån staten skall överta företagen i dessa två industrier?

Frågorna besvaras i vad avser läromedelsproduktionen av statsrådet Hjelm-Wallén.

Läkemedelsproduktionens direkta samband med hälso- och sjukvården är grundmotivet för den opinion som kräver ett samhällsinflytande i betydande omfattning över den svenska läkemedelsindustrin. Sjukvården betraktas i vårt land allmänt som en samhällsangelägenhet. Samma synsätt ligger bakom kravet på en sammanföring av läkemedelsindustrins verksamhet i samhällets regi.

Internationellt sett är de svenska läkemedelsföretagen relativt små. De har vunnit sina främsta framgångar inom vissa begränsade produktområden. Sjukvårdens vetenskapligt och organisatoriskt höga nivå och landets väl utvecklade tekniska kunnande medför goda förutsättningar för en vidareutveckling av läkemedelsindustrin. En fortsatt utveckling är samtidigt beroende av om den svenska läkemedelsindustrin kan hävda sig på världsmarknaden. Utan tvivel skulle möjligheterna härtill öka

genom en organiserad samverkan, eftersom detta medger ett bättre utnyttjande av de samlade resurserna.

I syfte att påverka utvecklingen i en sådan riktning har regeringen den 25 september 1975 bemyndigat mig att tillsätta en delegation för samordning av svensk läkemedelsindustri.

Delegationens huvuduppgift blir att ta initiativ till samordningsprojekt avseende produktion och forskning liksom sådana samordningsprojekt avseende marknadsföring som inte hänför sig till uppgifter som enligt riksdagsbeslut åvilar Apoteksbolaget. En övergripande målsättning bör vara att i samhällets regi sammanföra läkemedelsindustrins verksamhet.

Företrädare för de fackliga organisationerna kommer att ingå i delegationen. I den mån delfrågor som berör de enskilda läkemedelsföretagen kommer att behandlas i särskilda arbetsgrupper bör lokala fackliga företrädare ges möjlighet att delta i detta arbete. Sålunda skapas garantier för att de anställdas uppfattning kommer till uttryck.

Jag vill avvakta resultaten av delegationens arbete innan jag tar ställning till behovet av andra samordningsåtgärder.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Jag beklagar att jag befinner mig i den situationen – eller har försatts i den situationen – att här delta i den ena debatten efter den andra. Det är ur min egen synvinkel inte speciellt praktiskt.

Det finns ett antal argument som socialdemokrater brukar framföra som motiv för tanken att läkemedelsindustrin skall socialiseras. Man brukar säga att det är "fult att tjäna pengar på att människor är sjuka". När man hör det argumentet undrar jag om man också skulle vilja säga att det är fult av bönderna att tjäna pengar på att människor är hungriga. Socialiseringsivrarna brukar också säga att man skall förstatta för att få lägre priser, färre synonympreparat, mindre reklam och mera forskning. Eftersom nu Rune Johansson inte anför några av dessa idéer som grund för sina förslag skall jag inte spilla tid på att försöka visa felaktigheterna i dessa socialiseringsargument.

Jag skall nöja mig med två påpekanden. Det ena är att de länder som har statsmonopol på läkemedelstillverkning tycks ha haft mycket liten framgång i läkemedelsforskning. Det andra är att priserna på läkemedel genom Apoteksbolaget har höjts i flera omgångar. Det pålägg Apoteksbolaget gör på sina inköpspriser är inte mindre än 50 %, inte 30 % som sägs i den socialdemokratiska rapport som industriministern själv har varit med om att utarbeta. Apoteksbolaget lägger på 50 % eller mer på inköpspriset.

Rune Johansson har ett speciellt argument för sitt förslag att läkemedelsindustrin skall sammanföras i samhällets regi. Men innan jag granskar hans argument har jag något att säga om försöken som f. n. pågår att socialisera partihandeln med läkemedel. Om man nu inte tror på de vanliga socialiseringsskälerna, varför är man då i färd med att förstatta denna s. k. droghandel? Några effektivitetsvinster står inte att få genom

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatta
av läkemedelsindus-
trin*

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läkemedelsindu-
strin*

ett sådant monopol. I Norge t. ex. har man ett statligt monopol på partihandel med läkemedel. Effektiviteten är där mycket lägre än i Sverige. Marginalerna är 15 % jämfört med 6 % hos oss i partihandeln med läkemedel. Omsättningen per anställd är 1 milj. kr. i det norska monopolet, 1,5 milj. kr. i det statliga droghandelsbolag vi redan har i Sverige och 2,5 milj. kr. i de två privata kvarvarande företagen i Sverige.

Med hänvisning till de dåliga erfarenheterna från Norge förkastade man, när Apoteksbolaget bildades, förslaget att också partihandeln skulle socialiseras. Den grundläggande utredningen gjorde det, departementschefen gjorde det, utskottet gjorde det och riksdagen gjorde det.

Ansträngningarna att förstatliga droghandeln har inga sakliga motiv för sig. De är dessutom utmanande genom att riksdagen faktiskt har beslutat att det inte skall vara någon sådan socialisering. Ett statsmonopol här bör inte införas utan att skälen för och emot detta redovisats offentligt och riksdagen haft tillfälle att pröva frågan.

Om vi sedan övergår till själva läkemedelsindustrin finner vi att Rune Johansson menar att företag där skall sammanföras i statlig regi för att företagen därmed skall få utvecklingskraft. De är för små, säger han.

Industriministern menar: "Sjukvårdens vetenskapligt och organisatoriskt höga nivå och landets väl utvecklade tekniska kunnande medför goda förutsättningar för en vidareutveckling av läkemedelsindustrin." Jag håller med honom. Men jag ber på nytt att få påpeka vad jag sade i den föregående debatten om Stålverk 80, nämligen att industriministern hoppar mellan de näringspolitiska strategierna. I ena ögonblicket är det en självklarhet att man i basindustrier skall vidareutveckla råvaror, i andra ögonblicket framförs det som något betvingande sant att man på grund av en vetenskapligt och organisatoriskt hög nivå skall vidareutveckla en bransch.

Med tanke på den debatt vi hade tidigare kan jag också påminna om att om man nu dirigerar så mycket pengar till stålindustrin så blir väl den här branschen en av de branscher som kommer att få mindre pengar till förfogande än den annars skulle ha haft.

Men om vi nu accepterar idén – och det är jag beredd att göra – att läkemedelsindustrin är mycket utvecklingsbar, så har vi med det inte accepterat tanken att företagen skulle må bra av att sammanföras i statlig regi. Rune Johansson säger att det "utan tvivel" är så. Men jag tvivlar i allra högsta grad, och jag är inte imponerad av att industriministern bara gör ett blankt påstående om att det är på det viset.

Läkemedelsföretagen sysslar i praktiken med mycket olika saker. De har sina olika specialiteter, som inte på något enkelt sätt låter sig slås samman för att man skall få några stordriftsfördelar. Socialdemokraterna tror som alltid att allt blir så bra bara man slår ihop saker och ting – det må sedan gälla kommuner eller företag. Så är det inte.

Förhållandet att företagen har så olika specialiteter har kommit t. ex. professor Ingemar Ståhl att i en artikel i Ekonomisk Debatt dra den slutsatsen att "– – några påtagliga fördelar med en 'samordning' av industrin

knappast står att vinna ---. Skalfördelarna i produktionen är ganska små, och där de förekommer – som exempelvis produktionen av råpenicillin – har ett samarbete redan etablerats.” Det är alltså en ekonom som efter att ha gjort en analys har kommit till den slutsatsen, som är en helt annan än industriministerns; industriministern påstår bara blankt att det förhåller sig på ett annat sätt.

Man kan f. ö. se hur t. ex. Astra-koncernen är organiserad. Den är uppdelad på olika företag, som vart och ett har en mycket självständig ställning. De olika företagen inom själva koncernen har t. o. m. såvitt jag har mig bekant fristående forskningsavdelningar.

Vi vet också att Astra och Kabi på statligt initiativ redan haft överläggningar om samordning av den typ som industriministern nu vill pressa på dem men att företagen funnit att sådant samarbete inte med fördel kunnat uppnås. Från Kabis sida har man i detta sammanhang uttalat sig mera avvaktande, men det kan möjligen bero på att man där är under direktiv att försöka åstadkomma någon form av samordning.

Under det att de diskussioner som industriministern nu vill sätta i gång i läkemedelsdelegationen försiggår kommer branschen att leva under stor osäkerhet. Det är svårt att veta om det lönar sig att satsa och vidareutveckla. Vad som åstadkoms kan bli förstatligt, och det är inte någon större stimulans till risktagande i det. Att branschen får leva under ett sådant hot är mycket olyckligt för strävandena att åstadkomma just en utveckling. Förhållandet förbättras inte av att industriministern i den instruktion till läkemedelsdelegationen som gavs i går uttalar vad som måste uppfattas som just ett hot. Där heter det: ”Det bör ankomma på de parter som berörs av samordningsprojekt som tagits upp i delegationen att överenskomma om ekonomiska och andra villkor för samgåendet. Skulle berörda parter inte kunna träffa uppgörelse om lösningar som förordats av delegationen skall detta anmälas till regeringen” – antagligen för lagstiftning.

Alla dessa överläggningar som skall ske i delegationen och dess undergrupper kommer också att innebära att företagsledningarna tvingas använda en oproportionerlig tid till sammanträden om annat än det som hör till vanlig rimlig företagsverksamhet. Inte heller detta kan befrämja branschens utveckling.

Så har vi frågan om de anställdas medverkan och inställning. På den socialdemokratiska kongressen diskuterades en socialisering av läkemedelsindustrin samtidigt som företrädare för de anställdas organisationer protesterade både mot idén om ett förstatligande och mot att man på kongressen diskuterade frågan utan att de hade tillfrågats om sin uppfattning. Så här skrev t. ex. John Mossberg, vice ordföranden i fackklubben hos Pharmacia:

”Det känns olustigt för oss som arbetar inom läkemedelsindustrin att --- regeringspartiet finner helt i sin ordning att diskutera socialisering av vår industri högt över våra huvuden. Var finns i detta fall frukten av det fagra talet om demokrati?”

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läkemedelsindu-
strin*

Jag frågar också hur man kan gå till väga på det viset samtidigt som man berömmar sig av att vilja ta hänsyn till de anställdas uppfattning. Hur lätt blir inte talet om medbestämmande till hyckleri. Regeringen har ju t. o. m. ett lagförslag om kontroll av företagsförvärv där tanken är att "sätta löntagarna i stånd att på ett effektivt sätt påverka frågor om företagsköp".

Min fråga till industriministern är nu: Kommer de anställda att ha ett avgörande inflytande på i vad mån läkemedelsföretagen skall sammanföras i statlig regi? Ett svar på den frågan behövs.

Det räcker inte med att bara hänvisa till att facket skall få ha ett par företrädare i den nya delegationen och i olika arbetsgrupper. Det är riktigt att på så vis de anställdas uppfattning kan komma till uttryck. Men vad det gäller är om socialdemokratin tänker sig att genomföra en socialisering eller vad som i praktiken är en socialisering av läkemedelsindustrin även om de anställda inte önskar en sådan förändring.

Någon särskild lyhördhet för behovet av samråd visar det inte heller att facket först i går av industriministern gavs tillfälle att utse företrädare i delegationen och då endast fick några timmar på sig att avgöra vem man ville låta sig representeras av. På så kort tid hinner man inte med något samråd när man också har sitt dagliga arbete att sköta. Man hinner inte överlägga om vem som skall ingå i en delegation som denna.

Jag undrar ibland, herr talman, varför den socialdemokratiska regeringen vill ha mer och mer att bestämma över när det finns så mycket som regeringen borde göra och som är ogjort på det ekonomiska området. I all stillsamhet skulle jag vilja fråga t. ex. varför inte Rune Johansson inriktar krafterna på att värna om penningvärdet eller skapa ett hållfast skattesystem. Det är sådant som en regering och ingen annan måste försöka klara. Vad jag kan förstå av det ekonomiska läget finns det här fullt upp med arbetsuppgifter utan att regeringen behöver skaffa sig mer och mer att beställa överallt i vår ekonomi.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag skall inte gå in i den här debatten i dess helhet utan vill bara göra en kommentar till en passus i industriministerns interpellationssvar, nämligen när industriministern säger att grundmotivet för att, som det heter, "i samhällets regi sammanföra läkemedelsproduktionen" är denna produktions direkta samband med hälso- och sjukvården. Det här knyter an till ett uttalande som statsministern gjorde kort efter partikongressen där han sade att förslaget om socialisering av läkemedelsbranschen tillkommit för de sjukas skull.

Jag tror av följande skäl att en socialisering av läkemedelstillverkningen tvärtom skulle kunna få negativa verkningar för de sjuka.

Många livsviktiga läkemedel tillverkas utomlands, och flertalet verkligt betydelsefulla nya läkemedel introduceras först på den utländska marknaden. Importerade läkemedel är sålunda mycket betydelsefulla för sjuk- och hälsovården i Sverige, och de svarar också för ungefär hälften av

läkemedelsåtgången. För många sjuka människor kan det alltså vara av största betydelse att få tillgång till dessa i utlandet tillverkade läkemedel.

Om staten nu fick total kontroll både över läkemedelstillverkningen och över läkemedelsdistributionen, vilket den i stor utsträckning redan har via Apoteksbolaget, blev riskerna betydande att dessa utlandstillverkade läkemedel skulle få svårt att nå in på den svenska marknaden.

Apoteksbolaget har redan i dag ett avgörande inflytande på prissättningen på läkemedel. Detta har – tvärt emot vad som utlovades vid avskaffandet av de privata apoteken – lett till mycket kraftiga prishöjningar på inhemska läkemedel. Samtidigt har Apoteksbolaget vägrat att godkänna prishöjningar på importerade läkemedel och därigenom minskat möjligheterna att få in utländska läkemedel till Sverige på grund av att exporten av dessa blivit förlustbringande.

Jag tror att en socialisering av läkemedelstillverkningen skulle kunna förstärka den här utvecklingstendensen och alltså leda dels till dyrare inhemska läkemedel, dels till ett mindre sortiment av läkemedel över huvud taget genom att många utländska preparat föll bort. Det sistnämnda är det mest betydelsefulla. En sådan utveckling skulle i längden gå ut över många sjuka människor, och för mig blir slutsatsen snarast att man för de sjukas skull bör säga nej till ett förstatligande av läkemedelstillverkningen.

Denna negativa situation uppkommer alltså när staten får total kontroll över både tillverkningsledet och distributionsledet, och det skulle ju bli resultatet om också läkemedelsindustrin lades i statens hand.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Herr Burenstam Linder har i sin interpellation frågat om motiven för ett eventuellt förstatligande av läkemedelsindustrin. Jag har i mitt svar velat återge det som jag betraktat som opinionens grundmotiv, sådant detta kom till uttryck på den socialdemokratiska partikongressen, nämligen sambandet mellan sjukvård och läkemedel. Det är i och för sig inte så märkligt.

Herr Burenstam Linder ser frågan om läkemedlen mer som en del av vår produktion, och han för sin argumentation med den utgångspunkten. Han frågar om detta är ett område som vi har större anledning att ägna uppmärksamhet åt än andra. Han anser att vi hoppar mellan olika områden och för vår argumentation med hänsyn härtill. Vi skulle i vissa sammanhang tala om basindustrier och i andra sammanhang visa intresse för en socialisering inom ett så begränsat område som läkemedelsindustrins.

Herr talman! Det är klart att vi här delvis rör oss med känslomässiga ting. Åtskilliga människor i vårt land har den uppfattningen att det vore rimligt att gå väsentligt längre i fråga om kontroll, insyn och ägande av läkemedelsindustrin, därför att de ser till sambandet mellan läkemedelsproduktionen och den allmänna sjukvården. Om jag skulle vida-reutveckla den intresseinriktning som herr Burenstam Linder företrätt

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstärktligande
av läkemedelsindu-
strin*

skulle jag kunna ta upp frågan om det är rimligt att sjukvården lyder under det allmänna och ligger i framför allt kommunernas och landstingens sköte. Vi har ju sedan länge en sådan ordning i vårt land, och detta är i och för sig ingenting märkvärdigt. De olika partierna uppfattar det såsom rimligt, och jag skulle tro att majoriteten av svenska folket har den uppfattningen att detta är en angelägenhet som bör åvila samhället.

Vid ett tillfälle var jag i Amerika och studerade sjukvården där, och jag mötte där en grupp läkare som var utomordentligt kritiska mot den svenska sjukvården som de betraktade som socialiserad. De ansåg att sjukvården borde ligga i privat ägo, precis som en rad andra funktioner i samhället.

Det pågår alltså en diskussion om i vilken omfattning man bör ålägga samhället att svara för uppgifter som är väsentliga för medborgarna. Jag återkommer till att vi här har kommit fram till att sjukvården är en sådan väsentlig uppgift. Jag ser det som naturligt att de opinioner vi har i vårt land förmenar att det är lika rimligt att läkemedelsindustrin såsom varande en del av vår sjukvård har samma ställning.

Nu säger herr Burenstam Linder att regeringen borde ha mycket annat att syssla med än just denna fråga. Men det är så, herr Burenstam Linder, att vi inom socialdemokratien har en fri och öppen debatt. Vi har opinioner som självfallet inte minst kommer till uttryck i samband med våra kongresser. I åtskilliga frågor har debatten förts ute i våra organisationer där medlemmarna givit uttryck för sin bestämda mening, i detta fall om läkemedelsindustrin. Det är klart att när en sådan fråga kommer upp i högsta beslutande instans, dvs. partikongressen, har den regering som emanerar från detta parti en skyldighet att så långt det är möjligt beakta vad kongressen har uttalat.

Vi förde diskussionen i denna fråga öppet vid kongressen, och de beslut som togs är kända. Jag finner, herr talman, ändå anledning att beröra beslutet vid kongressen när det gäller läkemedelsindustrin därför att Svenska Dagbladet i dag har en artikel med rubriken "S-kongressen 'kördes över' av regeringen". Jag vill inte polemisera mot tidningen, men jag anser att det är nödvändigt att klarlägga ett faktiskt förhållande.

Svenska Dagbladet har i artikeln sagt att regeringen här har tagit en ställning i frågan som går helt stick i stäv med vad kongressen beslutat och att regeringen gjort detta redan i september, således innan kongressen fattade sitt beslut. Regeringen påstås således ha fastslagit sin politik redan i september och man åberopar därvid tillsättandet av en utrednings- och samordningsdelegation, om vilken regeringen – och det är riktigt – beslutade den 25 september, alltså före kongressen.

Men, herr talman, det var ett beslut som "togs utom listan" – det hör inte till ovanligheten om vi inte är färdiga med ett ärende, exempelvis när det gäller utformningen av direktiven till en utredning. Inför det angelägna i att ta principiell ståndpunkt, i detta fall till frågan om en delegation, har vi möjligheter att fatta sådana beslut. Självfallet väntade

vi med utarbetandet av direktiven till dess kongressen hade ägt rum för att även den skulle kunna påverka direktivens utformning. Detta framgår också av artikeln där man hänvisar till att direktiven har nästan exakt samma utformning som uttalandena vid partikongressen.

Herr talman, vad ligger då bakom de beslut som vi har fattat och hur skall de tolkas? När vi genom Kabi övertog en del av läkemedels-tillverkningen var motivet att få möjlighet till insyn inom denna industrigen och därigenom ett direkt inflytande över sådan företagsse som informationsgivning, prisbildning, samarbete med utomstående forskningsinstitutioner m. m. Det är samma motiv som nu ligger bakom ansträngningarna att få mer av insyn och kontroll över läkemedelsindustrin.

Då uppkommer frågan om takten i denna utveckling. Vi menar att vi här bör kunna tillskapa en delegation vars uppgift blir att diskutera följande frågor: Vilka förutsättningar finns för en samordning mellan svensk läkemedelsindustri av statlig resp. privat karaktär? I vilken omfattning kan man samordna utveckling och forskningsarbete? I vilken omfattning är det ändamålsenligt att samordna marknadsföringen? I vilken omfattning är det av värde att samordna produktionen, och när skall man överlåta åt ett av företagen att bedriva produktion inom ett visst område?

Jag tycker detta är en vettig utveckling. Vi ger möjligheter för representanter för regeringen, för statliga läkemedelsindustrier, för Apoteksbolaget, för de privata läkemedelsföretagen och för de anställda att genomföra ett sådant utrednings- och diskussionsarbete.

Jag tror mig också kunna återöppna samtal med chefer för den privata industrin som har klart uttalat att det finns många viktiga områden inom vilka en samordning skulle kunna ge mycket bra resultat. Den privata industrin står således inte främmande för den verksamhet som nu kommer att påbörjas.

Jag kommer sedan till frågan om de anställdas möjligheter att påverka händelserna. Vi har mött en negativ attityd från de anställdas sida, det är alldeles riktigt. Vi har inte begärt eller sökt att få klarhet om i vilken omfattning uttalandena har varit representativa för majoriteten av de fackliga grupperna, men jag utgår från att en betydande del av de anställda står bakom de uttalanden som är gjorda. Eftersom det inte varit fråga om att fatta omedelbara beslut har vi givit möjligheter för de anställda att vara representerade i delegationen och ta del av utredningar och debatter. Vi säger i direktiven att när man kommer in på frågor som berör ett företag bör de fackliga organisationerna vid detta företag få möjligheter att delta i diskussionerna om samordning, om fusion eller vad det nu kan gälla.

Herr Burenstam Linder har tagit upp frågan mera principiellt: I vilken omfattning skall de anställda ges avgörande inflytande? Jo, vi har intresse av det. Och herr Burenstam Linder återöppnar en promemoria som berör det här problemet.

Jag är medveten om att det här är ett utomordentligt stort och viktigt

*Om förstatligande
av läkemedelsindu-
strin*

område för diskussion. Men låt mig vända på frågeställningen ett ögonblick. Om personalen är positiv till och arbetat för att staten skall överta deras företag och detta kommer till uttryck i resolutioner och uppvaktningar från de anställda, bör det då så att säga åvila staten att överta företagen?

Vi har sedan ungefär ett år tillbaka diskuterat inköp av en ammunitionsfabrik, vilket Förenade Fabriksverken har föreslagit. Regeringen har i dagarna avvisat förslaget trots att representanter för de anställdas organisationer vid ett par tillfällen uppvakttat regeringen och tillstyrkt inköp av företaget. Men vid varje sådant tillfälle är det nödvändigt och angeläget – i detta fall för regeringen – att bedöma det ändamålsenliga i åtgärden. Andra mera övergripande motiv kan alltså slutgiltigt bli avgörande för ställningstagandet.

Om och när frågan blir aktuell för läkemedelsföretagen kan bedömningen göras på samma sätt men i motsatt riktning. Om delegationen vid sina studier kommer fram till ett förslag om samordning mellan låt oss säga ett av de privata företagen och det statliga Kabi – det kan kanske gälla samordning av produktionen i ett specialbolag med 50-50-äganderätt eller rekommendation om fusion av någon del av Kabi med det privata företaget – och parterna vid direkta förhandlingar om genomförandet inte kan bli överens om villkoren kommer detta enligt de direktiv som är utfärdade att redovisas inför regeringen. Regeringen har då att göra sin bedömning av motiven och så småningom komma fram till sitt ställningstagande.

Om motiven klart visar att en samordning skulle vara till fördel för en betydande del av våra medborgare är frågan om man inte måste söka övertyga de anställda om det riktiga i att besluta som delegationen föreslår även om de är negativa till det.

Jag tror i likhet med företrädare för både den privata läkemedelsindustrin och Kabi att betydande samordningsfördelar skulle kunna vinnas. Det är inte obekant att Kabi har en investeringsplan på mellan 250 och 300 milj. kr. Det finns samtidigt inom den privata industrin investeringsplaner som går mycket långt. Är det då inte angeläget att för ett så begränsat område som läkemedelsindustrin ändå utgör – begränsat men utomordentligt viktigt – diskutera igenom förutsättningarna för att åstadkomma en samordning i fråga om investeringsutbyggnader? Jag tror att när man nogsamt tänker efter finner man att de förutsättningarna ordentligt borde genomlysas, och det är det som vi avser att utrednings- och samordningsdelegationen skall göra. Jag tillmäter den således en utomordentlig betydelse, och jag vill gärna med hänsyn bl. a. till Svenska Dagbladets artikel säga att delegationen hade tillkommit även om kongressen följt motionärernas ursprungliga förslag, som innebar att kongressen skulle uttala sig för ett rakt förstatligande av läkemedelsindustrin. Det är ju vårt sätt att arbeta: med utredning, med diskussioner och med instrument av ungefär den karaktär som delegationen har.

Herr Burenstam Linder menade att med den utveckling som parti-

handeln haft i vårt land har man inte kunnat visa på några större framsteg. Han sade att ovanpå priserna lägger Apoteksbolaget ett påslag på 50 %. Men, herr Burenstam Linder, detta påslag inrymmer ett påslag för distributionskostnaderna på drygt 30 %. Det är det som vi har hänvisat till i vår skrivning till kongressen. Det motsäger i och för sig inte uppgiften att påslaget ovanpå priserna ligger vid ca 50 %, men själva distributionskostnaden svarar mot ca 30 %.

Herr talman! Den här diskussionen skulle naturligtvis kunna gå längre. Jag har väl ingen anledning att utförligt redovisa vad som anförs i direktiven för delegationen. Det borde nu vara möjligt att föra en lugnare debatt omkring vad som kommer att ske i fråga om den svenska läkemedelsindustrin. Den är väl utvecklad. Den har ett bra forsknings- och utvecklingsarbete bakom sig. Den har goda resurser. De bör kunna utnyttjas också i samverkan mellan företagen. Jag har under alla omständigheter, när jag följt den debatt som förs inom personalorganisationerna, fått den upfattningen att man också där väl kan tänka sig en samordning av det här slaget, som kan innebära och kommer att innebära en ökad insyn och kontroll och ett ökat ägande från samhällets eller statens sida. Men man vill ha en utveckling som går steg för steg. Det är ungefär den uppfattning som partikongressen har anslutit sig till, när man säger att den övergripande målsättningen bör vara att i samhällets regi samordna läkemedelsproduktionen – och i första hand, skulle jag då vilja tillägga, den del som har att förse den svenska marknaden med läkemedel. Där ligger självfallet vårt förstahandsintresse. I vissa fall går den delen inte att skilja ut, men jag vill ändå upprepa som min personliga uppfattning att delegationens arbete i första hand bör inriktas på den uppgiften. Vi har heller inte i det beslut som togs av kongressen fastlagt någon tidrymd inom vilken den här målsättningen om möjligt skall vara genomförd. Det blir ett successivt arbete, där i första hand delegationen kommer att tillmätas den allra största vikten.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Industriministern hänvisade till den socialdemokratiska kongressen och sade att man där har en öppen debatt, och jag tänker inte gå in i en diskussion om hur ni har det på er kongress. Det enda jag vill notera är att just i det här sammanhanget har den famöse doktorn Bertil Wik återvänt till sin hembygd och gjort de mest ilska uttalanden man kan tänka sig om den socialdemokratiska kongressen. Men det där är ert eget problem.

Sedan redovisade industriministern att åtskilliga – jag antar att det är socialdemokrater – kräver mer socialisering i den här branschen. Motivet skulle vara att läkemedel är en del av sjukvården. Det var f. ö. någonting som industriministern kom till flera gånger. Skall man socialisera tillverkningen av lakan och filter, eftersom de används på sjukhus? Skall all byggnation av sjukhus ske i samhällets regi bara därför att själva sjukhusen onckligen hör till sjukvården? I själva verket är räntekost-

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstättligande
av läkemedelsindu-
strin*

naderna för sjukhusen varje år t. o. m. något större än läkemedelskostnaderna. Jag är inte riktigt säker på att detta argument är speciellt rimligt, alldeles särskilt som vi här i Sverige, såsom herr Molin påminde oss om, kan säga hur mycket man vill att man skall socialisera läkemedelsindustrin bara för att dess produkter används i sjukvården – bara hälften av de läkemedel som används här är tillverkade av svenska företag. Ni har väl inte tänkt er att socialisera Hoffmann, Roche, Ciba, Geigy och andra? Det måste vara något av ett dilemma om man menar att läkemedlen, eftersom de hör till sjukvården, måste produceras i statlig regi.

Det var bra att industriministern bekräftade att Apoteksbolagets pålägg är 50 % och inte 30 som ni talar om i er rapport. Jag förnekar inte att dessa 50 % används till någonting, såsom t. ex. att betala en del kostnader för apotek och annat. Jag är övertygad om att pengarna används till saker och ting, men poängen i mitt resonemang är: Sedan det statliga Apoteksbolaget bildades har detta pålägg höjts i olika etapper, och jag tror inte att läkemedlen har blivit billigare för konsumenterna och för skattebetalarna.

Vidare fick jag inte något svar på frågan om socialisering av partihandel med läkemedel, dvs. droghandeln. Det är utan tvivel någonting som hör till villkoren för läkemedelsindustrin. Jag upprepar att riksdagen har beslutat – klart uttalat – att det inte skall vara ett statligt monopol i denna bransch. Ändå håller Apoteksbolaget på att försöka – i kraft av sitt monopol på inköp – förhandla sig fram till att köpa upp kvarvarande privatföretag. Såvitt jag förstår av industriministerns uttalande på den socialdemokratiska partikongressen tycker ni också att detta är en bra väg att socialisera droghandeln. Men om ni skall gå den vägen får ni faktiskt bekväma er att lägga fram en proposition om saken och redovisa motiven. Ni kommer nämligen inte ifrån att riksdagen har klart fastställt att droghandeln icke skall socialiseras. Och det har riksdagen gjort – jag upprepar det – men hänvisning till att erfarenheterna från det norska statsmonopolet är synnerligen dåliga.

Jag hörde industriministerns fråga, och jag kan hjälpa till med svaret: droghandeln diskuterades samtidigt med att apoteken socialiserades. Det fanns en utredning, som bl. a. hade i uppdrag enligt direktiven att granska frågan om socialisering av droghandeln.

Sedan har vi då huvudfrågan: Regeringen tillsätter en delegation, som skall diskutera och förhandla. Såsom socialdemokraterna tänker sig det hela skall man inte gå abrupt till väga, utan förändringarna skall ske steg för steg, litet sakta, så att folk inte märker vad som händer.

Men det här är ju en utvecklingsbar bransch. Om ni låter den fungera under så mycket av hot – som det faktiskt gäller – om socialisering och ingrepp på olika sätt, kommer ni absolut inte att befrämja utvecklingen inom branschen. Det kan industriministern vara övertygad om. Vem vill göra några nya satsningar och ta några nya krafttag där, när man vet att vad man gör kan omintetgöras nästa dag genom olika beslut

i annat sammanhang?

Industriministern säger att det finns en lång rad av områden där man skulle kunna göra en sådan samordning. Jag har bara läst de uttalanden som gjorts i samband med att Kabi och Astra diskuterade denna fråga, och det var synnerligen svala reaktioner på idén om ett långtgående samarbete.

Jag upprepar också att branschens företag är synnerligen olika. Det är inte nu fråga om en åtgärd motsvarande en sammanläggning av t. ex. två stålproducenter, som i själva verket mer eller mindre har likadan verksamhet, utan det är i stället jämförbart med att t. ex. slå ihop en skofabrik med en textilfabrik. Så olika är dessa företags verksamhetsinriktning, något som också har påpekats av ekonomer som t. ex. Ingemar Ståhl.

Jag tvivlar inte på att ni kan få ledare för de olika enskilda företag som det här gäller att göra uttalanden om att man nog kan tänka sig en diskussion, att en del åtgärder kanske kan vara bra osv. Man måste sätta sig in i deras situation, nämligen att staten, om de inte gör som staten säger, inte kommer att gå fram med lämpor utan socialisera dem. De är ytterst beroende av vilka beslut det blir om ersättningar och annat, och de kommer därför säkerligen att säga både det ena och det andra, som industriministern kan använda i debatten. Men det stärker egentligen inte argumentationen om stordriftsfördelarna – ty någon sådan argumentation har i stort sett inte förekommit.

Sedan kommer vi till de anställdas situation. Industriministern vände på frågan och undrade: Vad skall man göra, om nu de anställda kräver att staten skall köpa företag i olika branscher? Ja, mitt svar är helt klart: De anställda kan icke få bestämma på det sättet. Jag anser frågan om en socialisering av näringslivet vara så stor att den icke kan bestämmas genom att den ena eller andra gruppen av anställda i företag uttalar att staten skall köpa in dessa företag.

Industriministern gjorde, fastän i mera invecklade ordalag, också det påpekandet att om nu de anställda inte vill att man skall socialisera, så skall man ändå övertyga dem om det riktiga i att göra det. Alltså är ni tydligen inte heller beredd att, trots tal härom, göra som de anställda skulle önska. Men då skall ni inte heller lägga fram promemorior av den typ som herr Lidbom gjort här när det gäller regler för företagsköp. Det är ju uppenbarligen inte så ni tänker.

Herr talman! Statsrådet ville här ha en lugnare debatt, och för min del är det alldeles utmärkt. Det skulle vara mycket lugnt och bra, om ni inte hade lagt fram de förslag ni nu presenterar, eftersom det är helt riktigt, som industriministern sade, att de aktuella företagen fungerar bra för närvarande, är utvecklingskraftiga, hävdar sig i internationell konkurrens osv. Varför då röra till det? De argument som industriministern angav för något slags samordning av investeringssituationen kan ju användas för varenda bransch. Man skulle alltså med samma resonemang kunna tillskapa delegationer för varenda bransch. Men då tror jag att

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läkemedelsindu-
strin*

vi skulle få ett näringsliv, som inte kunde ägna sig åt diskussioner om utveckling utan som hela tiden skulle vara upptaget av delegationssammanträden. Det vore inte alls bra för vare sig sysselsättning eller utveckling.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag har velat, med skärpa, understryka den opinionsbildning som pågår och som har pågått i vårt land också i denna fråga och där vi har all anledning att observera den argumentation som förevarit och grundmotiven för opinionsbildningen. De har gått i riktning mot ett ökat förstatligande av läkemedelsindustrin.

Det är väl självklart att om regeringen – efter utredningar och initiativ av delegationen – kommer fram till att exempelvis det statliga Kabibolaget bör överta en del av den privata läkemedelsindustrin, så kan regeringen inte verkställa detta utan att gå till riksdagen, dvs. det politiska underlaget, de politiska förutsättningarna måste finnas. Om det behöver vi väl i detta sammanhang inte tvista.

Jag vågar hävda att regeringen inte kommer att föra fram förslagen utan att känna sig övertygad om deras riktighet med hänsyn till väsentliga medborgerliga intressen.

Om jag uppfattade herr Burenstam Linder riktigt förmenade han att när den norska regeringen inte hade kommit fram till ett beslut om att i Norge förstatliga partihandeln så berodde detta på att de delar av partihandeln som hade kommit i statlig regi fungerade dåligt, inte minst i jämförelse med vad som har skett i Sverige. Men all right, har jag missuppfattat herr Burenstam Linder i den delen, skall jag bara kortfattat ge uttryck för min mening, nämligen att det partihandelsbolag i statlig regi som vi har i dag och som till 70 % representerar handeln så långt vi kan bedöma har fungerat bra och att diskussionerna om en fortsatt utvidgning därför inte skulle vara felaktiga. Jag kan inte motsäga herr Burenstam Linder i fråga om riksdagens eventuella beslut, men skulle riksdagen ha tagit ett sådant beslut som herr Burenstam Linder anger, kommer regeringen självfallet inte att träda riksdagens beslut för när. Då får vi undersöka vad som har beslutats och om i så fall frågan måste underställas riksdagen för en förnyad handläggning.

Beträffande de anställda har jag förmenat att vi självfallet skall tillmäta deras inställning en utomordentlig betydelse. Kommer vi i allmänna sammanhang fram till att de anställda skall ha ett avgörande inflytande i samband med ett köp skall det också gälla det område som vi nu diskuterar, läkemedelsindustrin. Men jag tror också att det bör vara möjligt att i en diskussion med de anställda eller deras representanter föra in momentet om vad som är ändamålsenligt. De bör också kunna ha förståelse för det.

Herr Burenstam Linder nämnde i sitt tidigare anförande att de anställda med mycket kort varsel fått instruktion om att utse sina representanter. Det kan ha ett samband med att vi i fråga om de anställdas företrädare har vänt oss till deras fackliga huvudorganisationer och att man därför – som inom t. ex. Fabriksarbetareförbundet på grund av resa – har kommit fram relativt sent med beskedet till den lokala fackliga organisationen. Det är sådant som kan inträffa. Det är de lokala organisationerna som skall nämna de personer som skall ingå i delegationen. Beslut kommer naturligtvis inte att tas förrän de haft tillfälle att nominera sina kandidater.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Detta med Norge var tydligen invecklat. Sakläget är att man i Norge – såsom jag tror sedan 1952 – har ett statligt monopol för partihandeln med läkemedel, vilket ger ett rikt material för en bedömning av hur bra det är med ett sådant monopol. Den utredning som väsentligen sysslade med frågan om en socialisering av apoteken hade i sina direktiv – jag är ledsn att behöva redogöra för det här inför industriministern – bl. a. uppgiften att granska även frågan om förstätligandet av droghandeln. Men med hänvisning till de dåliga erfarenheterna från Norge kom man i utredningen fram till slutsatsen, att man inte borde genomföra en sådan socialisering – något som både departementschefen, riksdagsutskottet och riksdagens kamrar instämde i. Det är mot den bakgrunden som jag menar att de ansträngningar som nu görs i Apoteksbolaget regi – och med stöd av uttalanden av regeringsledamöter – att slå under sig kvarvarande enskilda företag på droghandelns område är försök att gå emot andan i riksdagsbeslutet.

Motivet, enligt Rune Johansson, för att man skulle skapa ett statligt monopol är att det har fungerat så bra när nu staten genom Apoteksbolaget har 70 % av droghandeln att det borde vara rimligt att tänka sig att det skulle bli ännu bättre, om man fick den till 100 %. Detta tror jag är ett fullständigt tokigt sätt att resonera! Det sannolika är väl att det hittills har fungerat ganska bra därför att det finns konkurrens med andra företag. Det finns nu någonting att jämföra med, men inför ni ett statligt monopol här, försvinner denna konkurrensfördel.

Beträffande frågan, huruvida det fordras nytt riksdagsbeslut eller inte för att åstadkomma den socialisering som man är i färd med att försöka genomföra, kanske jag borde göra det påpekandet att en avigsida med de stora statliga företagen f. n. är att bra många saker beslutas där utan att riksdagen får någon möjlighet att säga sin mening. Jag är inte konstitutionell expert i tillräcklig grad för att kunna avgöra om det konstitutionellt sett vore något fel av Apoteksbolaget – detta formellt enskilda bolag – att köpa upp alla konkurrenter med statsrådets goda minne. Det går antagligen inte att påvisa att det vore konstitutionellt felaktigt, men det är ändå fantastiskt märkvärdigt att det skall vara möjligt för ett bolag att bilda ett monopol, när riksdagen har gjort det uttalande som den faktiskt har gjort!

I huvudfrågan vill jag säga att talet om den här delegationen och de hot som ligger bakom och de långdragna diskussioner här som man tydligen tänker sig icke är någonting utvecklingsbefrämjande, icke är någonting sysselsättningsbefrämjande och icke är någonting exportbefrämjande för denna bransch; det kan industriministern vara övertygad om.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! I det sistnämnda avscendet har vi delade meningar, och de delade meningarna får stå emot varandra. Jag har hävdat och hävdar fortfarande att det finns påtagliga vinster att göra vid en samordning av läkemedelsindustrin.

Får jag säga beträffande de överläggningar som Kabi förde med det privata företaget Astra och som strandade i somras att man såvitt jag kan uppfatta det inte kom fram till något resultat därför att Kabi framställde önskemålet att få diskutera om Kabis hela investeringsplan – i närheten av 250 milj. kr. – kunde utföras i samverkan eller samordning med Astra, vilket Astra fann vara ytterst svårt. Däremot har man – jag tror jag har rätt att säga detta – vid diskussioner med företrädare för också det här företaget hävdat att det finns områden som det skulle vara av stort intresse att få föra en samordningsdiskussion omkring. Jag kan inte se att detta uttalande har gjorts i en känsla av att om man inte går in i en sådan diskussion kommer man att bli överspelad.

Det blir naturligtvis den praktiska lösningen, ändamålsenligheten i ett eventuellt förslag, som för vederbörande kommer att utgöra grundvalen för ett slutgiltigt ställningstagande. Det är på den punkten jag säger att om delegationen kommer fram till att man borde åstadkomma en samordning inom ett delområde men två parter i diskussionerna inte kommer överens om villkoren, då skall det anmälas för regeringen, och vi kommer naturligtvis att överväga om vi skall söka gripa in. Om vi skulle finna att här borde ske ett förstatligande som kräver en lagstiftning, är det ju vid det tillfället som saken måste underställas riksdagen, och i så fall kommer det självfallet också att ske.

Jag iakttog att herr Burenstam Linder i det senaste inlägget talade om andan i det riksdagsbeslut som fattats beträffande partihandeln. Det föreligger således inget bestämt uttalande som förhindrar överväganden av den karaktär som Apoteksbolaget f. n. är inbegripet i.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Det föreligger i texterna i både utskottsbetänkande och proposition klara ställningstaganden för att man inte skall ha ett statligt monopol på droghandel. Det är kanske inte någon idé att på det här stadiet av debatten läsa upp detta för industriministern, men så är det faktiskt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Om förstатligande av läromedelsproduktionen

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöU ordet för att i ett sammanhang besvara

dels herr *Burenstam Linders* (m) den 15 oktober anmälda interpellation, 1975/76:16, till herr industriministern, såvitt interpellationen avsåg läromedelsproduktionen,

dels herr *Molins* (fp) den 23 oktober anmälda fråga, 1975/76:48, och dels fru *Lantz* (vpk) den 23 oktober anmälda fråga, 1975/76:49, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Burenstam Linder har frågat chefen för industri-departementet dels vilka motiven är för ett övertagande i statlig regi av läkemedelsindustrin, dels vilka motiven är för en socialisering av läromedelsproduktionen, dels om statsrådet avser att framlägga proposition om förstатligande av dessa branscher och dels på vilket sätt statsrådet avser att låta de anställdas uppfattning bättre än hittills få inverka på beslut om i vad mån staten skall överta företagen i dessa två industrier. Frågan om läromedelsproduktionen har överlämnats till mig för besvarande.

Herr Molin har frågat mig om jag ansluter mig till riksdagens och dåvarande utbildningsministerns uppfattning 1973 att samhället inte bör ta över produktionen av läromedel.

Fru Lantz har frågat utbildningsministern om ett förslag om läromedelsproduktionens förstатligande kan emotes under innevarande riksmöte. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Anledningen till dessa frågor tycks vara den socialdemokratiska partikongressens beslut att i partiprogrammet ta in ett krav på att samhället övertar produktionen av läromedel. Kongressen godkände också ett utlåtande från partistyrelsen enligt vilket regeringen noga bör följa utvecklingen på läromedelsområdet och vidta lämpliga åtgärder för att samhället skall få ett erforderligt inflytande på läromedelsproduktionen.

Bakgrunden till kongressens beslut är iakttagelser om bristande allsidighet i skolarbetet beroende på bl. a. läromedlens utformning och innehåU samt om vinstintresset och koncentrationstendenserna i branschen. Den bristande allsidigheten har kommit att innebära att olika samhällsgruppers förhållanden och problem inte tillräckligt belyses i skolarbetet. Många barn känner sig av denna anledning också främmande i skolan. Till detta vill jag lägga att det i den skolpolitiska diskussionen under senare tid framkommit starka och välmotiverade krav på att skolan i högre grad än f. n. måste knyta an till samhälls- och arbetslivet i stort. Inte minst läromedlen spelar här en stor roll.

För att säkerställa den allsidighet i undervisningen som läroplanerna föreskriver är det enligt min mening nödvändigt att kontinuerligt följa utvecklingen på detta område och vidta nödvändiga åtgärder. Allsidighet

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstатligande
av läromedelspro-
duktionen*

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

och objektivitet måste eftersträvas av alla parter i undervisningsprocessen. Innehållet i dessa begrepp är inte givet en gång för alla. En anpassning till förändringarna i vårt land och ute i världen måste ständigt ske bl. a. vad gäller läroplaner, lärarutbildning och läromedel.

En viktig del i läromedelsutvecklingen är att läromedlen utformas så att alla elever ges bästa möjliga förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen och utvecklas i enlighet med sina förutsättningar. Detta är också ett viktigt inslag i kravet på allsidighet.

Genom beslut 1973 upprättades statens institut för läromedelsinformation. Institutet registrerar centrala läromedel efter viss granskning och informerar genom särskilda kataloger kommuner och skolor om det utbud som finns på marknaden. Vidare fördelar institutet det särskilda produktionsstöd för bristområden som anslås av riksdagen varje år. Genom skolöverstyrelsens läromedelsnämnd, som också har en parlamentarisk sammansättning, är centrala läromedel inom samhällsorienterande ämnen underkastade en obligatorisk objektivitetsgranskning.

Vidare är staten direkt engagerad i läromedelsproduktionen genom Liber Grafiska AB, som sedan 1973 är ett helägt statligt läromedelsföretag. I denna koncern ingår numera också Hermods förlag. Genom utbyggnaden av verksamheten inom TRU och Sveriges Radios skolprogramverksamhet sker en produktion av läromedel i samhällets regi.

Det bör också nämnas att kommunerna, mot bakgrund av kraftigt ökade läromedelskostnader, i allt större utsträckning söker samordna läromedelsinköpen. Ett uttryck för detta är Kommunsamköp AB:s verksamhet.

Mot bakgrund av behovet av att förse skolan med ett allsidigt utbud av läromedel och de stora kostnader som är förenade med kommunernas läromedelsinköp är det viktigt att även i fortsättningen noga följa utvecklingen inom läromedelsbranschen.

Samhället har, som framgått av min redovisning, vidtagit en rad åtgärder för att garantera att skolan får tillgång till objektiva och allsidiga läromedel. Vad som redan gjorts utesluter inte att ytterligare åtgärder kan behövas. Eftersom läromedelsbranschen inte kartlagts sedan 1969 avser jag att låta genomföra en kartläggning av branschen.

Som svar på de frågor som har ställts vill jag framhålla att regeringen i sitt arbete på läromedelsområdet följer de riktlinjer som angavs år 1973. Det innebär att vi noga följer utvecklingen inom läromedelsbranschen och är beredda att vidta åtgärder för att säkerställa allsidighet, kvalitet och rimliga priser. Innan den aviserade kartläggningen har gjorts är jag inte beredd att närmare ange vilka åtgärder som kan behöva vidtas. I detta kartläggningsarbete kommer inte att ingå något uppdrag att överväga frågan om ett förstatligande av läromedelsproduktionen.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Arbetsvillkoren för oppositionsriksdagsmän är vad de är. Jag hoppas att de socialdemokratiska statsråden får litet arbetslivs-

erfarenhet genom en regeringsväxling nästa höst.

I interpellationssvaret, som jag tackar för, sägs det att en ny kartläggning av läromedelsbranschen skall göras. Men det är inte mer än några år sedan det kom en utredning om "sambhällsinsatser på läromedelsområdet". Förslagen i den utredningen blev föremål för proposition 1973. Det har alltså bara gått två år sedan man på grundval av en ordentlig utredning fattade beslut om att avvisa kravet på en socialisering av läromedelsproduktionen. Så mycket har nog inte hänt i branschen sedan dess, och alldeles definitivt kan inget ha hänt som rubbar principen att det behövs mångfald och valmöjligheter och alls inte ett statsmonopol på läromedelsområdet.

Statsrådet säger vidare att det i detta kartläggningsarbete inte kommer att ingå något uppdrag att överväga frågan om ett förstatligande av läromedelsproduktionen. Men detta, herr talman, är inte tillräckligt klart besked. Att man inte ger något sådant uppdrag vid kartläggningen behöver inte innebära att man inte avser att komma med ett socialiseringsförslag. Med tanke på att den socialdemokratiska partikongressen för sin del fattat beslut om ett förstatligande av läromedelsproduktionen lämnar statsrådets formulering vid handen att man har avsikter som man inte vågar avslöja.

Tanken att förstatliga läromedelsproduktionen är synnerligen motbjudande. Att skapa ett statligt monopol på detta område strider inte bara mot krav på konkurrens och ekonomisk effektivitet. Det vore därutöver – och det är mycket viktigare – ett allvarligt hot mot objektivitet och frihet i utbildning, undervisning och forskning.

Enligt svensk grundlag kan ingen hindras att trycka en lärobok. Det borde faktiskt den socialdemokratiska partikongressen tänka på när den uttalar sig för en socialisering av läromedelsproduktionen. Att förbjuda skolor att använda andra läroböcker – och det är kanske det som avses med det socialiseringsbeslut som man har talat om – än dem som ett statligt monopolförlag givit ut vore grovt åsiktsförtryck.

Risken att ett statsmonopol skulle ge likriktning och manipulation och den krypande rädslan för att utsättas för en sådan politisering i utbildningsväsendet är kuslig. Det kunde statsrådet gott kosta på sig att framhålla. Men ett sådant besked har vi inte fått.

När man läser de motioner till den socialdemokratiska kongressen, där kravet på att socialisera läromedelstillverkningen förs fram, förstår man också att risken för likriktad utbildning inte bara skulle vara ett tomt hot. I den debatt som hölls på er kongress var inte objektivitetskravet något som precis stod i förgrunden. Det var det inte ens i fru Hjelm-Walléns inlägg. Det var kanske snarare tvärtom, som framgår av kommentaren om läromedelsnämnden i statsrådets inlägg på partikongressen. Där heter det: "I nämnden sitter flera partivänner, en LO-representant och två SSU-are. Det borde borge för att granskningen sköts på det sätt som vi vill."

Där fanns inte ett ord om objektivitet utan belåtenhet över att par-

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

tivänner sköter granskningen som socialdemokraterna vill. I dag, i interpellationssvaret, nämner statsrådet inte mindre än åtta gånger kravet på "allsidighet". Det är bra – det är jag tacksam för. Men det borde då också sägas ifrån att allsidighet inte befrämjas av statsmonopol.

Statsrådet säger att det är en bristande allsidighet som nu råder. En orsak till detta sägs vara koncentrationstendenserna i branschen. Koncentration är ett problem, men just därför vore det tokigt att satsa på en total koncentration i ett statligt monopol.

På tal om koncentration inom denna sektor hänvisar socialdemokraterna ofta till Bonnierföretagen. Men enligt vad jag kunnat inhämta har Bonniers inte någon tillverkning av läromedel alls.

En viss ökad koncentration i branschen har tillkommit genom att det statliga läromedelsförlaget – som inom parentes sagt, fru Hjelm-Wallén, inte heter Liber Grafiska utan Liber Läromedel som är ett dotterbolag till Liber Grafiska – övertagit ett antal läromedelstillverkare. En mycket allvarlig koncentration utgör också TRU och den stora monopolapparaten på eterutsända utbildningsprogram som TRU bygger på. På tal om etermedia kan man också påpeka att ett allvarligt problem är att Sveriges Radios tryckta läromedel inte är föremål för någon objektivitetsgranskning.

En anledning till den bristande allsidigheten i skolarbetet som statsrådet talar om sägs vara att "olika samhällsgruppers förhållanden och problem inte tillräckligt belyses". Det kan i och för sig vara sant. Risken för att "vissa samhällsgruppers förhållanden" skulle behandlas felaktigt i en förstatligad läromedelstillverkning är dock mycket större. När rapporter nyligen lagts fram om hur stor andel av eleverna som slutar skolan utan att kunna rimligen läsa och skriva undrar jag också om statsrådet satt fingret just på den punkt som är den ömmaste i nutida skolarbete. Då statsrådet säger att många barn känner sig främmande i skolan därför att vissa samhällsgruppers problem inte tillräckligt belyses, så tror jag att det är den magraste av orsakerna till svårigheterna i skolans inre arbete.

Herr talman! Om statsrådet ville ge en alldeles klar deklaration att det inte skall bli något förstatligande av läromedelsproduktionen, därför att det vore ett kusligt förhållande, skulle denna debatt mycket snabbt kunna avslutas.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Fru statsrådet Hjelm-Wallén säger litet förvånat i sitt svar: "Anledningen till dessa frågor tycks vara den socialdemokratiska partikongressens beslut att i partiprogrammet ta in ett krav om att samhället övertar produktionen av läromedel." Ja, det är anledningen. När det högsta beslutande organet inom regeringspartiet mot den föredragandes vilja fattar beslut om ett förstatligande av läromedelstillverkningen är det väl ganska naturligt att man frågar vederbörande föredragande – som samtidigt råkar vara skolminister – hur det skall bli.

Och inte fick vi mycket klarhet i det svar som fru Hjelm-Wallén lämnade. Det sägs i svaret att man skall låta genomföra en kartläggning av läromedelsbranschen och att det under den tid som kartläggningsarbetet pågår inte är aktuellt med något förstatligande. Det är väl så man får tolka den sista meningen i svaret, förmodar jag. Läromedelsbranschen är emellertid den kanske bäst kartlagda av alla produktionssektorer som vi har. Vi har haft en läromedelsutredning, som lade fram sitt betänkande 1971, och vi har haft en litteraturutredning. Som också herr Burenstam Linder påpekade finns det inget behov av att ytterligare kartlägga denna bransch. Man måste därför fråga vad detta kartläggningsarbete syftar till. Vad skall hända när kartläggningen är gjord – eftersom den ju i huvudsak kommer att visa vad vi redan vet? Kommer de socialdemokratiska dogmatiker som fick majoritet vid partikongressen att bli tillfreds med en kartläggning som visar vad de redan förut visste? Eller är det kanske snarare så att denna kartläggning skall göras därför att den är en nödvändig förberedelse för en socialisering? I så fall skulle ju den kartläggning som statsrådet talar om i sitt svar vara en naturlig förberedelse för ett förstatligande.

Det verkar som om socialdemokraterna alltid tar fram de olyckligaste socialiseringsobjekten. Vi diskuterade för en stund sedan läkemedlen, och under den debatten framfördes några som jag tycker vägande motiv för att det är särskilt olyckligt att förstatliga läkemedlen. Jag skall här ta fram ett antal argument som visar varför det är särskilt olyckligt att socialisera framställningen av läroböcker.

I fru Hjelm-Walléns interpellationssvar nämns fyra krav som bör ställas på läromedlen: objektivitet, allsidighet, kvalitet och rimliga priser. Jag tycker att det är en utmärkt sammanfattning av de krav som skall ställas på läromedlen, men jag anser att alla de fyra kraven efter en analys leder fram till slutsatsen att man bör undvika att förstatliga framställningen av läromedel.

Låt mig börja med priserna. Vi har erfarenheter av vad ett statsmonopol betyder för prisbildningen. Apoteksbolaget tycker jag där är ett belysande exempel. Vi har också på förlagssidan ett statligt monopol, inte när det gäller tillverkning av läroböcker men däremot vad gäller offentliga publikationer, nämligen Allmänna förlaget. Alltsedan det förlaget bildades har verksamheten där varit föremål för kontinuerlig kritik här i riksdagen och från de statsmyndigheter som har tvingats anlita Allmänna förlaget.

Allmänna förlagets rätt att granska all framställning av statliga trycksaker har lett till förlängda produktionstider och dyrare produkter. Efter en ingående undersökning av Allmänna förlagets sätt att fungera som gjordes av Dagens Nyheter för ett antal år sedan sammanfattades resultatet under rubriken "Att förlägga miljoner". Man kunde konstatera att när konkurrensen upphörde försvann också prispressen, och då blev produkterna dyrare.

Jag tror att utvecklingen kommer att bli densamma om man får ett monopol på framställning av läroböcker. Jag har själv skrivit läroböcker,

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstälthet
av läromedelspro-
duktionen*

och jag har i samband därmed undersökt produktionskostnaderna hos olika förlag. Jag kan försäkra kammaren att inte låg de statliga producenterna lägst.

Frågan om kvaliteten på läromedlen är naturligtvis viktig. Jag tror att man kan säga att kvaliteten i dag inte är helt tillfredsställande, och man kan kanske med visst fog tala om risk för sjunkande kvalitet. Av det skälet har jag flera år å rad här i riksdagen motionerat om åtgärder för stöd åt läromedel och facklitteratur, bl. a. i samband med behandlingen av litteraturstödet i våras. Dessa förslag har avslagits.

Inte kan väl kvaliteten i läroböckerna bli bättre av att ett enda förlag får rätt att ge ut alla läroböcker. Är det inte tvärtom så att chansen för god kvalitet ökar om skolor, lärare och utbildningsnämnder kan få välja mellan olika böcker från olika förlag? Kan inte de människor som skall använda läromedlen – skolorna, lärarna, eleverna genom sin representation – själva avgöra kvaliteten på böckerna långt bättre än statliga tillverkare eller statliga myndigheter?

Kravet på allsidighet och objektivitet är naturligtvis också väsentliga krav på läromedlen. I svaret sägs att innehållet i dessa begrepp inte är givet en gång för alla. Det uttalandet har jag litet svårt att förstå. Betyder det, fru statsråd, att "objektivitet" har en innebörd vid ett tillfälle och en annan innebörd vid ett annat tillfälle? Betyder det att "objektivitet" har en innebörd under en regering och en annan innebörd under en annan regering? Jag tycker det skulle vara intressant att höra vad det är som ligger bakom den formuleringen.

Vi har i dag en objektivitetsgranskning av läromedlen, bl. a. i samhällskunskap. Denna läromedelsgranskning är naturligtvis inte metodiskt helt tillfredsställande, men den är ändå ett rätt ambitiöst försök att från samhällets sida påverka graden av objektivitet. Men en sådan objektivitetsgranskning förutsätter såvitt jag kan förstå att "objektivitet" är ett begrepp som har en en gång för alla given innebörd och att man inte genom politiska beslut skall avgöra vad "objektivitet" är för någonting. – Här finns uppenbarligen en oklarhet i det svar statsrådet lämnat.

Enligt min mening är kravet på allsidighet och objektivitet det väsentligaste skälet mot en socialisering av läromedelsutgivningen. Hur skulle det se ut om staten på en gång hade rätt att ge ut alla läroböcker och att granska objektiviteten i dessa läroböcker? Vilken enastående möjlighet för de politiskt maktägande att starta den politiska indoktrineringen redan på lågstadiet! Var det syftet med den socialdemokratiska partikongressens beslut – att man på detta vis skulle öka det styrande socialdemokratiska partiets möjligheter att påverka själva innehållet i läroböckerna? Instämmer i så fall statsrådet Hjelm-Wallén i den målsättningen? På den punkten tycker jag att man borde kunna lämna ett svar även inför starten av en kartläggning.

För dem som har skrivit läroböcker uppkommer frågan: Vad händer med befintliga läroböcker som används i skolorna och som är utgivna på privata förlag? Skall de förbjudas? Skall skolorna förbjudas använda

dem? Skall det föreskrivas att utgivningen av nya upplagor skall ske vid det statliga förlaget och inte på t. ex. Bonniers? Skall framställningen av läroböcker av detta slag helt förbjudas därför att de en gång utgavs på ett privat förlag? Får vi i så fall rätt att använda ett norskt eller ett danskt förlag? Och vad händer om man försöker importera i Danmark och Norge framställda läromedel? Ligger det inte i förlängningen av det här resonemanget att ni också måste kontrollera distributionsledet och därför socialisera bokhandeln?

Min slutsats är att alla de krav på bra läromedel som finns angivna i statsrådets svar – att de skall vara billiga, att de skall vara av hög kvalitet, att de skall vara allsidiga och objektiva – talar för att det bör finnas många olika utgivare av läroböcker. Om staten fick monopol på framställning av läromedel skulle läromedlen bli dyrare, de skulle få lägre kvalitet och de skulle kännetecknas av mindre allsidighet och mindre objektivitet.

Denna slutsats är inte särskilt märklig; den har bl. a. riksdagen kommit till tidigare. Med anledning av propositionen om läromedel 1973 uttalade utbildningsutskottet – vilket riksdagen anslöt sig till – att samhället inte kan ta över produktionen av läromedel. Man avstyrkte därför en motion om samhällsproduktion av läromedel. Motivet för detta ställningstagande från riksdagens sida var att många förlag producerar både läroböcker och andra böcker och att man av det skälet skulle för att socialisera läromedelsutgivningen också behöva socialisera all bokutgivning. Det skulle uppenbarligen kunna utgöra ett hot mot tryckfriheten.

Den socialiseringsbit det här gäller har alltså direkt anknytning också till yttrandefriheten och den andliga friheten i vårt land. Därför är detta en oerhört viktig fråga. Det är en fråga där vi har rätt att få ett klarare besked än det vi fick i fru Hjelm-Walléns svar. Jag vill alltså upprepa: Planerar ni för framtiden en socialisering av läromedelsutgivningen? Är den i ert svar angivna kartläggningen en förberedelse för en sådan socialisering?

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag skall först be att få tacka statsrådet för svaret.

Den helt övervägande delen av de läromedel som används i grundskolan, gymnasieskolan och högskolan framställs, marknadsförs och distribueras i privat regi. Det betyder att privata företag gör stora vinster på läromedel. Företagens vinster får ytterst skattebetalarna bekosta via den proportionella kommunalskatten. I en prisundersökning som läromedelsutredningen företog kunde konstateras att "läromedel för grundskolan och gymnasiet i genomsnitt alltid är för förlagen framgångsrika projekt". Ja, varför skulle annars läromedelsföretag växa upp som svampar ur jorden?

Man kan alltså slå fast att framställningen av läromedel styrs av profiten. Man kan vidare fråga sig om detta är ett rimligt förhållande. Läromedelsproduktionen borde väl om något område undandras den privata

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

spekulationen.

Det är regering och riksdag som fastställer utbildningens inriktning, men det är de privata profitintressena som svarar för att genom sin utgivning tolka och i praktiken styra en stor del av undervisningen i vårt land.

Den privata kontrollen av läromedelsproduktionen leder till att de borgerliga värderingarna befästs. Fortfarande är t. ex. svensk historia en historia om svenska kungars öden och leverne. Arbetarrörelsens historia och dess ideologi har fortfarande ett alltför litet utrymme i skolböckerna. Inte heller förhållandena i det moderna samhälls- och arbetslivet har det utrymme de borde ha i läromedlen. Alltjämt förmedlas via läroböckerna en ensidig borgerlig världsuppfattning.

En rad utredningar har alltsedan 1934 sysselsatt sig med läromedelsproblematiken. Man har undersökt hur utbildningsväsendet bäst skall kunna försörjas med läromedel, som stöder de mål för utbildningen som statsmakterna fastställt, och hur läromedlen skall kunna bli effektiva hjälpmedel för lärare och elever i inlärningsprocessen. Läromedelsutredningen konstaterade att läromedelsproduktionen "är så starkt koncentrerad till vissa företag att man kan tala om monopolistiska tendenser". Och den utveckling som bl. a. i propositionen 1973:76 kunde konstateras, nämligen att utvecklingen på läromedelsområdet går mot större enheter, har fortsatt. Det sker en fortsatt ägarkoncentration när det gäller företagen på läromedelsområdet.

Det är sant att samhället under senare år på olika sätt försökt engagera sig i produktionen av läromedel. En central läromedelsnämnd har tillkommit för att granska objektiviteten i alla slag av läromedel. Nämnden har parlamentarisk sammansättning, men man kan starkt ifrågasätta om objektiviteten belyses ur alla aspekter så länge vpk är utestängt från deltagande i denna nämnd. Så länge som inte alla riksdagspartier har rätt att delta i denna granskning, är vpk inte berett att kalla granskningen objektiv.

Dessutom har statens institut för läromedelsinformation upprättats. Vidare är staten direkt engagerad via Liber Grafiska AB i produktionen av läromedel. Jag vill på inget sätt förringa betydelsen av dessa engagemang från statsmakternas sida, men med vetskap om den starka koncentrationsprocess som pågår undrar jag om det inte vore befogat med mer genomgripande åtgärder för att säkra samhällets inflytande på läromedelsproduktionen. Samhällets andel av läromedelsproduktionen uppgår bara till 10 % av läromedelsmarknaden.

Frågan om förstatligande av läromedelsproduktionen är ingalunda ny. Vänsterpartiet kommunisterna har drivit frågan om statligt övertagande av läromedelsproduktionen sedan lång tid tillbaka och i olika varianter. Så tidigt som 1937 motionerade det dåvarande kommunistpartiet om ett statligt skolboksförlag. 1945 stödde kommunisterna en socialdemokratisk motion om utredning angående ett statligt bokförlag. Denna motion bifölls också av riksdagen. 1962 avlogs en motion angående in-

rättande av ett statligt förlag för skolböcker, och 1964 gav riksdagen regeringen till känna sin uppfattning angående utredning av frågan om ett samhällsägt bokförlag. 1972 avslogs en begäran om en utredning om hur spekulativen på läromedelsmarknaden skall stoppas. Senast i år har vpk motionerat om ett förstatligande av Esselte Studium AB och av läromedelsföretag kontrollerade av Esselte.

Det lär finnas upp emot 800 företag som tillverkar någon form av läromedel. Många av dessa företag är små. Men det finns en jätte bland företagen, och det är Esselte. Esselte, som är Västeuropas största i sitt slag, behärskar hälften av den svenska marknaden. En enorm koncentration av privata förlagsresurser har samlats under Esselte på senare tid. Här kan nämnas Svenska Bokförlaget, A. V. Carlsson, Bergvalls, Saga, Svensk Lärartidnings förlag, Skrivrit, Norstedts skolavdelning, Almqvist & Wiksells skolavdelning och Gumperts.

Det föreligger med andra ord ett motsatsförhållande mellan samhällsintressena och de privata intressena, som inte kan upphöra på annat sätt än att Esselte Studium AB och andra av Esseltekoncernen kontrollerade läromedelsföretag övergår i samhällets ägo.

Till statsrådet vill jag säga att jag till stor del instämmer i vad som sägs i svaret. Man har från regeringshåll observerat den starka koncentrationsprocessen, och man har funnit en motsägelse i det förhållandet att statsmakterna fastställer utbildningspolitiska mål medan de privata företagen får tolka de målen. Man kommer från regeringshåll att kontinuerligt följa utvecklingen på läromedelsområdet och man vill garantera att skolan får tillgång till objektiva och allsidiga läromedel.

Socialdemokraterna analyserar alltså problemställningen på ett riktigt sätt, och så långt är allt gott och väl. Men slutsatsen blir en ordentlig kullerbytta. Regeringen avser endast att ånyo låta kartlägga läromedelsbranschen, utan att vid denna kartläggning ta upp frågan om förstatligande. Trots att statsrådet liksom jag konstaterar att det förekommer påtagliga brister på detta område är hon inte beredd att vidta några som helst åtgärder. Allt förblir vid det gamla.

Jag hade därför trott att både herr Molin och herr Burenstam Linder skulle vara nöjda med svaret. Statsrådet sitter på två stolar. Någon gång måste man ramla mitt emellan – jag väntar på den dunsen. Det förvånar mig egentligen inte att statsrådet – som jag ser det – tillmötesgår borgerliga partier. Det har hänt så ofta på sista tiden. Men vad som är anmärkningsvärt är att statsrådet verkar ha åsidosatt rekommendationer från sitt eget partis kongress. I andra sammanhang talas det vitt och brett om att lyssna på rörelsen. Har statsrådet glömt bort det lyssnandet?

Vänsterpartiet kommunisterna menar att det enda sättet för samhället att erhålla något betydande inflytande över läromedelsproduktionen är att förstatliga densamma. Vänsterpartiet kommunisterna har anvisat en praktisk väg att nå detta mål, nämligen att som en första etapp socialisera åtminstone det största av läromedelsföretagen, Esselte.

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Läromedelsutredningen som väl trots allt borde besitta en större sakkunskap än den som fanns representerad vid den socialdemokratiska partikongressen sade i sitt betänkande att ett samhällsövertagande av hela läromedelsmarknaden inte är möjligt i dagens situation med ett stort antal olika slags läromedel och en på ett stort antal förlag och branscher splittrad läromedelsmarknad.

Vi har i dag ungefär 700 olika företag som levererar läromedel, men då har jag i detta inkluderat allt från suddgummi till TV – eller annan AV-materiel. Vad diskussionen här rör sig om är givetvis i första hand läroböcker – det tar jag för givet. Det rör sig alltså inte om läromedel i stort; i så fall är antalet producerande förlag betydligt mindre.

Men jag ställer mig frågande inför en sak. Kan man över huvud taget förstatliga läromedel? Att man kan göra det som en typ av samordning och på annat sätt när det gäller läkemedel, har ju framgått av den debatt som nyligen förts här i kammaren. Både herr Staffan Burenstam Linder och herr Molin tog i sina anföranden upp den nu gällande grundlagen och även det förslag till grundläggande fri- och rättigheter som föreligger i ett betänkande. Låt mig läsa i det aktuella kapitlet 2 § första stycket: "Varje medborgare åtnjuter yttrande- och tryckfrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt uttrycka sina tankar, åsikter och känslor samt meddela uppgifter och upplysningar." Detta är förslaget till den nya lydelsen som riksdagen med all sannolikhet kommer att antaga. Innebörden är att varje människa i det här landet och varje förlag har rätt att ge ut en bok, kalla den lärobok och ta upp till behandling praktiskt taget vilket ämne som helst.

För läroböcker i samhällsorienterande ämnen finns nu en central granskning, objektivitetsgranskningen, men i huvudsak kan skolan i dag välja läromedel fritt. För ett par år sedan hade jag här i kammaren en debatt med dåvarande utbildningsministern, statsrådet Carlsson. Jag hade ställt en fråga angående den lokala skolstyrelsens svårigheter att vara den instans som enligt gällande förordning är ansvarig för val av läromedel och att göra dessa val. Statsrådet svarade då att han för sin del skulle göra allt vad han kunde för att skolstyrelserna inte skulle frånhända sig denna rätt.

Om jag nu kopplar samman den princip som dåvarande utbildningsministern gjorde sig till tolk för, nämligen att det är den lokala skolstyrelsen som är huvudansvarig för val av läromedel, med grundlagens krav på rättighet för var och en att ge ut en lärobok, framkommer en tydlig glidning. Jag är ganska säker på att denna glidning har skett i samband med bytet av utbildningsminister, därför att grundlagen är trots allt en fastare grund att bygga på.

I stället för att diskutera förstatligandet av läromedel som man nu gör borde man diskutera, vilket också herr Burenstam Linder anförde, ett tvång från statsmakternas sida när det gäller vilka läromedel som skall användas i skolan. Man bortser helt från den nu gällande principen

att det yttersta ansvaret åvilar skolstyrelserna.

I princip har ett steg redan tagits på den vägen. Inom Kommunförbundet finns det en tendens att fastställa ett allt mindre antal titlar och att begränsa lärarnas urvalsmöjlighet. Det är ju i allmänhet lärarna som lägger fram förslagen om läromedel. Kommunsamköp, som till stor del svarar för inköpen av läromedel, har dessutom föreslagit läromedelsföretagen att dessa skall upphöra med direktinformation till lärarna och i stället låta all information kanaliseras genom och samordnas av Kommunsamköp.

Detta kan naturligtvis ses som ett litet första steg, och nästa steg i det s. k. förstatligandet av läromedel måste alltså bli att staten talar om vilka böcker som skall vara tillåtna att saluföras i skolorna. Men om vi går till andra stycket av samma paragraf om de grundläggande fri- och rättigheterna som jag nyss citerade så heter det: "Varje medborgare åtnjuter rätt till information, rätt att taga del av allmän handling samt rätt att i övrigt inhämta och mottaga uppgifter, upplysningar och meningsyttringar." Det sista avser den s. k. läsrätten.

Då kommer ett förslag att begränsa och klart styra skolornas val av läromedel som i sin tur medför att eleverna inte får den fria rätten att inhämta och mottaga uppgifter, upplysningar och meningsyttringar, och givetvis strider detta mot de av statsrådet anförda kraven på allsidighet.

Jag förutsätter att den socialdemokratiska partikongressen diskuterade den här frågan ingående, och jag skulle vilja ha ett besked av statsrådet Lena Hjelm-Wallén, inte om själva förstatligandet och den ideologiska bakgrunden bakom det utan om i vad mån det rent tekniska genomförandet av förstatligandet diskuterades och i vad mån nu gällande grundlag och än mera förslaget om grundläggande fri- och rättigheter i så fall skulle påverka ett sådant förstatligande.

Jag kan inte se annat än att statsrådet måste hålla med mig om att ett sådant förslag om förstatligande i praktiken innebär en central dirigerings av vilka läromedel våra svenska skolor får använda i undervisningen, och det anser jag, liksom Staffan Burenstam Linder, dels vara åsiktsförtryck, dels strida mot andra stycket i 2 § om de grundläggande fri- och rättigheterna.

Till sist vill jag bara ställa en ytterligare fråga till statsrådet, och den gäller kartläggningen. Läromedelsutredningen gjorde en ordentlig kartläggning av läromedel och läromedelsproduktion i vårt land. Vad är det för kartläggning statsrådet syftar till? Gäller den antalet förlag, förlagens olika titlar, användningen av läroböcker från olika förlag, upplagsstorlekar, prissättning e. d. eller är det en kartläggning också på så att säga ideologisk grund som går utanför den objektivitetsgranskning som nu sker av de centrala läromedlen?

Jag delar åsikten att statsrådet i viss mån sitter på två stolar, och eftersom statsrådet kanske har byggt upp svaret på räddningsplankan kartläggning vore det intressant att höra vilken form av kartläggning som statsrådet Lena Hjelm-Wallén avser att starta.

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

Fru statsrådet **IJELM-WALLÉN:**

Herr talman! Först vill jag säga till herr Burenstam Linder: Om han tror att det är att skaffa sig arbetslivserfarenhet att vara oppositionspolitiker i riksdagen så har han helt missförstått den debatten.

Jag menar att röstläget i den här debatten borde kunna tonas ner åtskilligt. Av mitt svar framgick det ju att regeringen inte har några aktuella planer på att förstatliga läromedelsproduktionen – självklart inte heller några hemliga planer som vi inte avslöjar, vilket herr Burenstam Linder sökte förläcka.

Otvetydigt finns kravet på förstatligande inskrivet i det socialdemokratiska partiprogrammet, men partikongressen har också fattat beslut om mera näraliggande handlingslinjer för regeringen. I dessa handlingslinjer heter det att regeringen nogsamt skall följa utvecklingen på läromedelsområdet och vidta de åtgärder som behövs för att samhället skall få erforderligt inflytande över läromedelsproduktionen.

Det beslut som partikongressen fattade menar jag innebär att vi just skall följa utvecklingen. Det sker genom den aviserade kartläggningen. Det är alldeles klart att samhället måste ha stort inflytande över läromedelsmarknaden, men det kan ta sig många uttryck. Jag har i svaret redogjort för hur inflytandet ser ut i dag, men om detta räcker får alltså kartläggningen utvisa.

Det är alldeles givet att om de monopoltendenser som redan i dag finns inom branschen ytterligare förstärks – framför allt genom att det helt dominerande privata förlaget blir ännu mycket större – eller om branschen på annat sätt inte kommer att fungera tillfredsställande måste samhället gripa in mera aktivt. Då kan någon form av förstatligande bli aktuell – men med bevarande av god tillgång på läromedel och möjligheter att göra urval. Vi eftersträvar inte något enhetsläromedel, något åsiktsmonopol på läroboksutbudet. Tvärtom! Vi anser att det är vår skyldighet att effektivisera branschen med bibehållande av konkurrensen – konkurrensen där den fungerar bra, det gör den tyvärr inte på hela området – och med bibehållande av valfriheten för konsumenterna, dvs. kommunerna och ytterst lärare och elever.

Fru Sundberg frågade vad kartläggningen skulle innehålla. Jag menar med begreppet kartläggning precis det som ligger i ordet. Det rör sig om att skaffa fram uppgifter om branschen, dvs. antalet förlag, deras marknadsandelar, ägarstruktur, prisutveckling, vinstmarginaler, eventuell förekomst av konkurrensbegränsande åtgärder, men också om hur branschen fungerar i sin uppgift att förse skolan med läroböcker, dvs. överensstämmelsen mellan skolans behov av läromedel och branschens förmåga att tillgodose detta behov. Med det menar jag antalet böcker per ämne, var böcker saknas helt, osv. Några förslag till åtgärder ber jag inte om i detta kartläggningsarbete.

Det förvånar mig att t. o. m. en kartläggning misstänkliggörs från borgerligt håll. Branschen har inte kartlagts sedan 1969, och ingen kan väl säga att den fungerar helt tillfredsställande. Jag kan inte tolka det på

annat sätt än att ni är mycket starkt förblindade i er tro på de fria marknadskrafternas spel. Ni måste väl också inse att samhället har skyldigheter på detta område, gentemot skolorna lokalt, gentemot eleverna. Jag menar att vi skulle springa ifrån denna skyldighet genom att sitta med armarna i kors och bara förlita oss på en fri konkurrens. Det här har folk inom branschen också förstått. Någon dag efter det att partikongressen tog sitt beslut att föra in förstatligandekravet i partiprogrammet uttalade Essetekoncernens verkställande direktör Sven Wahlgren i Upsala Nya Tidning att han välkomnar en objektiv utredning om branschen.

Jag menar att det är helt omöjligt att förfäktat marknadskrafternas fria spel inom den här branschen. Det fungerar inte tillfredsställande så som det nu är. Denna blåögda tro på marknadskrafterna har i realiteten också riksdagen för länge sedan lämnat. De direkt berörda, elever, lärare och lokala skolstyrelser, kan ge besked om hur situationen ser ut. Där marknaden är kommersiellt intressant, där ger sig alla producenter ut och slåss med varandra genom fördyrande marknadsföringskostnader, stora kostnader som ytterst måste betalas av skolstyrelserna och skattebetalarna. Nybörjarböcker i engelska och matematik kan vara exempel på sådana områden. Antalet utbudna böcker i detta nybörjarmaterial är 15 resp. 12. Lärare kan berätta om hur de utsätts för marknadsföringskampanjer som de ibland upplever som ganska påträngande. Lärare kan också berätta om hur de ibland upplever utbudet alltför omfattande, någonting som gör hela urvalssituationen mycket förvirrad. Kommunala skolpolitiker uttrycker ofta sitt missnöje över läromedel. Det må gälla priser eller läroböckernas standard, marknadsföringen eller tillgången på läromedel. Även där den fria konkurrensen fungerar finns det alltså anledning till kritik. Det här är inte alls något okänt fenomen. I Falu-Kuriren instämmer man i den här synen och uttrycker sig så här:

”Inom skolorna finns det faktiskt visst gehör för idén att förstatliga läromedelsindustrin. För detta har faktiskt läromedelsförlagen sig själva att skylla i viss mån.”

Men det finns en ännu allvarligare kritik, nämligen att läromedelsbranschen i dag inte lever upp till kravet att fylla hela skolans behov av läroböcker. Många av gymnasielinjernas varianter och grenar och en stor del av gymnasieskolans specialkurser anses inte vara kommersiellt intressanta, eftersom de har för ringa omfattning. Likaså är det ointressant att producera böcker för invandrarundervisning, för specialundervisning och över huvud taget för små grupper, för elever med särskilda behov.

Eftersom de fria marknadskrafterna inte fungerar inom branschen i detta avseende blir det staten som måste gå in via produktionsstöd för att täcka de värsta bristerna. De privata intressena är alltså en dålig garanti för ett mångsidigt utbud av läromedel. Så länge marknaden var expansiv fanns det intresse från de privata förlagens sida att ge ut läromedel – många och olika läromedel. Men när marknaden inte längre är expansiv, när vinsterna inte längre blir lika goda, gäller samma regler som i all övrigt privat ekonomisk verksamhet; det rör sig om nedskärningar, be-

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

gränsningar av sortiment, begränsningar av udda material. Utan samhälleliga ingripanden skulle detta alltså bli mycket kännbart för skolan, och vitala delar i hela skolans verksamhet skulle få stora svårigheter.

När den nya läroplanen för grundskolan genomfördes 1969 krävdes det väldigt många nya läromedel. Förlagen arbetade hårt, skrev om, skrev nytt, gjorde läromedelspaket, övningsböcker, ljud- och bildmaterial, extra bredvidläsningsböcker osv. Det här var en jätteuppgift för förlagen och för alla de författare som tog på sig stor arbetsbörda. Och det är någonting som skolan självfallet måste vara tacksam för – även om man så här i efterhand kan säga att en hel del läromedel och läromedelspaket nog ibland togs emot alltför okritiskt. Men i stort sett fick skolan bättre läromedel, som följde den nya läroplanen och som eleverna upplevde som stimulerande. Men priserna ökade – kraftigt!

Nu tror jag att den här guldåldern för läromedelsförlagen är passerad. Kommunerna har blivit mindre benägna att köpa dyra läromedel. Det finns en press på förlagen att producera billigare för att få sina produkter sålda. Marknaden är alltså inte lika lönsam längre. Kommunerna har blivit mer kostnadsmedvetna, och lärarna och eleverna har fått ett nytt motstånd mot heltäckande läromedel i form av paket.

Det här har gjort att de mest lukrativa områdena inom branschen har försvunnit. Det finns en risk i detta också. Fru Lantz menar att förlagen gör stora vinster på läromedlen, men jag vill säga till henne att det förmodligen inte är så i dag. Det gäller enstaka läromedel, men det gäller inte hela branschen. Det där får vi låta kartläggningen utvisa. Jag tror inte att det är så enkelt som att koncentrationen är en följd av stora vinster. Det kan vara tvärtom, och med det finns en risk förenad, nämligen att en dålig lönsamhet på området också innebär koncentration. Det har varit fallet för de företag som det statliga förlaget har fått överta.

Risken är också att utrymmet för experiment på läromedelsområdet minskar i denna situation och att man kanske ytterligare sviker de smala områdena i skolverksamheten och satsar på säkra kort i stället. Detta måste vi från samhällets sida självfallet vara på vår vakt emot, ty vår uppgift måste vara att garantera möjligheterna till experiment och utveckling på läromedelsområdet. Det är då ytterligare ett skäl till ökat ansvarstagande från samhällets sida på läromedelsområdet.

Läromedel är ju inte vilken produkt som helst. Det är samhället som skapar behovet av dem och som i stort sett fastställer vad produkten, läroboken, skall innehålla. Samhället har ju en direkt skyldighet att se till att de läromedel som erbjuds eleven i undervisningen stämmer med läroplanerna och att innehållet är allsidigt och har en acceptabel kvalitet. Vidare är det kommunerna som är konsumenterna. Kostnaderna för läromedlen drabbar ytterst kommunalskattebetalarna.

Av dessa skäl måste vi skaffa oss större inflytande. Men ett större inflytande innebär inte att vi vill ha ett statligt monopol på denna sektor. Allt tal om att vi socialdemokrater skulle eftersträva ett statligt monopol inom läromedelsframställningen är helt fel. Det är alldeles befängt att

påstå att vi skulle önska likriktade läroböckerna och skapa någon sorts enhetsläromedel, vad nu det kan vara. Studera våra kongressprotokoll och kongressmaterialet i övrigt – det finns ingenting där om detta.

Det är fel av flera skäl. För det första kommer vi inte att ändra på principen att skolstyrelserna tillsammans med ämneskonferenserna och tillsammans med klasserna och eleverna väljer läromedlen. Det är riktigt, som både fru Sundberg och herr Burenstam Linder säger, att den rätten inte förmenas dessa parter i dag och inte skall förmenas dem i framtiden heller. I detta val måste det självfallet finnas flera läromedel att tillgå. Tyvärr är det, som jag har sagt, inte fallet i dag på alla områden, eftersom branschen sviker sin uppgift.

För det andra kan man heller aldrig tvinga läraren och klassen att använda ett visst läromedel. Det är helt uteslutet och kommer att vara det i fortsättningen också.

För det tredje måste den granskning som läromedlen i dag utsätts för gälla både de som produceras av statliga förlag och de som framställs av andra förlag. Herr Burenstam Linder har fel när han säger att Sveriges Radios icke eterburna läromedel inte granskas. De blir granskade.

Beträffande objektiviteten vid granskningen skulle jag vilja säga att herr Molin säkerligen känner till att åtskilliga samhällsvetare har framfört den uppfattningen att det inte går att en gång för alla tala om vad objektivitetsbegreppet skall innehålla. Jag delar den bedömningen. Ett sådant begrepp måste ses mot bakgrund av den kunskap som vi har vid varje tidpunkt, och därför betyder samhällsförändringarna väldigt mycket för vad vi lägger in i det begreppet. Men det skiftar inte med olika regeringar eller på något liknande sätt, som herr Molin försökte antyda. Herr Molin borde väl vara medveten om att vi inte längre använder Bibeln som lexikon för t. ex. naturvetenskapliga kunskaper, vilket ju en gång i tiden skedde.

Om jag gör ytterligare en utveckling beträffande det objektiva och det allsidiga, skulle jag vilja säga att jag har den allmänna uppfattningen att läromedlen i dag ur objektivitetssynpunkt har ett tillfredsställande utseende. Jag tror att dels den granskning som sker, dels den allmänna medvetenheten om denna fråga gör att vi har fått den här förbättringen till stånd.

Men visst brister det i allsidighet. Objektivitetsbegreppet kan ju endast avse vad som står i läroboken – inte vad som inte står där. Allsidigheten däremot avser ju hela beskrivningen av verkligheten. Tar läroboken upp det som är relevant? Ger man genom sitt urval av stoff en rättvis beskrivning av vårt samhälle? Här menar jag att det är riktigt när man t. ex. från fackligt håll anklagar vissa läromedel för att de inte i tillräcklig utsträckning innehåller det som ändå av stora löntagargrupper anses vara mycket viktiga delar av verkligheten.

Jag kom egentligen av mig i min uppräknings av anledningarna till att vi inte ville ha ett statligt monopol. Den tredje punkten sade jag gällde att granskningen självfallet skulle vara kvar i framtiden oberoende

av vilka former det ökade samhällsinflytandet får.

Den fjärde punkten är för mig att också ett ökat statligt grepp över själva produktionen innefattar att olika författare eller författarlag får utveckla sina idéer om läroboksframställning. Jag menar att konkurrensen mellan författare och författarlag är betydelsefull.

Det är självklart att man lokalt skall kunna välja läromedel och välja bland flera. Och det är något som våra insatser hittills har gått ut på.

Sammanfattningsvis vill jag säga att socialdemokratins inställning i läromedelsfrågan är att samhället måste ta på sig ett avsevärt inflytande – av alla de skäl som jag har nämnt. Men inte för att likrikta eller för att ge sig in på alla de faser som de borgerliga beskriver, utan för att förbättra situationen och effektivisera läromedlen.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Fru statsrådet förde en debatt mot de fria marknadskrafterna, men inlägget måste ha varit riktat mot någon frånvarande debattör. Såvitt jag vet är det ingen här i kammaren som ansett att de fria marknadskrafterna, såsom statsrådet tycktes uppfatta dem, skulle verka på den här marknaden. En stat behövs för att dra upp ramar och riktlinjer och kontroll och både det ena och det andra i den ekonomiska verksamheten. Det ingår åtminstone i det budskap som vi försöker förmedla. För att ta ett exempel anser vi att man skall ha en objektivitetskontroll. Jag gick t. o. m. så långt att jag ansåg att det skulle vara en sådan även när det gäller Sveriges Radios tryckta läromedel, kanske för övrigt också i fråga om dess bildmaterial, vilket f. n. inte är fallet.

När det gäller de tryckta läromedlen kanske jag yttrade mig en smula oförsiktigt. Om jag förstår rätt har de borgerliga partierna gemensamt i riksdagen försökt driva kravet på att det verkligen skall vara beslut på att objektivitetsgranskning skall förekomma; att den borgerliga reservationen föll i riksdagen men att det ändå föreligger en frivillig överenskommelse mellan läromedelsnämnden och Sveriges Radio om en sådan granskning. Det är möjligt att jag har fel härvidlag. Jag uttryckte mig som sagt en smula oförsiktigt, men jag anser att det alltså skall vara inte bara en sådan frivillig överenskommelse.

På tal om marknadskrafterna hade statsrådet också en hel del resonemang om läromedel på smala sektorer. Ja, det är riktigt att det finns sådana smala sektorer, och de är också exempel på att det där behövs ingripanden av samhälleligt slag – man har ju ett system med en viss subventionering av läromedelsproduktionen på sådana områden. När det gäller det statliga förlaget Liber tror jag att statsrådet tvingas erkänna att det förlaget inte utan speciellt stöd gör några särskilda insatser för att få ut mera läromedel på smala sektorer än vad andra företag gör, så nog är det väl fel att säga att branschen här sviker. Jag vill också påminna statsrådet om att när det gäller de statliga företagens verksamhet finns det klart bestämt – på socialdemokratiska förslag – att den skall vara lönsam. Därför kan jag inte heller anklaga Liber för att det förlaget

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

kanske inte ägnar sig åt någon verksamhet av det slag som statsrådet tycks tänka sig. När det gäller Liber tror jag dessutom man måste säga sig att detta statliga förlag inte producerar några billigare läromedel för skattebetalarna. Är det så att statsrådet Hjelm-Wallén går omkring i tron att kostnaderna för skattebetalarna – något som ofta återkommer i hennes debattinlägg här – på något sätt skulle bli lägre, om det blev ett statligt monopol? Det är sannolikt tvärtom, och den verksamhet som det statliga förlaget Liber hittills har bedrivit tyder inte på att det skulle bli några kostnadssänkningar.

Så fort man talar om en kartläggning, sade statsrådet, misstänkliggörs den för att det skulle betyda att man skulle vilja socialisera. Med en viss belåtenhet antecknade jag just ordvalet "misstänkliggörs" på tal om en socialisering. Jag är glad över att statsrådet själv känner det så i själen: att det vore ett misstänkliggörande att tala om socialisering. Men att vi har den föreställningen att det kanske finns utrymme för denna misstanke beror på att den socialdemokratiska kongressen faktiskt fattade ett sådant beslut för sin del. Det gör ett mycket egendomligt intryck när man nu hör fru Hjelm-Wallén säga att allt tal om monopol på detta område är befängt och att det inte alls är det som socialdemokraterna strävar efter. Men om det nu verkligen bleve ett förstatligande av läromedelsproduktionen – skulle då inte det vara ett monopol? Jag förstår inte hur det kan kallas befängt att vi försöker argumentera emot ett sådant monopol.

Statsrådet säger att man absolut inte har några planer på att socialisera läromedlen, men i så fall skulle vi väl kunna få ett klart uttalande om det kusliga i idén att ha ett statligt monopol på läromedelstillverkningen – annars finns det ju utrymme för tanken, att man så småningom tar tag i kongressens beslut och, om man får majoritet i riksdagen efter nästa val, också försöker att då förverkliga detta beslut.

Jag skulle alltså vilja höra statsrådet klart deklarerat att ett statligt läromedelsmonopol vore någonting kusligt. Har ni från *något* land någon erfarenhet som ger stöd för att detta skulle vara förenligt med vad vi alla – eller åtminstone nästan alla – här i kammaren skulle vilja känneteckna som frihet? Finns det *något* sådant exempel? Jag antar att man i östlänterna har en socialiserad läromedelstillverkning och att det är därför som t. ex. fru Lantz är så förtjust i detta, men för fru Hjelm-Wallén borde det vara angeläget att göra ett klart avståndstagande från ett sådant system.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Statsrådet Hjelm-Wallén bekymrar sig över vårt rösläge i den här frågan. Om det syftade på mig skulle jag vilja svara, att det beror på att jag är väldigt oroad över att samtidigt som man säger att man har en effektiv insyn i den här branschen vill man inte ta avstånd från kongressbeslutet utan säger att man skall göra en kartläggning. Enligt min mening behövs det ingen kartläggning, för det hela är ganska nyligen

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

kartlagt. Kvar finns ju misstanken: Till vad skall man använda det material kartläggningen ger, om man inte har tänkt sig väsentligt större samhällsinsatser?

Jag medger gärna att jag känner stark oro för att socialdemokraterna, om de får majoritet under nästa mandatperiod – i det fallet tillsammans med kommunisterna, och vi har hört av fru Lantz vart de driver – kommer att aktualisera väsentliga förstatliganden på det här området. Men jag tycker att mycket av det som sades här visar hur onödigt det egentligen skulle vara. Jag kan inte låta bli att konstatera att fru Lantz på en gång sade att bokförlagen växte upp som svampar ur jorden, och då borde det rimligen finnas en väldig massa, och att det rädde en starkt monopolistisk utveckling, och då borde man vara på väg mot ett enda förlag. Det visar väl i någon mån vilket underlag man har för de påståenden man gör i den här debatten.

Läget är ju det att vi inte alls har något läroboksmonopol f. n. Vi har ett flertal privata förlag, vi har det statliga Liber och vi har också en del andra. Vad vi hotas av är däremot att, om den socialdemokratiska partikongressens önskningsår går igenom, få ett statligt monopol.

Jag tyckte emellertid att statsrådet Hjelm-Wallén hade en hel del riktiga argument, som jag kände sympati för. Hon sade att det finns snäva sektorer inom skolan, små ämnen som inte får sina läromedelsbehov tillgodosedda. Det är alldeles riktigt. Läromedelsmarknaden är lukrativ i första hand i de stora ämnena, och det finns inte ett tillräckligt mångsidigt sortiment att välja ur i de små. Jag tror att den beskrivningen är riktig. Det är ett problem som man skall ta itu med, och det har uppmärksammats av folkpartiet, bl. a. i motioner av mig.

Men jag drar av denna beskrivning en helt annan slutsats än vad statsrådet gör. Statsrådet anser att här skall vi ha ett statligt utgivningsmonopol; jag har aldrig hävdat att ni har sagt att det skall finnas bara en bok i varje ämne, men ni vill att staten skall ha monopol på själva utgivningen – man skall så att säga få välja mellan flera olika statstillverkade läromedel. Min slutsats är, som sagt, en helt annan, nämligen att i det här sammanhanget bör samhället i ökad utsträckning stödja utgivning av "exklusiva" läromedel eller läromedel för små sektorer och i fråga om den högre utbildningen väl också av facklitteratur. Jag tycker att det vore värdefullt, om de som vill ge ut läromedel för sådana här små sektorer kunde få räkna med ett ökat ekonomiskt stöd från utbildningsdepartementet. Kommer ni med ett sådant förslag, tror jag att jag kan utlova att i varje fall folkpartiet kommer att ge det sin anslutning här i riksdagen.

Objektiviteten, sade fru Hjelm-Wallén, är någonting som varierar med de kunskaper man har. Det tycker jag var utmärkt sagt. Såvitt jag förstär menade hon att den däremot inte skulle variera med de åsikter man har, och det tycker jag också var utmärkt. Objektiviteten kan alltså inte utläsas vare sig ur Bibeln eller ur det kommunistiska manifestet, inte ens ur det socialdemokratiska partiets program från år 1975. Då finns

det väl ingen anledning att på den punkten göra några ändringar. Om jag förstod statsrådet rätt var hon ju också ganska nöjd med objektiviteten i det läromedelsmaterial som finns.

Detsamma gäller allsidigheten, om man tolkar det begreppet så att inga relevanta bitar får vara utelämnade i läromedlen. Det är också alldeles riktigt, men naturligtvis är det inget argument för statlig utgivning av läroböcker. Objektivitet, allsidighet och relevans i den här meningen kan ju aldrig garanteras av att staten har ensamrätt till utgivning av läroböcker. Det garanteras genom att det finns många utgivare som får konkurrera med varandra. Den utgivare som då brister i något avseende får se att hans läroböcker inte blir använda.

I själva verket talade statsrådets hela argumentation, som jag tyckte var rätt sympatisk, väldigt bestämt emot att staten skall ta över utgivningen av läroböckerna. Därför var det litet ledsamt och alltjämt oroande att statsrådet kom tillbaka och sade att förstatligande *kan* bli aktuellt. Visserligen var det inte fråga om ett enhetsläromedel – att alla skulle läsa samma bok. Men det var fortfarande så att staten skulle ta över de bokförlag som i dag ger ut läroböcker. Den tanken kom igen.

Men förstår då inte statsrådet att vår oro beror på att om man har en enda utgivare av alla läromedel och om man har samma enda granskare av alla läromedel, så är det ett hot just mot allsidighet, objektivitet och relevans i läromedlen. Alla de argument som ni har anfört här talar alltså entydigt mot socialisering av läromedelsutgivningen. Det vore väl då värdefullt om ni ville säga att ni också är emot förstatligande av läromedelsutgivning och att ni vill verka för att riva upp det beslut som den socialdemokratiska partikongressen har fattat.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Så hade jag rätt i alla fall. Regeringen har inga planer på att förstatliga läromedelsföretagen – absolut inte. Efter statsrådets inlägg kan herrar Molin och Burenstam Linder vara nöjda och gå hem lugna.

Det blir en kartläggning utan att frågan om förstatligandet tas upp. Men är inte det ett konstigt ställningstagande? Först analyserar statsrådet i sitt svar och säger att koncentrationen är påtaglig och att det förhållandet är olyckligt. Hon finner att det är ett motsatsförhållande i att statsmakterna fastställer utbildningspolitiska mål medan de privata företagen får tolka dessa mål. Hon kommer att kontinuerligt följa utvecklingen på läromedelsområdet och värnar dessutom om objektiviteten och allsidigheten i läromedlen. Det enda logiska borde vara att regeringen i en kartläggning, om en sådan behövs, tar upp frågan om socialisering.

Som jag tidigare sagt: Inte minst förvånande är detta ställningstagande mot bakgrund av att den socialdemokratiska partikongressen klart uttalar sympatier för förstatligande. Jag tror att de värderingar som förmått socialdemokratiska kongressledamöter att kräva förstatligande bygger på politiska och ideologiska skäl. För vpk är det självfallet de politiska och

Tisdagen den
4 november 1975

*Om förstatligande
av läromedelspro-
duktionen*

ideologiska skälen som gör att vi vill se ett förstatligande av läromedlen.

I dag förmedlar läromedlen i överväldigande grad borgerliga värderingar. Vi vill ha in helt andra värderingar och helt andra saker i läromedlen. Folkets kamp borde mer än kungarnas leverne och öden vara med i historieböckerna, t. ex. arbetarrörelsens historia måste kartläggas mycket mer i läroböckerna. Nuvarande samhällsliv och arbetsliv borde också få mer plats.

Jag är övertygad om att läromedelsförlagen gör stora vinster. Vi tycker att det är principiellt felaktigt att skattebetalarna skall betala de vinster som företagen gör. Det är f. ö. inte små summor som kommunerna varje år får lägga ut på läromedel. Det lär röra sig om 300 milj. kr.

Jag har som sagt svårt att förstå den här kullerbyttan som statsrådet gör i sitt svar.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! När borgerliga talare här slår vakt om läromedelsbranschen sådan den ser ut i dag måste det väl ändå finnas ideologiska motiv bakom detta. Och då trodde jag, herr Burenstam Linder, att motivet var tron på den fria marknadens alla välsignelser.

Jag har här varken talat om ett statligt monopol eller – såsom herr Burenstam Linder hävdade – sagt ifrån att vi absolut inte skall socialisera. Vad jag har sagt är att situationen bör kartläggas, och om kartläggningen visar oss att monopoltendenserna blir ännu starkare än vad de är i dag eller visar oss att branschen på annat sätt inte fungerar tillfredsställande, så måste vi gå in aktivare, och då kan någon form av förstatligande bli aktuellt. Jag har inte alls klart för mig i dag hur det skulle komma att ta sig ut, men naturligtvis har jag med i min tankevärld att det kan komma att bli så – detta naturligtvis också därför att det nu står inskrivet i vårt partiprogram.

Helt klart är emellertid att samhällets inflytande över marknaden måste öka, och det av så enkla skäl som det som herr Burenstam Linder rycker på axlarna åt. Han säger: Ja, visst är det dåligt på vissa smala sektorer. Har herr Burenstam Linder klart för sig hur omfattande dessa "smala sektorer" är? 30 % av gymnasieskolans elever går på dessa "smala sektorer". Man kan inte rycka på axlarna åt detta och mena att det gör ingenting att förlagen inte tar på sig den fulla uppgiften att förse skolan med läromedel. Här menar jag att branschen har svikit.

Den negativism som kom till uttryck hos herr Molin gentemot kartläggningen förstår jag inte. Jag begriper inte hur han kan vara nöjd med sex till sju år gamla uppgifter när vi nu har fått en så intensiv debatt om läromedelspolitiken. Jag är starkt medveten om, genom kontakter ute på fältet, att kommuner och företrädare för skolan inte är nöjda med situationen. Och vi måste väl ändå ha rätt att ha ett visst grepp över hur en sådan här bransch ter sig. Vi vet att Esselte Studium i dag har en mycket stor del av marknaden – omkring 50 % kanske; vi vet inte exakt hur mycket det är. Att kartlägga detta är en väldigt viktig uppgift.

Här har talats om en kuslig situation. Ja, en sådan uppstår enligt min mening om skolan och eleverna inte har tillgång till allsidiga läromedel, till läromedel som ger ungdomarna möjlighet att bilda sig en självständig uppfattning om samhället. Den möjligheten kommer vi att slå vakt om med alla de åtgärder som vi kan vidta.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag vill då bara avslutningsvis för min del notera att man kan dra den slutsatsen av vad statsrådet Hjelm-Wallén sagt, att under jämviktsriksdagen kommer det inte något förslag om socialisering av läromedelsutgivningen men att hotet om socialisering på det här området förvisso kvarstår därefter.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Det vore bra om herr Molin lyssnade till vad jag sade. Det handlar inte om hur det ser ut i riksdagen härvidlag, utan det handlar om hur branschen ser ut, hur branschen fungerar, vilken tillgång skolan har på allsidiga, objektiva läromedel.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Jag har inte ryckt på axlarna inför problemet med försörjning av läromedel på de smala sektorerna. Jag vill bara påpeka för statsrådet att det statliga företaget Liber inte har gjort några större insatser på detta område.

När jag ändå har ordet vill jag också påpeka att det är någonting märkvärdigt med att man säger att om det skulle bli ökade monopoltendenser, så skall man införa ett statligt monopol. Jag tycker att man skall dra en helt annan slutsats, nämligen den att om det finns monopoltendenser skall man motverka dem på det ena eller andra sättet. Den inställningen har vi talat för i alla möjliga näringspolitiska sammanhang, och det gör vi också i detta fall.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Om familjepolitiken

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Burenstam Linders* (m) den 15 oktober anmälda interpellation, 1975/76:9, dels fru *Lantz* (vpk) den 15 oktober anmälda fråga, 1975/76:8, och anförde:

Herr talman! Herr Burenstam Linder har frågat mig om jag anser det önskvärt med större valfrihet för föräldrarna när det gäller formerna för barntillsyn och om jag anser att det finns stöd för att en kraftig utvidgning av den kollektiva barntillsynen är bäst ur barnens synvinkel. Vidare har

herr Burenstam Linder frågat om jag avser att lägga fram förslag om en förkortad arbetsdag för småbarnsföräldrar.

Fru Lantz har frågat mig om jag vill medverka till en kommunal omprovning av utbyggnadsplanerna på barnomsorgens område med sikte på att uppnå full behovstäckning, och vilka konkreta åtgärder i fråga om statlig medverkan jag ämnar föreslå i sådant syfte.

Jag besvarar interpellationen och frågan i ett sammanhang.

Av den regeringsförklaring som lämnades vid riksmötets öppnande framgår att en kraftig utbyggnad av barnomsorgen planeras. Barnomsorgen avses bli en lagfäst kommunal uppgift med skyldighet för kommunerna att svara för en planmässig utbyggnad. Målet skall vara att – utöver den allmänna förskolan för sexåringar – bereda plats inom den kommunala barnomsorgen för alla barn i förskoleåldern till förvärvsarbete eller studerande föräldrar samt för barn med särskilda behov av stöd och stimulans, så att efterfrågan på sådana platser kan tillgodoses. Denna målsättning för samhällets barnomsorg, innefattande även fritidsverksamheten för barn i skolåldern, bör successivt uppnås i alla kommuner inom den närmaste tioårsperioden.

När det gäller barnomsorgens utbyggnad under de närmaste fem åren har en överenskommelse nyligen träffats mellan regeringen och Kommunförbundet. Den innebär en utbyggnad med 100 000 nya daghemplatser och 50 000 nya platser i fritidshem jämte en ökning av platstillgången i familjedaghem. För att ge kommunerna ekonomiska möjligheter att genomföra utbyggnaden av barnomsorgen skall enligt överenskommelsen införas ett nytt statsbidragssystem med väsentligt höjda och värdebeständiga statsbidrag till kommunerna. I syfte att omedelbart få i gång ett ökat byggande av nya daghem och fritidshem har i enlighet med överenskommelsen också genomförts en tillfällig höjning av gällande byggnadsbidrag redan från den 1 november i år. Det nya statsbidragssystem som enligt överenskommelsen införs den 1 januari 1977 är avsett att finansieras genom en socialavgift på arbetsgivarna. En kraftig ökning av personalutbildningen för barnomsorgen kommer också att genomföras. Proposition på grundval av överenskommelsen och om finansieringen, målsättningen och lagstiftningen kommer att läggas fram för riksdagen i januari 1976.

Utbyggnaden av samhällets barnomsorg är enligt min mening f. n. den viktigaste familjepolitiska frågan. Herr Burenstam Linders parti tycks inte dela denna uppfattning, vilket bl. a. har kommit till uttryck i att moderaterna i Kommunförbundet ställde sig utanför överenskommelsen om barnomsorgens utbyggnad. Från regeringen ställer vi oss bakom barnfamiljernas krav på en bättre barnomsorg. Vad det gäller är att slå vakt om barnens trygghet och omvårdnad. Med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män blir det allt vanligare bland dagens barnfamiljer att båda föräldrarna förvärvsarbetar. Ca 300 000 barn i förskoleåldern har föräldrar som båda förvärvsarbetar mer än 20 timmar i veckan. En väl fungerande barnomsorg är av grundläggande betydelse för dessa familjer.

Den nu planerade utbyggnaden av barnomsorgen har till syfte att tillförsäkra barnen en god omvårdnad och att ge föräldrarna den valfrihet de önskar då det gäller möjligheterna att delta i förvärvslivet.

Till de angelägna reformerna inom familjepolitiken hör också en fortsatt utveckling av föräldraförsäkringen, vars uppgift är att ge ekonomiskt stöd till föräldrarna i sådana situationer i en barnfamiljs liv då en förälder behöver stanna hemma hos barnet. Föräldraförsäkringen har också berörts i regeringsförklaringen, där det framhålls att förslag om en ny utbyggnadsetapp för föräldraförsäkringen kommer att läggas fram av regeringen till det nu pågående riksmötet. I det betänkande om ett utbyggnadsprogram för föräldraförsäkringen som har redovisats av familjestödsutredningen behandlas även frågan om en förkortning av arbetsdagen för småbarnsföräldrar. Jag vill understryka att detta är en viktig fråga. För att vi skall kunna lösa den krävs också en lösning av de praktiska problemen på arbetsmarknaden. Hur detta skall kunna ske vill vi från regeringen diskutera med löntagarnas organisationer sedan remisstiden för familjestödsutredningens betänkande i dagarna löpt ut. Regeringen kommer inom kort att inbjuda löntagarorganisationerna till sådana överläggningar.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Det har nu blivit så sent på kvällen att det vore bättre att umgås med familjen än att tala om familjepolitik, men det har inte visat sig möjligt att få denna debatt flyttad till någon annan dag. Jag ber därför nu att få tacka för det här svaret på min interpellation.

I svaret finns en mening som jag skall be att få återge omedelbart. Så här säger herr Aspling:

”Till de angelägna reformerna inom familjepolitiken hör också en fortsatt utveckling av föräldraförsäkringen, vars uppgift är att ge ekonomiskt stöd till föräldrarna i sådana situationer i en barnfamiljs liv då en förälder behöver stanna hemma hos barnet.”

Ja, herr Aspling, sådana situationer finns. Vad som här framför allt avses är att en förälder bör ha rätt att med ersättning från sjukkassan stanna hemma och ta vård om sitt barn under de första månaderna. Man vill nu utsträcka denna tid från sju till åtta månader. Eftersom vi länge har talat för en utbyggnad av föräldraförsäkringen välkomnar vi detta förslag.

Men om nu t. o. m. socialdemokraterna anser att det under ett barns första år finns behov av att en förälder vistas tillsammans med barnet i hemmet, då undrar man varför socialdemokraterna anser att detta behov för samtliga barn upphör vid precis åtta månaders ålder. Är alla barn så lika? Är alla föräldrar så lika?

Nej, så är det naturligtvis inte, och det borde inte heller vara så ens i socialdemokraternas mest kollektivistiska uppenbarelser. Det är också därför som det för barnens och föräldrarnas bästa måste skapas valfrihet mellan olika former av barntillsyn. Den socialdemokratiska likformig-

heten – när barnen är åtta månader skall de på daghem och båda föräldrarna ut i förvärvslivet utanför hemmet – är en utmaning mot det självklara att människor är individer med olika utrustning och olika förutsättningar. Det är också en skärande ekonomisk orättvisa mot alla dem som inte kan eller vill anpassa sig precis till den socialdemokratiska mallen. Det ni erbjuder är inte valfrihet utan ekonomiskt tvång.

I det anförande om barntillsynsfrågorna som herr Palme höll inför sin kongress observerade han följande:

”Trots en kraftig förbättring av levnadsstandarden har många barnfamiljer svårigheter att få ekonomin att gå ihop.”

Det är en riktig iakttagelse. En väsentlig förklaring till det är de mycket höga skatterna. Men det glömde herr Palme att nämna på kongressen. Vår uppfattning är att skattepolitiken borde inriktas på att ge barnfamiljerna, som har så stor försörjningsbörda, ett rimligare läge.

I den mån man inte kan nå tillräckligt långt på den vägen finns det mycket viktiga kompletterande åtgärder att vidta inom familjepolitiken för att öka den verkliga valfriheten för föräldrarna när de skall utforma vården av barnen. Socialdemokratin erbjuder bara ett alternativ – starkt subventionerade barndaghem sedan barnen väl blivit mer än åtta månader. Vi vill utvidga möjligheterna i följande avseenden:

underlätta för dem som önskar ta vård om barnen i hemmet under en längre tid än tills barnen blivit åtta månader,

vidga möjligheterna att ordna barntillsyn inom och utom hemmet i andra former än i barndaghem,

ge bättre möjligheter för föräldrar som förvärvsarbetar att skapa en föräldrakontakt med barnen under de så viktiga första levnadsåren.

De medel man bör använda för att nå dessa mål är att gradvis bygga ut föräldraförsäkringen;

införa en vårdnadsersättning i första hand till familjer med barn under tre år;

bygga ut daghemmen i den takt efterfrågan visar i ett system grundat på valfrihet mellan vårdalternativen;

ge avdragsrätt för barntillsynskostnader vid beskattning;

ge småbarnsföräldrar förtur vid arbetstidsförkortning;

vidga möjligheterna till deltidsarbete – också kvalificerade deltidstjänster – och tjänstledighet.

I sitt interpellationssvar säger herr Aspling att utbyggnaden av samhällets barnomsorg är den viktigaste familjepolitiska frågan. Och med ”samhällets barnomsorg” menar han då barndaghemmen. Han ondgar sig över att moderaterna inte har skrivit under den överenskommelse om en kraftig utbyggnad av barndaghemmen som träffats mellan regeringen och företrädare för Kommunförbundet.

Men vad vi vill förstå med ”samhällets barnomsorg” är inte något så ensidigt som bara utbyggnaden av barndaghem. Samhällets barnomsorg måste rimligen bestå i att man skapar alternativa omsorgsformer som passar olika barn och olika föräldrar.

Jag vill understryka att vi inte är motståndare till en utbyggnad av barndaghem. Vi tror att en sådan utbyggnad behövs. Men det viktiga är naturligtvis att utbyggnaden kommer i den omfattning som föräldrarna själva ger uttryck för inom ett system som verkligen innebär valfrihet mellan alternativa former för barntillsyn.

I debatten förra veckan gjorde herr Aspling en poäng av de långa barndaghemsköerna och sade att man kunde gå ut och fråga dem som stod i dessa köer för att få ett grepp på vad föräldrarna egentligen vill. Men det är ett mycket torftigt sätt att försöka bilda sig en uppfattning om vilka de verkliga önskingarna är, eftersom föräldrarna med nuvarande system inte erbjuds något alternativ. Om man starkt subventionerar priset på något och undanhåller alternativ till denna nyttighet kan man naturligtvis få en lång kö av folk som efterfrågar det enda som bjuds. Men den kön säger inte mycket om vad människorna egentligen skulle vilja ha. Jag talar här av egen erfarenhet; händelsevis står jag också i barndaghemskö. Jag skulle dock vilja ha andra alternativ, men det finns inte att tillgå. Jag tycker det kan vara ett exempel på hur det är för många i barndaghemskön.

Denna ensidiga satsning på barndaghem är också en mycket dyr lösning. Tillgriper man enbart den, kommer man att sakna ekonomiska resurser att samtidigt åstadkomma väsentliga förbättringar på andra områden inom familjepolitiken. I sitt kongresstal sade herr Palme bl. a.:

”Barnomsorgen måste vi bygga ut, för den har vi skaffat finansiering. Övriga familjepolitiska reformer skall vi genomföra i den takt som våra ekonomiska möjligheter tillåter.”

Som herr Palme konstaterar kommer den mycket dyrbara satsningen på barndaghem att ekonomiskt hindra andra familjepolitiska åtgärder. Valfriheten sätts i efterhand. För vår del önskar vi en parallell utbyggnad av de olika delar av familjepolitiken som kan ge en verklig valfrihet.

Över huvud taget är de ekonomiska konsekvenserna av den kraftiga satsningen på den dyraste av alla barnomsorgsreformer illa utredda. Beräkningar ger dock vid handen att kostnaderna för den kommunala barntillsynen om ett par år kommer att vara fördubblade, vilket innebär årliga kostnader om 7 å 8 miljarder kronor. Det skulle vara mycket billigare att införa valfrihet i barnomsorgen genom en satsning också på alternativ till barndaghemmen.

Låt mig än en gång citera ur herr Palmes kongressanförande. Som motiv för att bygga ut den offentliga barnomsorgen, dvs. barndaghemmen, säger han:

”Provisoriska lösningar med barnomsorgen innebär för många en ständig press och skapar osäkerhet för framtiden. De långa restiderna till och från arbetet är tröttande. Det drabbar både föräldrar och barn och minskar tiden för samvaro med barnen. Skiftarbete, kvälls- och nattarbete har ökat, framför allt bland de stora löntagargrupperna. För de stora grupper detta gäller är det svårt att anpassa arbetstider och dygnsrytmer till barnens behov.”

Jag instämmer i dessa iakttagelser. Men vad som är svårt att förstå är hur socialdemokraterna kan ta dem som argument för att ensidigt bygga ut just barndaghemmen. Vad herr Palme här säger leder väl i stället till andra slutsatser. De problem han pekar på – bristande tid för samvaro mellan barn och föräldrar, osv. – bör lättas genom reformer i arbetslivet, t. ex. att bereda småbarnsföräldrar kortare arbetstider och rätt till tjänstledighet, och genom att ge utrymme för alternativa vårdformer som är anpassade till barnens och föräldrarnas önskemål. Jag kan inte förstå annat än att det är en logisk kullerbytta av herr Palme att göra denna analys och sedan därav dra slutsatsen att vi endast skall satsa på utbyggnad av barndaghemmen.

I min interpellation har jag särskilt frågat statsrådet om man avser att föreslå en förkortning av arbetstiden för småbarnsföräldrar. Svaret på den punkten är dimmigt. Ändå är det väl uppenbart att socialdemokraterna bakom hänvisningar till överläggningar med löntagarorganisationerna försökt dölja att de inte avser att ge småbarnsföräldrar förtur vid en förkortning av arbetstiden. Sextimmarsdagen för småbarnsföräldrar är undanskuffad, och det är beklagligt.

Syftet med familjepolitiken måste vara att bidra till att skapa goda förhållanden inom familjerna och ge barnen den grundläggande inre trygghet som föräldrakontakten skapar. Jag tror att en orsak till att den moderna världen med alla dess materiella fördelar likväl kännetecknas av allvarliga sociala problem är familjernas försvagade ställning. Man måste försöka underlätta för familjerna att fungera. Familjen är samhällets grundsten, inte stat och kommun. Det offentliga kan komplettera, inte ersätta familjen. Med all världens skattepengar, herr socialminister, och sociala arrangemang kommer man aldrig att kunna ersätta den naturliga solidaritet och värme som finns inom någorlunda väl fungerande familjer.

Betydelsen av att familjen fungerar sträcker sig långt. De första levnadsåren är avgörande för personlighetsdanningen. Föräldrars kontakt med barnen behövs för att förbindelserna hem-skola skall utvecklas. De äldres isolering i samhället kan hävas om kontakten mellan generationerna förstärks. Om barnen känner att föräldrarna bryr sig om dem, kommer de så småningom också att bryr sig om föräldrarna. Det är vad som behövs för att man skall komma åt det allvarliga problem som de äldres isolering utgör. Det förtjänar också att påpekas att de som i statistiken registreras som ensamstående kanske mer än andra behöver familjeband för att inte i tillvaron verkligen vara ensamma.

Att utforma barnomsorgen är alltså inte bara en fråga om att fixa barndaghemplatser så att alla föräldrar kan förvärvsarbeta åtta timmar om dagen. Det är något mycket större än så. Det är att ge utrymme för föräldrar och barn att utveckla goda kontakter och att skapa trygghet i umgänget mellan generationerna. Det gör man bäst i ett system med valfrihet, där vården kan utformas med hänsyn till olika barns olika behov och med hänsyn till att föräldrar skall kunna välja den tillsyn

som de anser bäst och inte den som myndigheterna bestämt. Då kan det vara lättare att lyckas i den svåra uppgiften att vara förälder. Man skall inte avlastas ett ansvar. Men man skall ges rimlig möjlighet att verkligen klara sitt ansvar.

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

Om familjepolitiken

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag ber att först få tacka för svaret på min fråga.

Varför är den kollektiva barnomsorgen så nödvändig?

Barnomsorgen är ytterst en fråga om barnens möjligheter i samhället, om att rusta alla barn så långt det går för en likvärdig start. Därför borde alla barn, oavsett om mamman förvärvsarbetar eller inte, ha tillgång till en daghemsp plats.

Men barnomsorgen är också en grundförutsättning för att kvinnans rätt till ekonomisk och social frigörelse skall kunna förverkligas. Förvärvsbenägenheten hos kvinnor ökar. Speciellt har den ökat för kvinnor med barn i åldern 0–2 år. Hälften av barnen i åldern 0–6 år har mödrar som förvärvsarbetar, och 80 % av barnen i åldern 7–12 har förvärvsarbetsande mödrar. Det finns många orsaker till kvinnans ökade förvärvsfrekvens. En bidragande orsak är säkerligen att kvinnor nu i allt högre grad genomgår en utbildning och därmed också vill ha möjlighet att arbeta inom det yrke de utbildats för. Debatten om den allmänna frigörelseprocessen för kvinnor bidrar förmodligen också till att kvinnor önskar förvärvsarbeta.

Det finns också ekonomiska orsaker till att många kvinnor förvärvsarbetar. De höga levnadsomkostnaderna gör att många familjer helt enkelt inte klarar sig på en persons inkomst. Med en hyra på 1 000 kr. för en trea i Stockholmsområdet och med ett matkonto som ständigt stiger i höjden finns det kanske inte något val. Då hjälper inte ett bidrag på 300 eller 600 kr. som föreslagits från borgerligt håll, det verkar i detta sammanhang bara som snuspenningar.

Samhällsutvecklingen bidrar också till att öka trycket på barnomsorgen. Urbaniseringen fortskrider, och vid inflyttningen till tätorter – små eller stora – bryts släktskapsband och andra sociala kontakter. Detta medför ofta en isolering, främst för den hemmavarande kvinnan och hennes barn. Familjestrukturen ser annorlunda ut nu än för bara 15–20 år sedan. När barnen är mellan 0 och 6 år har kvinnan i genomsnitt 1,2 barn, och i åldern 7–12 år är genomsnittet 1,7. Det innebär att de allra flesta barnfamiljer bara har ett barn. Detta ger automatiskt en isolering främst för barnet. Dessutom ökar andelen ensamstående föräldrar.

Utbyggnaden av samhällets barnomsorg är f. n. den viktigaste familjepolitiska frågan, säger socialministern. Vpk har länge haft den uppfattningen, och jag vill notera det som en framgång för vpk:s krav på lagstiftning i barnomsorgsfrågan att regeringen nu ämnar låta barnom-

sorgen bli en lagfäst kommunal uppgift.

När det gäller grundvärderingarna beträffande barnomsorgens betydelse tycks socialministern och vpk vara överens. Vpk vill dock se en snabbare utbyggnadstakt och en högre utbyggnadsgrad. 100 000 daghemsplatser och 50 000 fritidshemsplatser har regeringen föreslagit som svar på kommunernas dåliga förskoleplaner. Men det räcker inte, menar vpk, att bygga ut med 100 000 daghemsplatser till 1980, när det i dag behövs 400 000 platser. Vpk föreslår i stället 50 000 nya daghemsplatser varje år. Vpk gör inte detta för att på något sätt bräcka regeringen, utan därför att 50 000 nya daghemsplatser per år bättre skulle motsvara det behov som finns.

Jag har frågat socialministern om han vill ompröva de kommunala utbyggnadsplanerna för att uppnå full behovstäckning av daghemsplatser. Jag tycker inte att jag fått något riktigt svar på min fråga.

Det kan konstateras att förskoleplanerna, i vilka kommunernas utbyggnadsbehov och utbyggnadsgrad redovisas, blivit en statistisk manipulation som saknar all förankring i verkligheten. Det finns många orsaker till att en förskoleplan blivit felaktig och anger ett felaktigt behov av daghemsplatser. Jag skall redovisa några siffror från Stockholms län.

För det första. Planen baseras på den kvinnliga förvärvsintensiteten från 1970. Ingen som helst hänsyn tas till den mycket kraftiga ökning i förvärvsfrekvensen som skett mellan 1970 och 1974. Speciellt har förvärvsfrekvensen för kvinnor med barn i åldern 0-2 år ökat. 1980 kommer enligt beräkningarna 67 % av kvinnorna i 25-årsåldern att förvärvsarbeta.

För det andra. Ingen som helst hänsyn har tagits till det kända faktum att tillgång på barnomsorg automatiskt medför ökad förvärvsfrekvens. I samband med arbetskraftsundersökningarna har fr. o. m. januari följdfrågor ställts angående orsaken till att man saknar arbete, dels till de arbetssökande, dels till de personer som varken har eller söker arbete. Det vanligaste hindret var för kvinnorna bristen på barnomsorg. 39 % av de kvinnor som velat arbeta uppgav denna orsak, medan ingen av männen ansåg sig ha varit förhindrad av denna anledning.

För det tredje. Ingen som helst hänsyn har tagits till de aktuella kö-situationerna ute i kommunerna.

För det fjärde. Ingen som helst hänsyn har tagits till alla de kvinnor som bl. a. på grund av bristande barnomsorg är tvingade att ta deltidarbete.

Det råder i dag en katastrofal brist på daghems- och fritidshemsplatser. Enligt förskoleplanen – som den ser ut f. n. – kommer ingen nämnvärd utbyggnad att ske de närmaste fem åren.

Vi vet att hälften av alla 0-6-åringar i dag behöver en plats på daghem därför att deras mammor förvärvsarbetar. Vi vet dessutom att mellan 25 och 40 % av barnen i fyraårsåldern har ett akut behov av daghemsplats på grund av sociala skäl, alltså nästan hälften av fyra-åringarna. Vi vet att köerna till daghemmen är enorma och att de bara växer. I Stockholm köar 7 000 barn och i Huddinge köar nästan 2 000

barn. Vi vet att 38 000 kvinnor är tvungna att ha deltidarbete.

Förskoleplanen innebär i dag för Stockholms län att 17 % av 0–6-åringarna har daghemsplats och att 1980 27 % kan få plats. En ökning på 10 % är resultatet av arbetet med förskoleplanen för länets räkning! För Huddinges del – min hemkommun – innebär förskoleplanen att antalet daghemsplatser år 1980 är 1 857 medan enbart kön i dag uppgår till över 1 900.

På fritidshemssidan är situationen om möjligt ännu mer katastrofal. Hela 80 % av 7–12-åringarnas mödrar förvärvsarbetar på hel- eller deltid och behovstäckningen ligger på 10 %.

Jag menar med det sagda att förskoleplanen inte utan omarbetning kan ligga till grund för en fortsatt utbyggnad eftersom den inte redovisar ett faktiskt behov – bara ett fiktivt sådant.

Jag vill ännu en gång, herr talman, rikta frågan till socialministern: Är socialministern medveten om förskoleplanens påtagliga brister beträffande beräkningssättet, och är socialministern beredd att medverka till en omprövning av de olika kommunala förskoleplanerna?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Förra veckans allmänpolitiska debatt visade klart att moderaterna står isolerade i sin vad jag vill kalla starkt konservativa familjepolitik. Det bekräftades av herr Burenstam Linders inlägg här i kväll. Jag kan bara hoppas att herr Burenstam Linder och hans meningsfränder skall komma till insikt om det ohållbara i den argumentation de för i dessa frågor.

Kvällen är sen, och jag skall för egen del inte förlänga debatten alltför mycket. När herr Burenstam Linder återkommer till sina frågor om valfrihet vill han ge intryck av att han och hans parti är förespråkare för ett större mått av valfrihet för föräldrarna vad gäller formerna för barn-tillsyn. Vad är det då för valfrihet som moderaterna egentligen förespråkar? Utbyggnad av daghem och fritidshem skall bromsas och kvinnornas förvärvsarbete försvåras och förhindras. Moderaternas tal om valfrihet är med andra ord bara en dimridå för vad jag menar är gammal, konservativ högerpolitik i dessa frågor.

Vi vet att de flesta föräldrar väljer att lämna sina barn till daghem, och det är många skäl som avgör det – tillgång till pedagogiskt utbildad personal liksom möjlighet för barnen att få träffa andra barn i en större grupp under tillsyn. Det är här fråga om inte bara en tillsynsmöjlighet utan en möjlighet för barnen till viktiga, stimulerande kontakter och intryck som vi vet är av avgörande betydelse för deras utveckling.

Jag skulle vilja fråga herr Burenstam Linder om han inte inser att moderaterna egentligen blir alltmer isolerade i den här frågan. Deras tal om valfrihet och rättvisa hamnar obönhörligen snett när de nu motsätter sig den planerade utbyggnaden av samhällets barnomsorg. Den är ju av helt grundläggande betydelse och – jag understryker det igen – den viktigaste familjepolitiska faktorn för att vi skall kunna bereda

barnfamiljerna en verklig möjlighet till både frihet och trygghet och samtidigt ge barnen de värden som vi vet ligger i samvaron med andra barn i daghem.

Herr Burenstam Linder tog sedan upp frågan om småbarnsföräldrarna. Jag vill bara här understryka att vi kommer att ta upp överläggningar med löntagarorganisationerna om de praktiska problem på arbetsmarknaden som måste lösas för att vi skall kunna fatta beslut om en förkortning av arbetsdagen för småbarnsföräldrar. Vi vet att en rad praktiska problem måste lösas för att en sådan reform skall få den betydelse och den omfattning som är avsikten. Det avgörande blir därför om en sådan utveckling av föräldraförsäkringen kan kombineras med åtgärder för att slå vakt om småbarnsföräldrarnas situation i arbetslivet och om den praktiska tillämpningen på arbetsmarknaden kan ordnas.

Vi är beredda att nu ta upp dessa överläggningar för att verkligen penetrera problemen och komma fram till lösningar.

Sedan några ord till fru Lantz. Fru Lantz har synpunkter på det utbyggnadsprogram som ingår i överenskommelsen med Kommunförbundet. Jag vill understryka att utbyggnadsprogrammet bygger på mycket grundliga överväganden om vad som är praktiskt möjligt att genomföra. Vi satte upp som mål att efterfrågan på daghemsplatser skall kunna tillgodoses i alla kommuner inom den närmaste tioårsperioden. Det överenskomna utbyggnadsprogrammet för den närmaste femårsperioden innebär mer än en fördubbling av den utbyggnad som kommunerna har räknat med i nuvarande planer, och det är vad som faktiskt kan åstadkommas om alla goda krafter medverkar. Det gäller ju att ordna tomtmark och i övrigt planera byggnadsverksamheten. Vidare gäller det att skaffa personal och ge denna en nödvändig utbildning. I fråga om personalutbildningen kommer åtgärder att vidtas för att tillgodose det ökade personalbehovet. Skolöverstyrelsen har som bekant på regeringens uppdrag nu i dagarna lämnat en redovisning som skall bilda underlag för ställningstaganden om erforderliga åtgärder på detta område. Erfarenheterna från årets arbete med förskoleplanerna ute i kommunerna visar att underlaget för utbyggnadsplaneringen och beräkningarna av platsbehovet inom barnomsorgen behöver förbättras. Det ingår i överenskommelsen med Kommunförbundet att en arbetsgrupp skall tillsättas för att ta itu just med dessa frågor.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Socialministern gjorde gällande att moderaterna skulle känna sig så förskräckligt isolerade och att de hade en så rysligt gammaldags uppfattning. Jag kan tala om för socialministern att jag lyssnade på och har nu läst vad t. ex. fru Fredgardh sade i den familjepolitiska debatten föregående vecka och att jag skulle kunna instämma i allt vad hon sade, med mycket små frågetecken här och där. Pratet från socialministerns sida om någon sorts isolering och borgerlig splittring på det här området verkar synnerligen överdrivet.

Sedan var det valfriheten. Jag fick inte något riktigt svar på min fråga. Om man anser att det under ett barns första åtta månader är bra att en förälder kan vara hemma och ta vård om barnet i hemmet, hur kan man då med sådan frenesi, med sådan ilska och med allt detta prat om konservatism som något föräldrat och förstenat göra gällande att så fort ungen blivit mer än åtta månader är man tokig om man säger att det skulle vara bra att skapa valfrihet och göra det lättare att i de fall där föräldrarna så önskar kunna ta vård om barnet i hemmet? Jag tycker inte att ett sådant resonemang går ihop. Det är någon sorts logisk orimlighet som socialministern gör sig skyldig till.

Vilken valfrihet är det som moderaterna egentligen förespråkar, frågar sig socialministern. Enligt uppgift skulle våra förslag innebära att kvinnornas förvärvsarbete skulle allvarligt försvåras. Det kan jag omöjligt förstå. Om vi här t. ex. talar för att man skall satsa mer på familjedaghemmen och inte bara på vanliga daghem – är det någonting som skulle försvåra kvinnors förvärvsverksamhet? Om vi talar för att man dessutom skall försöka finna ytterligare alternativa former för barndaghem – trefamiljssystem och annat, som dessutom kan innebära vård i hemmen – är det någonting som skulle försvåra kvinnors förvärvsarbete? Eller om vi föreslår att man skall ge ökad möjlighet till deltidstjänster, är det någonting som skulle försvåra kvinnors förvärvsarbete? Och om vi talar för att man skulle ge småbarnsföräldrar förtursrätt när det gäller en förkortning av arbetstiden – skulle det försvåra kvinnors förvärvsarbete? Nej, det där är bara en klyscha som socialministern "langar" ur sig.

När vi talar om detta med sextimmarsdagen undrar jag: Vad är nu er politiska vilja? Vill ni ge denna förtur eller inte? Det räcker inte att hela tiden hänvisa till att man utreder, utan det finns faktiskt någonting som heter önskemål om att åstadkomma något. Min fråga till socialministern är: Har ni detta önskemål eller har ni det inte? Det räcker inte, jag upprepar det, att hänvisa till utredningar.

Sedan sade socialministern att de flesta väljer daghem. Det är möjligt. Men de flesta är inte alla! Och i ett bra samhälle försöker man skapa system som är rimliga inte bara för de flesta utan som ger utrymme för valfrihet i den bemärkelsen att de passar alla. Det är någonting som socialministern borde tänka på. Om man satsar ensidigt på utbyggnad av de kommunala barndaghemmen är det dessutom en skriande orättvisa gentemot dem som av olika anledningar inte har tillfälle att utnyttja dessa starkt subventionerade familjestödsformer. Det borde också socialministern tänka på.

Vad slutligen gäller talet om att människor väljer barndaghem därför att det är så oerhört stimulerande: Jag är den förste att göra gällande att när barnen blir litet större är det bra med kontakter, och jag förkastar inte alls barndaghem som system. Men jag tror att socialministern kommer mycket fel, och att han är ute på farliga spår, om han försöker göra gällande att det skulle vara något särskilt stimulerande för de mycket

små barnen med de mycket långa vistelsetiderna – som det heter, språkligt mycket fult – på barndaghem. Den utredning som föreslog satsning på sex timmars arbetsdag har påpekat att det är utomordentligt stora problem, och inte alls stimulans, förenade med de mycket långa tider som mycket små barn har att tillbringa på barndaghemmen.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag är medveten om att jag är mycket otålig. Men det är jag på många mammors och många barnfamiljers vägnar.

Socialministern säger att man har gjort grundliga överväganden och kommit fram till att 100 000 daghemsplatser på fem år är vad som behövs. Men har man då tagit med i beräkningen att bara i dag hälften av alla förskolebarns mödrar förvärvsarbetar?

Herr socialminister, om man nu räknar med 100 000 platser på fem år och bara bygger ut så mycket fattas det 300 000 platser år 1985. Är det då inte bättre, menar jag, att vidta än mer kraftfulla åtgärder just nu, så att man inte får den puckeln? Börjar man bygga ut barnomsorgen riktigt ökar också efterfrågan på den. Det har alla erfarenheter visat.

Felet är ju det att man inte i tid, för tio år sedan, observerade behovet av daghemsplatser och att man redan då skulle ha vidtagit de åtgärder som regeringen sent om sänder tycks ha fått upp ögonen för, om inte helt så i alla fall delvis.

Det finns praktiska svårigheter – jag är fullt medveten om det – när det gäller att realisera de 400 000 daghemsplatser som skall till inom en kort tidsperiod. Men det finns ju möjligheter att lösa de praktiska svårigheterna. Man kan inrätta olika typer av daghem – bl. a. i lägenheter – och också mycket snabbt utbilda fler förskollärare. I England fördes under kriget en motsvarande debatt, där man också krävde en utbyggnad av barnomsorgen, och det sades då att detta inte gick att förverkliga. Men över bara en natt kunde man ändå öppna 10 000 nya barndaghemsplatser.

Någon har sagt att det man riktigt mycket vill det kan man också göra.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag utlovade att icke förlänga debatten för mycket, men det beror ju inte enbart på mig, om debatten här fortsätter något varv till. Men jag skall försöka fatta mig kort.

Jag vill bara slå fast att det vi upplevde under förhandlingarna med Kommunförbundet och den slutliga överenskommelsen var mycket intressant. Folkpartiets och centerns representanter i Kommunförbundet slöt upp bakom uppgårelsen medan moderaternas representant ställde sig utanför. Debatten här i kammaren i förra veckan speglade klart skillnaden i uppfattning – jag använde uttrycket splittring och söndring inom borgerligheten i denna mycket stora och centrala politiska fråga. Jag vill bara, herr talman, slå fast detta.

Låt mig göra ett par påpekanden.

Föräldraförsäkringen ger nu möjlighet för föräldrarna att stanna hemma hos barnet under de första sju månaderna. Erfarenheten visar ju att de flesta av föräldrarna efter denna tid vill återgå till förvärvsarbetet. Vi vill ge föräldrarna denna möjlighet genom att skapa en god barnomsorg. Det är ju detta som herr Burenstam Linder vänder sig emot. Det är märkligt att moderaterna i varje debatt i dessa frågor helt enkelt bortser från detta grundläggande förhållande.

Jag gav i förra veckan fru Mogård det rådet att gå ut och fråga barnfamiljerna och dem som står i köerna hur de upplever sin situation i dag. Svaret blir utan tvekan entydigt.

I frågan om småbarnsföräldrarna vill jag slutligen understryka att viljan finns hos regeringen att genomföra en reform. Det är ju därför vi också vill finna lösningarna på de problem som kan finnas på arbetsmarknaden. Dessa frågor kommer vi att ingående ta upp med löntagarorganisationerna efter det att remisstiden nu i dagarna har gått ut.

Herr talman! Jag skall stanna med detta. Det skulle annars självfallet vara av intresse att utvidga debatten till frågan om den grundläggande synen på barndaghem osv. Där har ni upplevt en utveckling som är mycket intressant.

Det kan väl sägas att för 10–20 år sedan såg man på många håll på dessa frågor på ett annat sätt. Jag är övertygad om att inom herr Burenstam Linders eget parti, bland moderaternas egna kvinnor, upplever man säkerligen frågan om daghemmen, möjligheterna till en organiserad samhällelig barntillsyn såsom mycket central.

Jag skall inte tolka moderaternas kongress i Norrköping, men man hade väl ändå en känsla av att både det som sades och det som inte sades i långa stycken inneslöt många problem som moderaterna har inbördes i dessa frågor.

Jag tillät mig förut att från denna talarstol uttrycka förhoppningen att också herr Burenstam Linder en dag skall komma till insikt om vikten av en kraftfull utbyggnad av samhällets barnomsorg.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Jag tror att jag kan lugna socialministern vad beträffar diskussionen – inom vårt parti råder stor enighet kring de tankar som jag här har framfört och som utgår ifrån att man skall skapa en verklig valfrihet och inte tvångslösningar, som ni är inne på.

Slutligen vill jag påminna om vad jag sade för en stund sedan, nämligen att det här pratet om isolering och borgerlig splittring nog är mera nöjsamt för statsrådet än med sanningen överensstämmande. Eller hörde statsrådet inte att jag gick så långt att jag sade att det anförande som fru Fredgardh, ordförande i centerpartiets kvinnoförbund, höll här föregående vecka, skulle jag i allt väsentligt kunna skriva direkt under. Hur kan man då, om man har den minsta pretention på att delta i diskussioner

och meningsutbyten, som vi gör, genast ställa sig upp och börja tala om isolering och splittring och allt det där. Det är väldigt konstigt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Om översyn av etableringsbestämmelserna för privatpraktiserande tandläkare

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Börjessons i Falköping (c) den 15 oktober anmälda interpellation, 1975/76:17, och anförde:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat mig om jag ämnar medverka till att de nu gällande etableringsbestämmelserna avseende privatpraktiserande tandläkare blir föremål för skyndsam översyn och att översynen leder till att vissa orter inte missgynnas.

I den proposition med förslag till vissa bestämmelser om tandvårdsförsäkringen som nyligen lämnats till riksdagen föreslås att nuvarande etableringsbestämmelser inom tandvårdsförsäkringen skall förlängas med i sak oförändrat innehåll. Riksdagen kommer därigenom inom kort att på nytt få tillfälle att diskutera denna fråga och då mot bakgrund av en redovisning av erfarenheterna av tandvårdsförsäkringen som lämnas i propositionen. Jag vill emellertid i detta sammanhang nämna att bakom förslaget till etableringskontroll ligger ett förslag från riksförsäkringsverket som har utarbetats i samförstånd med Sveriges tandläkarförbund.

Etableringsbestämmelserna innebär att riksförsäkringsverket får förordna om begränsning i rätten att som privatpraktiserande tandläkare ansluta sig till tandvårdsförsäkringen, om det finns anledning antaga att folktandvårdens behov av tandläkare skall bli otillräckligt tillgodosett. Redan i början av år 1974 kunde det konstateras att tandvårdsförsäkringens införande medfört en kraftig överströmning av tandläkare från folktandvården till enskild tandvård. Detta ledde till att riksförsäkringsverket på begäran av Landstingsförbundet och socialstyrelsen beslutade att tillämpa bestämmelsen om etableringsbegränsningar. Fr. o. m. den 1 januari 1975 och i första hand till årets slut gäller att ingen privatpraktiserande tandläkare får föras upp på försäkringskassas förteckning över anslutna tandläkare i andra fall än när det är fråga om en ersättningsetablering. Bestämmelserna har utarbetats i samråd med bl. a. Landstingsförbundet och Tandläkarförbundet.

Etableringsbegränsningen syftar till att garantera att folktandvården får det nettotillskott av nyexaminerade tandläkare som förutsattes i samband med att tandvårdsreformen beslutades. Att så sker är viktigt för att folktandvården skall kunna fullgöra sitt vårdansvar för barntandvården. Det är också viktigt därför att folktandvården är det säkraste och ibland enda sättet att tillförsäkra dem som bor i glesbygd en tandvård

inom tandvårdsförsäkringens ram. Det har ifrågasatts om inte avsteg från bestämmelserna om ersättningsetablering borde göras för att tillföra sådana orter privatpraktiserande tandläkare som i likhet med Karlsborg har svår tandläkarbrist. Mot sådana avsteg talar emellertid bl. a. att de kan försämra situationen för folktandvården i en annan ort.

I den proposition om tandvårdsförsäkringen som jag nämnde inledningsvis redovisas ett system för att öka möjligheterna för nya patienter som söker tandläkare att få tandvård. Systemet, som bygger på frivilligt åtagande från tandläkarnas sida, skall prövas fr. o. m. den 1 januari 1976. Socialstyrelsen och riksförsäkringsverket räknar med att genom utformningen av systemet få ökade möjligheter att på ett objektivt sätt jämföra tandvårdssituationen på olika orter. Detta torde vara en första förutsättning för lösningen av de problem som tas upp i interpellationen.

Riksförsäkringsverket överväger f. n. tillsammans med socialstyrelsen vilka åtgärder som kan vidtas för att komma till rätta med tandläkarbristen på vissa orter. Denna fråga behandlas också i den rådgivande tandvårdsdelegation som finns inrättad hos riksförsäkringsverket och där bl. a. Landstingsförbundet och Tandläkarförbundet är representerade.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min interpellation.

Svaret är positivt i så måtto att det framgår att i en nyligen avlämnad proposition redovisas ett system för att öka möjligheterna för nya patienter som söker tandläkare att få tandvård. Systemet skall alltså börja prövas från den 1 januari 1976. Jag tycker det är värdefullt att något nu börjar hända för att rätta till den mycket svåra tandvårdssituationen på sina håll i landet. Men jag hade varit ännu nöjdare med svaret, om socialministern hade lovat att aktivt medverka till att den delegation som finns inrättad hos riksförsäkringsverket arbetar skyndsamt, liksom jag vill efterlysa socialministerns medverkan till att riksförsäkringsverkets överväganden tillsammans med socialstyrelsens snarast skall leda till konkreta resultat.

Min interpellation är aktualiserad av det förhållandet att nya tandläkare kan etablera sig i privat tandvård endast om det föreligger s. k. ersättningsetablering. Såsom etableringsbestämmelserna är utformade och tillämpade kan detta innebära att en bygd, exempelvis Karlsborgsbygden i Skaraborgs län, blir helt utan privatpraktiserande tandläkare.

Enligt de nu gällande bestämmelserna får antalet privatpraktiserande tandläkare ej öka, utan det skall vara konstant. Meningen är att nettotillskottet av nya tandläkare skall tillföras folktandvården.

Detta kan innebära – och har inneburit, som jag tidigare nämnt – att Karlsborgs kommun har blivit helt utan privatpraktiserande tandläkare. Tidigare har där funnits två privatpraktiserande tandläkare, men båda dessa har lämnat bygden. De har därmed tagit med sig sina respektive praktiker, och bygdens folk har därigenom fått försämrade möj-

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om översyn av
etableringsbestäm-
melserna för
privatpraktiserande
tandläkare*

Tisdagen den
4 november 1975

*Om översyn av
etableringsbestäm-
melserna för
privatpraktiserande
tandläkare*

ligheter att erhålla tandvård. I denna bygd fanns fram till i början av 1974 sammanlagt fem tandläkare verksamma: tre vid folktandvården och två privatpraktiserande. F. n. är det endast en heltids- och en halvtidsanställd tandläkare på folktandvården och ingen privatpraktiserande i en kommun av Karlsborgs storlek med ca 8 400 invånare.

Förhållandena i Karlsborg är minst sagt prekära. Invånarna i Karlsborgsbygden är upprörda över tandvårdssituationen. Även om jag vet att liknande fall finns på andra håll i landet, är jag ganska övertygad om att förhållandena knappast kan vara sämre än i Karlsborg. Statsrådet Aspling torde känna till förhållandena på området, bl. a. efter skrivelser som överlämnats till honom från kommunalt håll.

Vid den nyuppförda vårdcentralen, som inrymmer bl. a. folktandvårds-klinik, finns fem behandlingsrum. Av dessa fem utnyttjas ett rum under heltid och ett annat rum under halvtid. Allmänheten undrar över det meningsfulla i att ha modern tandvårdsutrustning outnyttjad. Det kan ju inte vara ekonomiskt försvarbart.

När det sedan gäller allmänhetens berättigade krav på tandvård, som inte kan tillgodoses på ett tillfredsställande sätt, har man full förståelse för kritiken mot de ansvariga myndigheterna. Det bör, för att inga missförstånd skall föreligga, framhållas att chefen för tandvårdsblocket i Skaraborgs län och landstingets sjukvårdsstyrelse har förklarat sig förstående inför den katastrofsituation för tandvården som har uppstått i Karlsborgsbygden och vidtagit olika åtgärder i syfte att förbättra förhållandena, men ej lyckats därmed. Jag är också medveten om att både tandvårdschefen och sjukvårdsstyrelsen med olika åtgärder söker intressera tandläkare för att etablera sig inom folktandvården i Karlsborg. Dessa ansträngningar har dock ännu ej gett önskvärt resultat.

Jag kan inte underlåta att påtala de negativa konsekvenserna av tillämpningen av gällande bestämmelser. Det är tydligen så, att en privatpraktiserande tandläkare kan flytta sin praktik men att ingen annan kan etablera sig i hans ställe. Något nytillskott får inte förekomma bland landets privatpraktiserande tandläkare. Jag kan inte föreställa mig att det var vare sig socialministerns eller övriga ansvariga myndigheters mening att bestämmelserna skulle få sådana konsekvenser, att en hel bygd som tidigare haft privatpraktiserande tandläkare skall bli fullständigt utan tandläkare. De erfarenheter som vunnits av tandvårdsreformen och gällande bestämmelser om ersättningsetablering hör utgöra anledning till att åtgärder vidtages i syfte att vidga möjligheterna för en etablering av privatpraktiserande tandläkare i de orter där vakanser uppstått på grund av att tidigare tandläkare flyttat praktiken.

Jag uppfattar socialministerns svar så, att de gamla bestämmelserna kvarstår. Detta anser jag vara beklagligt.

Jag är, herr talman, medveten om att jag inte kan komma hem till Skaraborgs län och tala om för karlsborgsborna att nu har socialministern lovat dem att de skall få så och så många nya tandläkare, men kanske får jag förmedla en hälsning att socialministern och de ansvariga myn-

digheterna har full förståelse för den prekära tandvårdssituation som råder i Karlsborgsbygden och att åtgärder skall vidtagas i syfte att förbättra tandvårdsmöjligheterna för berörda invånare i denna bygd. Denna interpellation har, herr talman, varit ett led i strävan att kanalisera den oro och det missnöje som råder inför tandvårdssituationen i Karlsborgsbygden.

Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill inte här i riksdagen diskutera enskilda fall av ersättningsetablering. Det är riksförsäkringsverket som har hand om dessa frågor, det vill jag påpeka för herr Börjesson i Falköping.

Några gånger har ärenden om dispens från reglerna emellertid varit uppe i departementet. Det har då rört sig om fall där en tandläkare som redan har tjänst på en ort velat etablera sig som privatpraktiker på en annan. Detta skulle ha fått till följd att tandläkarens patienter på den gamla orten blivit lidande. Får en nyexaminerad tandläkare börja som privatpraktiker utan att det är fråga om ersättningsetablering, kommer på motsvarande sätt folktandvården på en annan ort att berövas resurser att klara sin tandvård, bl. a. av barn och ungdom. Inte sällan står det f. ö. – låt mig understryka det – en modern och välutrustad mottagning och väntar på tandläkare på folktandvårdskliniken i samma ort där tandläkaren begär att få dispens för att etablera sig som privatpraktiker.

Det är landstinget som har ansvaret för folktandvården och som måste göra vad som är möjligt för att underlätta situationen i de orter som har brist på tandläkare. En utbyggd offentlig vård genom folktandvården är på sikt det enda som kan garantera patienterna överallt tillgång till tandvård. Olika åtgärder måste därför vidtas för att slå vakt om folktandvårdens utbyggnad i enlighet med den beslutade tandvårdsreformen.

Låt mig slutligen påpeka att det system för att ta hand om nya patienter som skall prövas med början den 1 januari 1976 kommer att ge bättre möjligheter att överblicka de skillnader i tillgång och efterfrågan på tandvård som finns mellan olika orter. Detta har stor betydelse när det gäller att bedöma vilka åtgärder som kan behöva sättas in. Som jag tidigare framhöll i mitt svar överväger riksförsäkringsverket och socialstyrelsen nu hur man skall kunna underlätta situationen för orter som har tandläkarbrist.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag är helt införstådd med etableringsbestämmelsernas syfte, nämligen att garantera att folktandvården får det nettotillskott av nyexaminerade tandläkare som förutsattes i samband med reformens genomförande. Men därifrån är det långt till att acceptera det förhållandet att när en privatpraktiserande läkare flyttar från orten, får icke någon annan etablera sig i hans ställe. Det måste, såvitt jag förstår, innebära en försämring av tandvården, såvida inte de personella resurserna ökar

Tisdagen den
4 november 1975

*Om uppräknig av
vissa livräntor till
fiskare*

i folktandvården.

Jag ifrågasätter om inte tungt vägande skäl talar för att en privatpraktiserande tandläkare skall få möjlighet att etablera sig i en ort där det tidigare funnits en tandläkare, som avflyttat från orten. Vid prövningen av sådan dispens skall hänsyn tas till de befintliga resurser som folktandvården kan erbjuda.

Det svar som socialministern lämnat betraktar jag som i viss mån både negativt och positivt. Även om det är negativt när det gäller avsteg från bestämmelserna om ersättningsetablering så tar jag ändå fasta på att socialministern hänvisar till att riks försäkringsverket tillsammans med socialstyrelsen överväger vilka åtgärder som kan vidtas för att komma till rätta med tandläkarbristen på vissa orter och att denna fråga behandlas också i den rådgivande tandvårdsdelegation som finns inrättad hos riks försäkringsverket. Detta inger, herr socialminister, vissa förhoppningar för de orter i vårt land som i likhet med Karlsborg har mycket stora bekymmer när det gäller att ordna en tillfredsställande tandservice och där tandvårdssituationen är ytterst prekär. Men jag hoppas att det inte skall dröja alltför länge innan konkreta åtgärder vidtas. Med vackra förhoppningar kan man inte klara av svårigheterna – det gäller att ta konkreta och snabba initiativ.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Om uppräknig av vissa livräntor till fiskare

Herr socialministern ASPLING erhöi ordet för att besvara herr Börjessons i Falköping (c) den 15 oktober anmälda interpellation, 1975/76:18, och anförde:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat mig om jag är beredd att medverka till en översyn av förordningen (1956:183) angående omreglering av vissa ersättningar på grund av statsunderstödd olycksfallsförsäkring för fiskare så att utgående livräntor står i bättre överensstämmelse med de kostnadsstegringar som ägt rum.

I interpellationen berörs en skada som drabbade en fiskare år 1929. Vid denna tidpunkt gällde en förordning om särskild för fiskare avsedd försäkring mot skada till följd av olycksfall. Livräntor som har utgått med stöd av denna förordning har höjts 1956 enligt den i interpellationen nämnda omregleringsförordningen med sammanlagt nära 120 % när det har gällt sådana äldre skadefall som det här är fråga om. Ytterligare höjningar har skett genom en ny förordning i samma ämne från 1962, då den höjda livräntan ökades med ytterligare 30 %, och genom en förordning år 1967 om värdesäkring av livräntor som utgår av statsmedel med ytterligare 25 %. Genom 1967 års förordning skedde vidare en anknjtning till basbeloppet som fram till nu har medfört en höjning med

ytterligare omkring 75 %.

Som har påpekats i interpellationen har resultatet av alla de höjningar som har skett under årens lopp ändå blivit ganska begränsat. Anledningen härtill är naturligtvis att de belopp som ursprungligen bestämdes framstår som låga mätt i det nutida penningvärdet och mot bakgrund av den allmänna välståndshöjning som skett.

En annan anledning i just det fall som berörs i interpellationen är den sänkning av livräntan som sker i samband med att den skadade fyller 67 år. Detta är givetvis en följd av att förmånerna från den allmänna pensioneringen då börjar utgå.

Yrkesskadeförsäkringskommittén överlämnade i förra veckan sitt betänkande (SOU 1975:84) om ersättning vid arbetsskada. Betänkandet är nu ute på remiss. Kommitténs förslag innebär genomgripande förändringar bl. a. när det gäller beräkningen av livränta för inkomstförlust som drabbar den som skadats i sitt arbete. Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1977 och gälla skador som inträffar efter ikraftträdandet. Hur man i olika avseenden skall förfara med de äldre skadefallen skall kommittén nu överväga under det fortsatta utredningsarbetet med sikte på ett betänkande i dessa frågor under våren 1976.

Den översyn av vissa livräntor till fiskare som efterlyses i interpellationen ingår således i yrkesskadeförsäkringskommitténs pågående utredningsarbete.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet Aspling också för svaret på denna interpellation.

Statsrådet hänvisar till det betänkande från yrkesskadeförsäkringskommittén som nu remissbehandlas. Det är utomordentligt tacknämligt att den gamla lagen när det gäller bl. a. beräkningen av livränta ersätts av nya regler. Det är synnerligen angeläget att det fortsatta utredningsarbetet omfattar de äldre skadefallen. Efter år med mycket knapp livränta är det ett rättvisekrav att man tar hänsyn även till dem när den nya lagen skall träda i kraft den 1 juli 1977.

Anledningen till min interpellation är ett konkret fall av principiell betydelse. Samtidigt belyser fallet de orättvisor som råder i fråga om fastställandet av livräntor. Det här exemplet gäller en fiskare som ådragit sig en skada i yrket med invaliditet som följd. Fiskaren var från Bohuslän, skadades 1929 mycket svårt i samband med sin yrkesutövning ute på Nordsjön och miste sin vänstra hand. Han tillerkändes en årlig livränta, som sedan blev föremål för vissa omräkningar.

Enligt omregleringsförordningen av den 11 maj 1956, avseende ersättning på grund av statsunderstödd olycksfallsförsäkring för fiskare, skall livränta för tid till 67-årsdagen beräknas efter förhöjd årlig arbetsförtjänst. Enligt 2 § i nämnda förordning skall arbetsförtjänsten, när olycksfallet inträffat före den 1 juli 1942, höjas med tre fjärdedelar. Vid tillämpningen av denna förordning blev årsbeloppet 875 kr. före 67 års

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Om uppräknig av
vissa livräntor till
fiskare*

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

Om uppräknning av vissa livräntor till fiskare

ålder och 480 kr. därefter.

1962 års förhöjningsförordning för fiskare medför förhöjning för tid varunder arbetsförtjänsten höjts, alltså endast till och med 67 år.

Emellertid utgår efter 67 år 20 % ersättningstillägg enligt förordningen den 2 juni 1950 om ersättningstillägg för fiskare. Enligt sistnämnda förordning skulle årsbeloppet för denne fiskare bli 1 137:50 kr. före 67 års ålder och 480 kr. därefter. Samtidigt görs avdrag på folkpensionen för viss del av livräntan enligt lagen om allmän försäkring enligt riksförsäkringsverkets protokoll av den 6 december 1962.

Av det sagda framgår att riksförsäkringsverket visserligen meddelat vissa uppjusteringar, men det framgår samtidigt att själva beräkningsgrunden utgör den inkomst som vederbörande hade vid själva olycksåret 1929. Värdesäkring torde i det här fallet vara ganska diskutabel. De löner som utgick 1929 och åren dessförinnan har nu mångdubblats, varför beräkningsgrunderna i de här fallen verkligen kan ifrågasättas. Det kan inte vara riktigt att fastlåsa en livränta efter ett löneläge som var avsevärt lägre när olyckan inträffade jämfört med om olyckan inträffat vid en senare tidpunkt.

Otvivelaktigt torde det vara motiverat att livräntorna blir föremål för inte bara en viss uppjustering genom en s. k. värdesäkring, utan också för en omräkning t. ex. vart femte år, med hänsyn till det allmänna löneläget och den lön som gäller inom resp. yrkesområde. Det bör dock vara så att största möjliga hänsyn skall tas till att livräntorna, i detta speciella fall fiskarnas livräntor, bättre står i överensstämmelse med de kostnadsstegringar som skett. Mitt anförda exempel visar att så inte är fallet. Jag är emellertid tacksam för att dessa frågor nu har uppmärksamats, och det är helt nödvändigt att även gamla skadefall blir föremål för noggrann prövning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12 Föredrogs och hänvisades

Propositioner

1975/76:12 till lagutskottet

1975/76:18 såvitt avsåg lagförslag 5 till justitieutskottet och i övrigt till inrikesutskottet

1975/76:19 till inrikesutskottet

1975/76:28 till lagutskottet

1975/76:42 till justitieutskottet

§ 13 Föredrogs och hänvisades

Förslag

1975/76:5 till finansutskottet

§ 14 Föredrogs men bordlades åter
kulturutskottets betänkanden 1975/76:7-10
jordbruksutskottets betänkanden 1975/76:6, 9 och 10

§ 15 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen 1975/76:45.

§ 16 Anmäldes och bordlades

Propositioner

1975/76:32 om ändringar i fiskelagstiftningen

1975/76:46 om enhetliga regler för beräkning av socialförsäkringsavgifter
på uppdragsinkomster m. m.

1975/76:47 med förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)
m. m.

1975/76:62 om Norrlandsfondens fortsatta verksamhet

§ 17 Anmäldes och bordlades

Motioner

1975/76:31 av herr *af Ugglas*

med anledning av propositionen 1975/76:11 med förslag till bevissäk-
ringslag för skatte- och avgiftsprocessen, m. m.

1975/76:32 av herr *Granstedt m. fl.*

1975/76:33 av herr *Hermansson m. fl.*

med anledning av propositionen 1975/76:20 om svenskt medlemskap
i en finansiell stödfond inom Organisationen för ekonomiskt samarbete
och utveckling (OECD) m. m.

§ 18 Anmälan om interpellationer

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kam-
markansliet

den 31 oktober

1975/76:46 av herr *Granstedt* (c) till herr utrikesministern om svenskt
ekonomiskt samarbete med Angola:

Den 11 november skall Angola bli en självständig stat. Vad detta i
praktiken kommer att innebära för landet är dock i högsta grad osäkert,
eftersom den inrikespolitiska situationen är synnerligen kaotisk. Tre be-
frielse rörelser, MPLA, FNLA och Unita, strider om makten i landet.
Särskilt hård är maktkampen mellan MPLA och FNLA. Situationen
komPLICERAS av att flera stormakter av allt att döma är starkt engagerade
i stridigheterna och den stora grannstaten Zaire dessutom aktivt stöder
en av parterna, FNLA.

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Anmälan av
interpellationer .*

Det är självfallet svårt att nu dra några definitiva slutsatser om stridernas utgång. Mycket tyder dock på att MPLA har ett klart övertag. Enligt egna uppgifter behärskar MPLA 12 av Angolas 16 provinser samt huvudstaden Luanda. Enligt andra bedömningar kontrollerar de ett område med något mer än hälften av landets befolkning. Det förefaller också vara så att MPLA har ett betydligt bredare folkligt stöd än de andra organisationerna, även om FNLA torde ha en folklig förankring inom Bankongostammen i norra Angola.

Så snart det inrikespolitiska läget stabiliserats i Angola kommer landet att ställas inför ett oerhört omfattande återuppbyggnadsarbete. Landet är helt naturligt mycket härjat av mångåriga strider, dels mot den gamla portugisiska kolonialmakten, dels mellan de rivaliserande befrielseströrelserna. Samtidigt är förutsättningarna på lång sikt för en positiv ekonomisk utveckling i Angola mycket gynnsamma. Landet är bördigt, har stora mineraltillgångar, stora vattenkraftsreserver och goda förutsättningar för skogsproduktion.

MPLA, som sannolikt kommer att spela en dominerande roll i det framtida Angola, har uttalat ett starkt intresse för ekonomiskt samarbete med Sverige. Detta samarbete skulle gälla att utveckla gruvindustrin som kan omfatta järn- och kopparmalm och legeringsmineraler som mangan, wolfram och nickel. Det skulle också gälla utveckling av vattenkraften som uppges ha en potential på ca 30 TWh, varav endast 8,6 % är utnyttjad. Man vill vidare ha hjälp med att uppföra stålverk och bygga ut skogsindustrin för massa- och papperstillverkning.

Sverige har tidigare stött befrielseströrelserna i Portugals gamla kolonier, och i Angola särskilt MPLA. Det måste vara naturligt för vårt land att också aktivt bidra till det ekonomiska uppbyggnadsarbetet efter befrielsen i dessa länder. Ett svenskt ekonomiskt samarbete med Angola kan dels få formen av kraftfulla svenska biståndsinsatser, dels genom att svenska företag stimuleras att skapa ekonomiska förbindelser med Angola i former som är positiva för landets utveckling.

De pågående striderna i landet kan komplicera frågan om ett svenskt erkännande av det självständiga Angola och därmed också försena det ekonomiska samarbetet mellan Sverige och Angola. Det är fullt tänkbart att två rivaliserande regeringar kan komma att utropas i samband med självständigheten. Det är dock sannolikt att det ganska snart kommer att visa sig att endast en av dessa regeringar har en bred förankring i landet. Det är självfallet viktigt att man här i Sverige håller sig väl underrättad om de verkliga maktförhållandena i landet, så att ett erkännande kan ske så snart som möjligt efter självständigheten.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr utrikesministern få ställa följande frågor:

1. Hur ser utrikesministern f. n. på frågan om Sveriges erkännande av ett självständigt Angola?
2. Vilken planering finns för ett aktivt svenskt ekonomiskt samarbete med Angola i enlighet med de önskemål som framförts från MPLA?

1975/76:47 av fru *af Ugglas* (m) till fru statsrådet *Sigurdson* om bidrag till den internationella jordbruksutvecklingsfonden:

Tisdagen den
4 november 1975

*Anmälan av
interpellationer*

Ett år har gått sedan världslivsmedelskonferensen i Rom. Under denna tid har världens livsmedelsläge något förbättrats – på kort sikt. Indien, liksom Asien i övrigt, väntar goda skördar. Även delar av Sahel-området förväntas få bättre skörd än tidigare år. Förenata staterna får stora exportöverskott av brödsäd medan skörden blir lägre än beräknat i Europa och framför allt i Sovjetunionen.

Fortfarande är emellertid världens beredskap inför ett nytt bristläge ytterst oullräcklig. Någon påfyllning av världens livsmedelslager har ännu inte kunnat ske. Stora delar av jordens befolkning är beroende av ett enda års skördeutfall för sin försörjning. Svält och undernäring präglar hundratals miljoner människors vardag.

På längre sikt är perspektivet detsamma som det som tecknades i Rom. Med energiska insatser från såväl u- som i-länders sida för att öka livsmedelsproduktionen i framför allt u-länderna kan världens underskott på livsmedel 1985 begränsas till ca 15 miljoner ton spannmål. Görs ingenting kan underskottet bli så stort som ca 70 miljoner ton spannmål.

I Rom fattades bl. a. följande beslut:

För att stimulera livsmedelsproduktionen i u-länderna, särskilt i de minst utvecklade av dessa, bör brådskande och effektiva internationella åtgärder vidtas av i-länderna och av andra länder som är i stånd till detta, i syfte att ge fortlöpande tekniskt och ekonomiskt bistånd på förmånliga villkor.

Alla länder, främst de högindustrialiserade, bör främja teknologin på livsmedelsproduktionens område och göra alla ansträngningar för att lämplig sådan teknologi överförs, anpassas och sprids för u-ländernas bästa.

Alla industriländer och andra som kan göra detta bör samarbeta tekniskt och ekonomiskt med u-länderna i deras ansträngningar att öka mark- och vattenresurserna för jordbruksproduktion och att trygga en snabb ökning av ekonomiskt möjliga investeringar inom jordbruket.

Ett av de positiva resultaten av livsmedelskonferensen är tillkomsten av den internationella jordbruksutvecklingsfonden för finansiering av jordbruksutvecklingsprojekt i u-länderna. Det är den enda av alla de inom FN-systemet på senare tid diskuterade s. k. särskilda fonderna som tycks bli verklighet. Får den det projekterade startkapitalet på 1,5 miljarder dollar kommer den att kunna bli av stor betydelse för u-ländernas jordbruk.

Med hänvisning till det anförda hemställes att till fru statsrådet *Sigurdson* få ställa följande frågor:

1. Vilka konsekvenser har livsmedelskonferensen i Rom fått eller bör, enligt statsrådets mening, få för inriktningen av den svenska u-hjälpen?

2. Avser statsrådet föreslå att Sverige inom ramen för biståndsanslaget skall ge bidrag till den internationella jordbruksutvecklingsfonden?

den 4 november

1975/76:48 av herr *Wijkman* (m) till herr utrikesministern om uttalande mot politiskt förtryck i Chile:

”Ministrarna fördömde de grova kränkningar av grundläggande mänskliga rättigheter som militärjuntan i Chile gör sig skyldig till. De uttryckte sin solidaritet med förtryckets offer.”

Jag tror att flertalet medborgare i vårt land instämmer i de citerade raderna. Vi känner alla vanmakt och förakt över vad som pågår i diktaturens Chile. Vi känner alla ett behov att demonstrera vår avsky och hoppas intensivt att våra protester skall kunna bidra till att demokratin åter blir levande i Chile.

Ett villkor för att protester mot ofrihet och förtryck på olika håll i världen skall ha effekt är dock att de görs i en sansad och politiskt rimlig form. I de citerade raderna ovan finns ingenting att invända mot när det gäller formuleringarna. Vad man däremot måste reagera mot är sammanhanget i vilket de citerade raderna uttalades. Det var inte vid vilket ministermöte som helst. Citatet ingår som en del i en gemensam kommuniké mellan utrikesminister Sven Andersson och den ungerske utrikesministern Puja. Kommunikén utfärdades i samband med att Sven Andersson avslutade ett tredagarsbesök i Ungern.

Den svenske utrikesministern har valt att fördöma kränkningar av mänskliga rättigheter i en diktatur tillsammans med en ledande representant för en annan diktatur. Det är exempel på ett hyckleri av sällan skådat slag! Kampen för demokrati i Chile vinner ingenting på dylika uttalanden. Tvärtom, Sveriges möjligheter att påverka utvecklingen i positiv riktning måste minska om vi väljer så dåligt sällskap för våra uttalanden.

Att tro att man kan bekämpa extrema högerdiktaturer genom att göra gemensamma uttalanden med kommunistdiktaturer, är lika felaktigt som tron att man kan bekämpa kommunismen genom att vara vänlig mot extrema högerdiktaturer. Demokratin är odelbar, och vår kamp för den får inte komprometteras genom gemensamma aktioner med vare sig den ena eller den andra sortens diktaturer.

Utöver vad som redan anförts mot uttalandet innebär kommunikén – och speciellt då de citerade raderna – en indirekt legitimering eller acceptans av det förtryck som sedan decennier råder i Ungern. Hur kan man annars gemensamt uttala sig om mänskliga fri- och rättigheter?

Mot bakgrund av det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att ställa följande fråga till herr utrikesministern.

Anser inte statsrådet att Sveriges arbete för demokrati och för mänskliga fri- och rättigheter i olika delar av världen komprometteras av ut-

talanden som det angivna, undertecknat av den svenske utrikesministern tillsammans med utrikesministern i en diktaturstat?

1975/76:49 av herr *Granstedt* (c) till herr industriministern om åtgärder för att underlätta kommunala investeringar i kraftvärmeverk och fjärrvärmenät:

Det torde numera inte råda delade meningar om de stora fördelarna med kombinerad el- och värmeproduktion i kraftvärmeanläggningar jämfört med flertalet i dag utnyttjade metoder såväl för värme- som för kraftproduktion.

Energi prognosutredningen uppger en verkningsgrad för kraftvärmeanläggningar på 85 %, som skall jämföras med 58 % verkningsgrad för oljepannor i småhus, 65 % verkningsgrad för oljepannor i flerfamiljshus och ca 40 % verkningsgrad för elproduktion i oljekondenskraftverk.

Kraftvärmeanläggningarna medför således betydande fördelar ur energihushållningssynpunkt. Den höga verkningsgraden ger också miljömässiga fördelar, eftersom mindre olja förbränns i förhållande till energiutbytet. I jämförelse med lokala värmepannor är det också möjligt att förse kraftvärmeverk med mer avancerad utrustning för rökgasrening.

Svenska värmeverksföreningen har gjort en inventering av möjligheterna att bygga ut kraftvärme i Sverige. Man har kommit fram till en sammanlagd potential på 7 475 MW eleffekt och dubbelt så mycket i värmeeffekt. Med den utnyttjandetid som utredningen bedömer som realistisk, dvs. 4 000 tim./år, skulle det potentiella utbytet enbart av elkraft bli ca 30 TWh/år. En del av denna utbyggnad väntar sig inte utredningen skall ske förrän på 1990-talet, eftersom den gäller orter där man inte börjat bygga ut fjärrvärmesystem än. Rimligen bör dock utbyggnadstakten bli beroende av vilka kapitalresurser som ställs till förfogande och vilka stimulansåtgärder som vidtas från statens sida.

Utbyggnad av kraftvärmeanläggningar och de hetvattencentraler och fjärrvärmenät som erfordras är en mycket kapitalkrävande verksamhet. Värmeverksföreningens utredning anger att en utbyggnad av hela kraftvärmepotentialen skulle kosta drygt 15 miljarder kronor. Denna summa har senare (i oktober i år) justerats upp till ca 18 miljarder. Ungefär halva kostnaden beräknas falla på själva kraftvärmeverken och den andra halvan på hetvattencentraler och fjärrvärmenät.

Värmeförsörjningen betraktas främst som en kommunal angelägenhet. Den faktiska utbyggnaden av fjärrvärmesystem och kraftvärmeanläggningar kommer alltså i hög grad att bli beroende av kommunernas vilja och möjlighet att göra de erforderliga investeringarna. F. n. befinner sig många kommuner, inte minst i storstadsområdena, i en mycket trängd ekonomisk situation. Inga särskilda tecken finns på att den situationen kommer att förbättras i någon nämnvärd grad under de närmaste åren. Det finns därför en stor risk att många kommuner kommer att undvika att engagera sig i stora och kapitalkrävande projekt av den typ som ett

Tisdagen den
4 november 1975

*Meddelande om
frågor*

fjärrvärmesystem innebär. Det ligger i stället nära till hands att de väljer att låta existerande bostadsområden uppvärmas som hittills och förser nya bostadsområden med enskilda oljebrännare eller elvärme, som visserligen innebär en sämre energihushållning men kräver mindre investeringar i initialskedet.

Mot den bakgrunden är det rimligt att anta att takten i fjärrvärme- och kraftvärmeutbyggnaden i hög grad kommer att bli beroende av i vilken utsträckning staten kan ställa kapital till förfogande och på vilka villkor detta sker. F. n. finns såvitt bekant inga särskilda lånemöjligheter eller andra stimulansåtgärder för att underlätta denna typ av investeringar.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr industriministern rikta följande fråga:

Är statsrådet beredd att ta initiativ till förmånliga lånemöjligheter eller andra stimulansåtgärder för att underlätta kommunala investeringar i kraftvärmeverk och fjärrvärmenät?

§ 19 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 3 november

1975/76:75 av fru *af Ugglas* (m) till fru statsrådet Leijon om rekryteringen av kvinnor till tjänster som arbetsförmedlare

En av de viktigaste uppgifterna i jämställdhetsarbetet är att förbättra kvinnans situation på arbetsmarknaden. Mot den bakgrunden är det mycket beklagligt att notera att på ett avsnitt av arbetsmarknaden för vilket staten är ansvarig – dessutom strategiskt i jämställdhetssammanhang – har kvinnornas möjligheter försämrats under senare år. Det gäller aspirantantagningen till landets arbetsförmedlingar.

1971/72 dominerade kvinnorna aspirantantagningen. 56 % av alla antagna var då kvinnor. Året därpå sjönk andelen kvinnor drastiskt till 42 %. 1973/74 var man nere i 40 %, och i år rutschade andelen ytterligare ner till 38 %.

Med hänvisning till det anförda vill jag till fru statsrådet Leijon ställa följande fråga:

Kan statsrådet ange skälen till att rekryteringen av kvinnor till tjänster som arbetsförmedlare sjunkit på ett så markant sätt sedan 1971/72?

den 4 november

1975/76:76 av fru *Landberg* (s) till herr arbetsmarknadsministern om åtgärder för att vidmakthålla balansen på arbetsmarknaden i Norrköpingsregionen

De senaste dagarna har i massmedia lämnats uppgifter om att ett av de större företagen i Norrköping, Goodyear Gummi Fabriks AB, kan komma att läggas ned. Ett eventuellt beslut av denna innebörd skulle direkt drabba ca 1 000 anställda och ett stort antal underleverantörer.

Vill statsrådet kommentera dessa uppgifter och för kammaren redovisa vilka åtgärder statsrådet kan tänka sig vidta för att vidmakthålla balansen på arbetsmarknaden i Norrköpingsregionen?

§ 20 Kammaren åtskildes kl. 23.00.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert

Nr 15

Tisdagen den
4 november 1975

*Meddelande om
frågor*

1975/76:15

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Tisdagen den 4 november

Herr talmannen 3

” Aspling, socialminister 85, 93, 96, 98, 101, 102

” Bladh (s) 7, 10

” Burenstam Linder (m) 18, 32, 40, 45, 48, 49, 51, 59, 63, 64, 66, 80, 85, 87, 94, 97

” Börjesson i Falköping (c) 99, 101, 103

Fru Hjelm-Wallén, statsråd 3, 8, 10, 11, 65, 76, 84, 85

Fröken Hörlén (fp) 6, 9, 11

Herr Johansson, industriminister 12, 15, 16, 27, 37, 44, 47, 50, 55, 62, 64

Fru Lantz (vpk) 71, 83, 91, 96

Herr Lövenborg (vpk) 12, 16

” Molin (fp) 54, 68, 81, 85

” Sjönell (c) 23, 34, 43, 46

Fru Sundberg (m) 6, 9, 11, 74

Herr Svanberg (s) 48, 49